acces la istorie

De la REVOLTĂ *la* INDEPENDENȚĂ: ȚĂRILE DE JOS, *1550-1650*

Martyn Rady

ALL

From Revolt to Independence
The Nederlands 1550-1650
Martyn Rady
Copyright © 1990 Martyn Rady
First published in English by Hodder & Stoughton.

De la revoltă la independență
Țările de Jos, 1550-1650
Martyn Rady
Copyright © 2001 **ALL EDUCATIONAL**
Traducere: Daniela Mișcov

Toate drepturile rezervate Editurii **ALL EDUCATIONAL**.
Nici o parte din acest volum nu poate fi copiată fără permisiunea scrisă a Editurii **ALL EDUCATIONAL**.
Drepturile de distribuție în străinătate aparțin în exclusivitate Editurii **ALL EDUCATIONAL**.
All rights reserved. The distribution of this book outside Romania, without the written permission of **ALL EDUCATIONAL**, is strictly prohibited.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
RADY, MARTYN
De la revoltă la independență. Țările de Jos, 1550-1650/Martyn Rady; trad.: Daniela Mișcov - București: Editura ALL EDUCATIONAL, 2001
152 p.; 21 cm (Acces la istorie)
Bibliogr.
Index
ISBN 973-684-385-8
I. Mișcov, Daniela (trad.)
94(492)"1550/1650"

Editura **ALL EDUCATIONAL** Bd. Timișoara nr. 58, sector 6
București, cod 76548
☎ 402 26 00
Fax: 402 26 10

Departamentul difuzare ☎ 402 26 20

Comenzi la: comenzi@all.ro
URL: http://www.all.ro

Redactor: Simona Ceaușu
Procesare copertă: Daniel Țuțunel
Ilustrația copertei: *Portretul prințului Wilhelm I de Orania* de Adriaen Thomas Key

Acces la istorie

28

DE LA REVOLTĂ LA INDEPENDENȚĂ. ȚĂRILE DE JOS 1550-1650

Martin Rady

Traducere de

Daniela Mișcov

ALL

Cuvânt înainte

Către cititorul obișnuit

Seria „Acces la istorie" a fost inițiată mai ales la nivelul cerințelor studenților și elevilor care susțin examene legate de subiectele respective, dar oferă o mulțime de informații interesante și cititorului obișnuit. Partea principală a cărții (textul propriu-zis, mai puțin îndrumările de la sfârșitul capitolelor) reprezintă un studiu ușor de citit și incitant totodată, ce are coerența necesară unei cercetări istorice. Intenția autorilor a fost nu doar să ofere o prezentare clară și concisă a unor evenimente din trecut, ci să stimuleze cititorii (chiar și pe cei neinițiați) în a-și forma o opinie despre subiectul pus în discuție. Astfel, în loc să transmită o sumă de „adevăruri istorice" plate, lucrările din această colecție conțin puncte de vedere și interpretări diferite.

Către studenți și elevi

În funcție de subiectele care vă interesează și de timpul de studiu pe care îl aveți la dispoziție, puteți proceda în mod diferențiat atunci când folosiți această carte pentru pregătirea unui examen.

De exemplu, dacă doriți să vă formați o idee generală asupra subiectului, în cel mai scurt timp posibil, următoarele căi ar fi, probabil, cele mai eficiente:

- Citiți capitolul 1 în întregime.
- Pentru fiecare dintre capitolele următoarele, începeți cu secțiunea „Să luăm notițe" și, dacă subiectul vă interesează, citiți tot capitolul, oprindu-vă la fiecare subcapitol pentru a nota principalele probleme dezbătute.

Dacă doriți totuși să abordați întreaga tematică a cărții și dispuneți de timpul necesar, ar fi avantajos să folosiți pentru fiecare capitol următoarea procedură:

1. Citiți tot capitolul, de preferat într-o singură ședință.

2. Studiați schema de la sfârșitul capitolului, asigurându-vă că în linii mari l-ați înțeles.

3. Citiți secțiunea „Să luăm notițe" (și secțiunea „Să răspundem la întrebări-eseu") și decideți dacă mai aveți de lucrat la capitolul respectiv. În anumite secțiuni importante ale cărții, va trebui să citiți capitolul a doua oară și să vă opriți la fiecare titlu și paragraf ce începe cu * și să vă gândiți (să scrieți un rezumat) la ceea ce ați citit.

4. Abordați secțiunea „Întrebări bazate pe izvoare". Citiți întrebările și formulați-vă răspunsurile mintal sau în scris.

După ce ați citit întreaga lucrare, studiați secțiunea „Lecturi suplimentare" și alegeți acele titluri care v-ar putea completa informațiile.

Scopul nostru a fost să vă trezim interesul și să vă facem studiul cât mai agreabil. Sperăm că la încheierea lecturii veți aprecia că el a fost atins.

Precizare terminologică

Țările de Jos în secolul al XVI-lea se întindeau cam până unde este ducatul Luxemburgului de astăzi, regatul Olandei și Belgia, incluzionând și o parte din nord-estul Franței (vezi harta de la pagina 2). Țările de Jos ale acelei vremi cuprindeau două grupuri lingvistice, pe vorbitorii limbii olandeze și pe cei de limbă franceză (numiți și valoni). În cuprinsul cărții, termenul „Țările de Jos" trebuie înțeles în sensul lui de secol XVI. „Olandez" se referă numai la vorbitorii de limbă olandeză sau, ca adjectiv, la acea parte din provincia Țărilor de Jos care, alcătuită în totalitate mai ales din vorbitori de limbă olandeză, a format după 1579 statul separat numit Republica Provinciilor Unite.

Cuprins

CAPITOLUL 1 Cadrul general 1
1. Originile istorice ale Țărilor de Jos 1
2. Structura guvernamentală 4
3. Clasele sociale și economia 6
4. Religia 9
5. Noul conducător 12
Îndrumări pentru studiu 14

CAPITOLUL 2 Mișcarea de revoltă din 1566-1576 18
1. Primul conflict 18
2. Alba 26
3. Anul 1572 32
4. Olanda și Zeelanda 35
5. Pacificarea de la Ghent 40
Îndrumări pentru studiu 43

CAPITOLUL 3 Wilhelm de Orania 48
1. Poziția lui Wilhelm de Orania în 1576 48
2. Obiectivele lui Wilhelm de Orania 49
3. Orania și mișcarea de revoltă din 1577-1584 55
4. Ducele de Anjou 62
Îndrumări pentru studiu 64

CAPITOLUL 4 Mișcarea de revoltă din 1584-1609 69
1. Parma și Mauriciu 69
2. Provinciile Unite și provinciile spaniole 73
Îndrumări pentru studiu 80

CAPITOLUL 5 Analiza mișcării de revoltă 84
1. Câte mișcări de revoltă au fost? 84

2. Un război pentru recâștigarea unor libertăți 88
3. Motivele succesului mișcării de revoltă și ale eșecului conducerii spaniole 90
Îndrumări pentru studiu 93

CAPITOLUL 6 Provinciile Unite între 1609 și 1650 96
1. Protestatarii și Contra-protestatarii 96
2. Războiul cu Spania dintre 1621-1648 103
3. Economia și clasele sociale 109
4. Un secol de aur 116
5. Wilhelm al II-lea 123
Îndrumări pentru studiu 127

CAPITOLUL 7 Analiză: înflorirea Provinciilor Unite 131
1. Războiul, guvernul și economia 131
2. Explicații într-un cadru mai larg 133
Îndrumări pentru studiu 135

Documente despre „Țările de Jos; de la revoltă la independență, 1550-1650" 139
Lecturi suplimentare 141
Index 143

CAPITOLUL 1

Cadrul general

1. Originile istorice ale Țărilor de Jos

Era 19 septembrie 1356. Fiul regelui Franței, pe atunci de 14 ani, stătea hotărât lângă tatăl său, privind cum floarea cavaleriei franceze era zdrobită, chiar sub ochii săi, de către trupele engleze. Asista la bătălia de la Poitiers. Pentru curajul său, băiatul a primit titlul de „cel îndrăzneț", și așa este cunoscut în istorie, drept „Filip cel Îndrăzenț". Ca dar din partea tatălui său, Filip a primit în 1361 ducatul Burgundiei, în estul Franței.

Filip cel Îndrăzneț nu a devenit rege al Franței după ce a murit tatăl său, pentru că moștenitorul coroanei era fratele său mai mare. În schimb, domeniilor pe care le deținea Filip li s-au adăugat altele. În afară de Burgundia, el a mai achiziționat datorită războiului și căsătoriei provincia Franche Comté (comitatul Burgundia), Flandra și Artois. Când a murit, în 1404, posesiunile lui Filip se întindeau de la granița cu Elveția până la Belgia de astăzi. Moștenitorii lui Filip au continuat politica sa de expansiune teritorială. În prima jumătate a secolului al XV-lea ținuturile aparținând ducatului Burgundiei își dublaseră suprafața, incluzând provinciile Olanda, Zeelanda, Hainaut, Mechlin (Mecheln), Limburg și Luxemburg. În timpul domniei lui Carol Temerarul (1467-1477), strănepotul lui Filip cel Îndrăzneț, proprietățile burgunde alcătuiau un lanț aproape continuu de-a lungul graniței estice cu Franța, partea cea mai mare aflându-se în Țările de Jos.

Confirmându-și astfel porecla, îndrăzneala peste măsură a lui Carol Temerarul s-a aflat la originea prăbușirii sale. Temându-se de politica agresivă a lui Carol, cei care se opuneau expansiunii burgunde s-au aliat împotriva sa. Carol a fost înfrânt și ucis de către elvețieni în timpul bătăliei de la Nancy (1477), iar regele Franței, Ludovic al XI-lea, a invadat apoi ducatul Burgundiei. Dacă moștenitoarea lui Carol, fiica sa Maria, nu s-ar

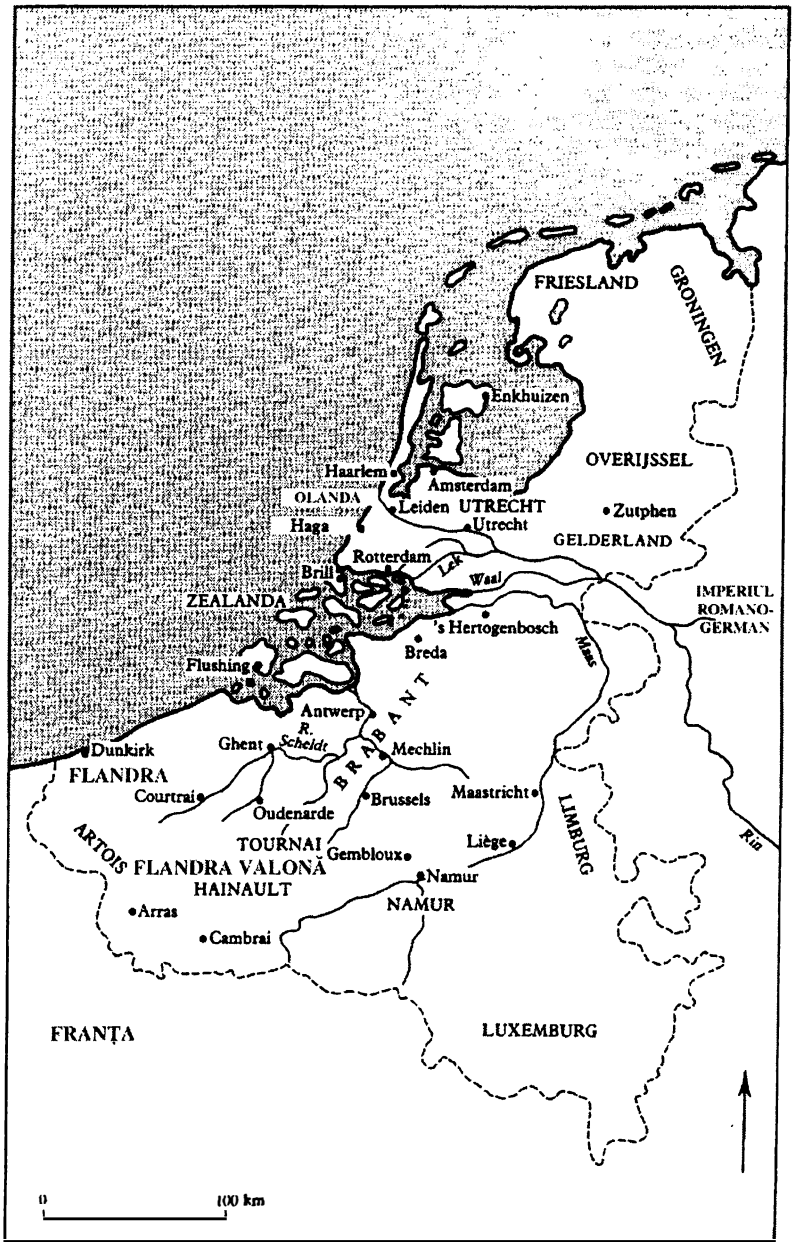

Țările de Jos în secolul al XVI-lea

fi căsătorit repede cu un protector, arhiducele austriac Maximilian de Hansburg (mai târziu împărat), Ludovic ar fi pus mâna pe mai multe din pământurile ce țineau de domeniul ducelui mort.

În 1477 conducerea politică a statului burgund s-a schimbat complet. În primul rând, clasa conducătoare franceză a fost înlocuită de austrieci și Habsburgi. În al doilea rând, Burgundia fiind înstrăinată, cea mai mare parte a statului se afla în zona denumită Țările de Jos, care se desfășura, în formă de triunghi, din Luxemburg în Flandra și apoi în Olanda. După anul 1477 putem vorbi, prin urmare, de o unitate teritorială și politică distinctă, cunoscută drept „Țările de Jos ale Casei de Habsburg".

Țările de Jos ale Habsburgilor au fost lăsate moștenire de împăratul Maximilian și de soția sa Maria de Burgundia fiului lor, Filip cel Frumos, care a domnit între anii 1493-1506. Filip s-a căsătorit cu o prințesă spaniolă, Ioana de Castilia (Juana la Loca), devenind astfel Filip I al Spaniei. Fiul său din această căsătorie cu Juana a fost Carol de Ghent[1], care, după ce a murit tatăl său în 1506, a devenit conducătorul Țărilor de Jos. În 1516 el a fost încoronat drept Carol al Spaniei, iar trei ani mai târziu a fost ales împărat al Sfântului Imperiu Romano-German, cu titlul de Carol al V-lea.

Carol al V-lea a reluat politica expansionistă a predecesorilor săi, ducii de Burgundia. În 1521 el a cucerit regiunea Tournai de la francezi și în anii următori a ocupat provinciile Friesland, Utrecht, Overijssel și Gelderland (vezi harta de la pagina 2). Este posibil ca el să fi avut de gând să extindă provinciile habsburgice ale Țărilor de Jos spre sud, cucerind regiunea Lorraine, și este sigur că dorea să recucerească ducatul Burgundia capturat de francezi în 1477, dar numeroasele sale obligații ca rege al Spaniei și împărat al Sfântului Imperiu Romano-German l-au împiedicat să-și pună în aplicare acest plan ambițios.

Până la jumătatea secolului al XVI-lea, cele 17 provincii ale Țărilor de Jos (Olanda, Zeelanda, Brabant, Utrecht, Overijssel, Flandra, Flandra valonă, Artois, Luxemburg, Hainaut, Mechlin, Namur, Groningen, Friesland, Gelderland, Limburg și Tournai) erau alcătuite din teritorii care fie țineau de Sfântul Imperiu Roman, fie de coroana franceză. Carol a schimbat această situație. În anii 1526, 1529 și 1544, după ce l-a învins decisiv în luptă, Carol l-a determinat pe regele Franței să renunțe la provinciile sale „franceze" și să le recunoască drept teritorii

[1] Ghent – numele flamand al orașului Gand din Belgia (n. trad.)

habsburgice independente. Apoi, în 1548, Carol a obținut acordul Dietei imperiale (corpul legislativ al Imperiului Romano-German) ca toate provinciile „germane" ale Țărilor de Jos să devină independente de imperiu. Anul următor în 1549, pe baza *Sancțiunii pragmatice*[1], Carol a schimbat legile succesiunii din toate cele 17 provincii în așa fel încât conducătorul lor urma să fie o singură persoană. În acest fel, Carol al V-lea a obținut statutul de suveranitate și recunoaștere politică pentru Țările de Jos și, după cum credea el, asigurarea că un domnitor din familia de Habsburg va conduce asupra tuturor regiunilor nou formatei entități.

Din păcate, de-a lungul domniei sale, Țările de Jos au reprezentat ultima sa grijă. Principalele preocupări ale împăratului erau legate de războaiele cu Franța și confruntările cu prinții protestanți din Germania. Carol a fost de aceea mulțumit să lase Țările de Jos în grija unui regent, primul fiind mătușa sa, Margareta de Austria, iar al doilea, după 531, sora sa, Maria de Ungaria. Deși când Carol a solicitat să se perceapă noi dări, s-au manifestat ocazional și izolat acte de revoltă, în Țările de Jos nu au avut loc tulburări sociale majore. Totuși, după mai bine de 10 ani de la abdicarea lui Carol în 1555, Țările de Jos au fost cuprinse de mișcări sociale, aceasta constituind cea mai gravă problemă cu care s-a confruntat fiul lui Carol, Filip. În timpul domniei lui Filip, statul constituit de Carol s-a rupt în două și vreme de 80 de ani – din 1566 până în 1648 – el și succesorii săi au avut de dus o luptă sângeroasă și infructuoasă împotriva forțelor insurecționale.

2. Structura guvernamentală

În timpul lui Carol, toate cele 17 provincii recunoșteau același conducător, iar când el lipsea din țară, autoritatea îi revenea regentului pe care îl numise. Parlamentele sau stările provinciilor trimiteau delegați pentru a participa la „Parlamentul general" sau Statele Generale, care negociau legile direct cu regentul sau conducătorul. Fiecare provincie avea un guvernator sau *stathouder*, numit de conducător ca să verifice dacă ordinele sale erau duse la îndeplinire. Un guvern „național" funcționa la Bruxelles, a cărui autoritate se exercita asupra tuturor regiunilor țării.

[1] Lege echivalentă Constituției (n. trad.).

În ciuda funcționării acestor instituții centrale, Țările de Jos erau unite doar în mod superficial. De-a lungul domniei lui Carol, provinciile și orașele din Țările de Jos și-au manifestat continuu autoritatea, ceea ce le-a oferit un grad mare de autonomie. Această structură descentralizată este evidentă în lista titlurilor deținute de conducător, se reflectă la nivelul Statelor Generale și în multitudinea de legi și privilegii care aparțineau diverselor părți din Țările de Jos ale Habsburgilor.

Conducătorul Țărilor de Jos nu avea un titlu simplu precum acela de rege sau de mare duce. În documentele oficiale, Carol apărea drept „Duce de Brabant, Limburg, Luxemburg și Gelderland, conte de Flandra, Artois, Hainaut, Olanda, Zeelanda și Namur, senior de Friesland și Mechlin etc." Această formulă indică în subtext că Țările de Jos nu alcătuiau o entitate politică unică, ci reprezentau o confederație a mai multor părți. În Statele Generale ideea de confederație era dusă mai departe cu un pas. În „Parlamentul general" al Țărilor de Jos participau deputați din toate provinciile, dar pentru a-și da consimțământul față de o măsură juridică, ei trebuiau să se consulte cu stările din diferitele provincii pe care le reprezentau. În multe din aceste provincii stările însele trebuiau să se consulte cu orașele și comunitățile care le numiseră. Procesul de luare a deciziilor era prin urmare lent, pentru că atât în Statele Generale cât și la nivelul stărilor locale trebuiau să urmeze acest proces greoi de informare. Mai mult decât atât, pentru că legiferarea unei măsuri necesita o unanimitate de voturi, se întâmpla ca din cauza obstrucțiilor unui singur oraș procesul să se blocheze.

La începutul domniei, conducătorul trebuia să promită că va păstra în vigoare toate drepturile și procedurile locale. Legile din Țările de Jos ale Habsburgilor erau complexe și difereau de la provincie, de multe ori chiar în interiorul aceleiași provincii. În Țările de Jos, funcționau aproape 700 de coduri juridice în total. De asemenea, fiecare târg și comunitate avea privilegiile sale speciale, precum și multe obiceiuri și drepturi vechi care supraviețuiau, deși nu erau scrise nicăieri. Când își concepea decretele, conducătorul trebuia să aibă grijă să nu aducă atingere legilor și libertăților locale, pentru că astfel măsurile sale ar fi fost invalidate.

La diviziunile existente în Țările de Jos ale Habsburgilor se adăuga și haosul lingvistic. În zona nordică și centrală a Țărilor de Jos se vorbea olandeza, iar în sud dialectul francez valon. Olandeza însăși

avea două dialecte principale, olandeza occidentală și oosters, iar în nordul extrem exista o altă variantă, numită frizonă. Deși împărțirea Țărilor de Jos în două state distincte nu a urmat frontierele lingvistice, diversitatea lingvistică existentă într-un teritoriu relativ mic poate că a împiedicat dezvoltarea unei identități naționale „neerlandeze", iar obiectivul unificării politice a devenit mai greu de atins.

3. Clasele sociale și economia

De-a lungul întregului Ev Mediu cel mai puternic grup social l-a reprezentat aristocrația, influența ei făcându-se simțită și în secolul al XVI-lea. Mai ales în sud, marile proprietăți se aflau concentrate doar în mâinile câtorva familii. Originea majorității acestor familii data din Evul Mediu și avea un caracter internațional. De exemplu, familiile Egmont și Hornes se înrudeau prin căsătorie cu marea dinastie franceză de Montmorency. Casa de Orania-Nassau, cea mai bogată familie aristocratică din Țările de Jos, era de origine germană și deținea proprietăți în Imperiu, în Italia și Franța. Principatul de Orania se identifica cu sudul Franței. Deși un mare număr de aristocrați, sau granzi, cum mai erau numiți, aveau proprietăți în provinciile nordice ale Țărilor de Jos, zona rurală de acolo era dominată de nobilimea mijlocie, al cărei stil de viață era aproape identic cu acela al țărănimii bogate. Mulți dintre acești nobili de rang mijlociu erau în slujba bogaților granzi și le datorau acestora ascultare prin jurământul de vasalitate.

De-a lungul secolului al XVI-lea poziția economică a aristocraților și a nobilimii mijlocii a început să se clatine. O creștere a inflației a mărit costul vieții, dar veniturile obținute din munca pământului au rămas neschimbate, la fel ca și rentele. În mod invariabil, nobilii nu și-au putut adapta cheltuielile la noile condiții de viață, dar în loc să-și restrângă pretențiile, ei au preferat să se împrumute.

Pe când aristocrația și nobilimea mijlocie se adâncea în sărăcie, târgurile din Țările de Jos prosperau. Probabil că în Țările de Jos se afla cea mai mare concentrare de orașe din întreaga Europă. Pe la 1550, 19 dintre cele mai mari orașe de aici aveau o populație mai mare de 10 000 locuitori, spre deosebire de Anglia în care exista doar trei astfel de orașe. Majoritatea târgurilor se aflau în provinciile din

vest, situate pe coastă, și dintre ele cel mai mare era Antwerp[1] de pe râul Scheldt, cu o populație de 80 000 de locuitori (vezi harta de la pagina 2). La acea vreme, populația Țărilor de Jos era de aproape 3 milioane de locuitori.

În primul rând, Antwerp era un centru comercial. Importa mirodenii, sare și lână, sosite pe mare din Spania și Portugalia, metal din Germania, postav din Anglia și produse de lux din Italia. În privința exportului bunurilor indigene, Antwerp era principalul distribuitor de produse finite textile din zonă.

Aproape trei sferturi din comerțul Țărilor de Jos se desfășura prin acest oraș, făcând din el cel mai important centru comercial din nord-vestul Europei.

Faptul că orașul Antwerp depindea de comerțul exterior îl făcea să fie vulnerabil. În anii 1540, portughezii s-au retras din oraș ca să-și dezvolte propriul lor port, în orașul Lisabona. Decăderea industriei metalurgice germane, care nu putea să intre în competiție cu cantitățile mari de lingouri de aur ce veneau din Lumea Nouă, a lipsit orașul Antwerp de comerțul pe care îl făcea cu Europa centrală. Afacerile cu Anglia au luat sfârșit datorită schimbărilor survenite la nivelul monedei de schimb, care au intervenit în anii 1560, după care rivalitățile comerciale au dus la punerea sub embargo a negoțului făcut de acest oraș. În 1569 negustătorii englezi au plecat cu toții din Antwerp, ducându-se în orașul Amsterdam. Din acest moment, condițiile politice tot mai proaste au marcat declinul rapid al orașului Antwerp.

Chiar înainte de declinul comercial al orașului Antwerp, au început să prospere orașele din nordul provinciei Olanda. Aproape două treimi din provincia Olanda se afla sub apă, existența digurilor și faptul că polderele (pământul recuperat, situat sub nivelul mării) trebuiau asanate făcea cultivarea pământului pe scară largă imposibilă. De aceea, populația Olandei trebuia să caute în afară cerealele și materiile prime alimentare. În timpul secolului al XV-lea comercianții din Amsterdam, Rotterdam și Haarlem erau activi în comerțul cu porturile situate de-a lungul coastei Mării Baltice, de unde achiziționau grâne atât pentru provincia lor cât și pentru restul Țărilor de Jos. Treptat, ei și-au extins afacerea și pentru alte produse: vinuri, textile, metale și

---

[1] Antwerp – denumirea flamandă a orașului belgian Anvers (n. trad.).

sare. Pe lângă aceasta, populația Olandei care locuia mai aproape de mare a început să se ocupe cu pescuitul codului și heringului în Marea Nordului, pește pe care îl exporta după conservare. Dezvoltarea economică a Olandei și Amsterdamului, care curând a devenit cel mai important oraș al provinciei, este reflectată în cifrele creșterii populației. Recensământul de la începutul secolului al XVI-lea relevă o creștere a populației în această provincie cu 30 la sută în doar două decenii, pe când între 1514 și 1550 numărul locuitorilor din Amsterdam s-a triplat, ajungând la 30 000.

În topul ierarhiei sociale a orașelor se aflau patricienii (câteodată cunoscuți greșit drept „Regenți"), care în majoritatea cazurilor proveneau din negustori și bancheri înstăriți. Patricienii dominau în consiliile municipale care conduceau treburile orașelor și îi împiedicau pe ceilalți, cu excepția celor foarte bogați, să li se alăture. În acest fel, patricienii își păstrau supremația politică și economică în comunități. Mai jos pe scara socială se aflau meseriașii și proletarii de prăvălii. La baza ierarhiei erau acei meșteșugari care fuseseră excluși din ghilde, urmați de masa lucrătorilor și de zilieri. În vremuri de criză economică ultimii erau mai mult șomeri și aproape muritori de foame. În asemenea împrejurări cei săraci se aliau cu oamenii ghildelor organizând mișcări sociale împotriva clasei conducătoare, formate din patricieni. Aproape fără excepție aceste proteste erau înăbușite.

De la mijlocul secolului al XVI-lea Țările de Jos intraseră într-o perioadă de schimbări sociale și economice. Aristocrația și nobilimea mijlocie se aflau în declin, orașele creșteau în importanță și ca număr de locuitori, în mod special în Olanda, unde în curând ele aveau să depășească Antwerpul ca importanță. Acest transformări urmau să exercite o influență puternică asupra mișcării de revoltă ce avea să izbucnească. Revolta avea să fie declanșată de aristocrație și nobilime, dornice să-și mențină supremația politică în ciuda declinului puterii ei economice, dar baza revoltei o vor constitui orașele din nord. Puterea lor economică va furniza resursele necesare pentru ca revolta să se încheie cu bine. Întrucât patricienii nu au fost niciodată înlăturați din poziția lor de dominație în orașe, ei vor reuși de această dată să pună bazele unei republici constituite în jurul clasei de mijloc.

4. Religia

De-a lungul primei jumătăți a secolului al XVI-lea, guvernarea lui Carol și a regenților săi Margareta de Austria și Maria de Ungaria s-a dovedit a fi una comodă și flexibilă. Aristocrația era consultată în mod regulat în privința majorității chestiunilor importante. În guvernul central de la Bruxelles, în special în Consiliul de Stat, granzii aveau un rol important. Provinciile le încredințau funcții de guvernatori – așa-numiții *stathouderi* și atribuții militare. Statele Generale erau convocate în mod regulat – în general aproape anual – iar Carol asculta recomandările primite de aici, elaborând planuri pentru reformă dacă se ridicau prea multe obiecțiuni privitoare la guvernare. Chiar în chestiunea impozitelor – marele imperiu al lui Carol avea nevoie de mari injecții de capital pentru a putea funcționa – conducătorul asculta părerea supușilor. Plângerile continue venite din partea Statelor Generale, atrăgând atenția asupra faptului că li se cereau prea mulți bani, l-au determinat pe împărat, în timpul anilor 1540, să-și dea silința să se împrumute de la negustori și să aplice impozite mai mici. În ciuda acestui lucru, nivelul impozitelor aplicate în Țările de Jos a crescut de șapte ori în timpul domniei lui Carol, iar faptul că Statele Generale au acceptat această creștere este o dovadă a abilității lui de a câștiga încrederea acestui organism.

Cele mai mari probleme le-a avut Carol de înfruntat însă în domeniul religios, pentru că aici metoda sa preferată de „guvernarea prin acord" nu a funcționat. Carol era un catolic devotat și era de părere că atât statutul de împărat cât și exemplul oferit de predecesorii săi îl obligau să apere credința indiferent cu ce preț. La începutul domniei sale a început să se răspândească din Germania în Țările de Jos protestantismul, prinzând rădăcini la nivelul tuturor claselor – deci printre nobili, țărani și orășeni. Carol a reacționat violent, amenințând că nu va avea nici un fel de milă față de eretici. În 1520 au fost arse primele cărți ale protestanților și s-a dat primul edict împotriva noii credințe. Pedepsele erau severe. În timpul lui Carol pedeapsa cu moartea era prevăzută nu doar pentru cei care participau la slujbele protestante sau care nutreau credințe eretice, dar și pentru cei care se făceau vinovați că dețin cărți protestante sau o traducere a Bibliei de acest fel. În total aproape 2 000 de eretici au fost arși pe rug în timpul domniei lui Carol.

Așa cum a subliniat unul dintre cei care s-au opus metodei extreme de ardere a cărților, se poate ca acest tratament sever aplicat ereticilor să fi determinat transformarea lor în martiri și să-i fi încurajat și pe alții să renunțe la credința oficială, dar din perspectiva cuiva contemporan cu împăratul Carol persecuțiile acestea dădeau roade. Protestantismul nu-și întemeiase în Țările de Jos un nucleu solid în rândul maselor populare așa cum se întâmplase în Germania, unde devenise o forță formidabilă. Aici el nu se bucura nici de protecția celor puternici, nici nu avea organizații eficiente clandestine ca acolo. Cu excepția orașelor mai mari, cum ar fi Antwerp, și în regiunile mai depărtate de centru, din zona rurală, unde era dificil de detectat, erezia fusese aproape eliminată din Țările de Jos.

Carol reușise să frâneze propagarea ereziei cu prețul înstrăinării sale de susținătorii aplicării legii și ordinii. În primul rând, legile care pedepseau erezia aduceau atingere multor altor legi tradiționale. Inchiziția din Țările de Jos era principalul organism care urmărea aplicarea legilor ecleziastice. Ea avea dreptul să aresteze și să judece ereticii din toate colțurile țării, chiar dacă legile și privilegiile locale susțineau că un acuzat putea fi judecat numai de magistrații comunității în care trăia. În al doilea rând, magistrații nu doreau să-i judece pe acei acuzați care trebuiau pedepsiți cu moartea. În timpul celei de-a doua jumătăți a domniei lui Carol edictele de erezie conțineau în mod regulat o listă de pedepse privitoare la acele oficialități care ezitau să ducă la îndeplinire dorințele conducătorului țării. Astfel, conform unuia dintre edictele date de Carol în 1540:

> Comisiile de judecători și oficialitățile care i-au prins pe susmenționații eretici sau anabaptiști nu trebuie să-i ascundă pe ei și pe complicii lor și pe cei care îi acoperă sau să îi pedepsească mai puțin sever decât merită, cu scuza că pedepsele sunt prea severe sau prea dure și trebuie doar să-i sperie pe cei care încalcă legea, așa cum am descoperit că s-a întâmplat deseori în trecut, de teamă că aceștia își vor pierde rangul și funcția, pentru că ei vor fi considerați incapabili pentru această răspundere sau altminteri vor fi chiar pedepsiți așa cum considerăm că e potrivit.

În ciuda unor asemenea amenințări, anumiți oameni ai legii din orașe și provincii au continuat să închidă ochii la practicile religioase protestante. De fapt, datorită indulgenței oficialităților, în timpul anilor 1550 s-a dovedit că era mai ușor să fii eretic dacă te aflai în anumite părți ale Țărilor de Jos decât în Anglia condusă de Maria Tudor (1553-1558). În sensul celor de mai sus, iată ce scria o exilată engleză, explicând de ce fugise în Antwerp:

> Motivul pentru care ne-am considerat mai în siguranță în Antwerp decât în Anglia nu era pentru învățătura religioasă de aici, ci pentru că nu se aflau biserici parohiale. Era doar o catedrală unde deși preotul oficia serviciul religios, totuși nu se știa cu ușurință cine anume vine la biserică și cine nu. Se află și o capelă pentru negustătorii englezi și acolo toți erau obligați ca în zilele de sărbătoare să îl însoțească pe guvernator. În noaptea dinainte de acea zi bunul meu soț zăcea întristat în pat și nu putea să doarmă de grija că el urma a doua zi de dimineață să îl însoțească pe guvernator la cel serviciu religios idolatru. Dar guvernatorul, deși era papistaș, nu era un persecutor sau un papistaș crud, fiind mulțumit să îl ajute pe bărbatul meu atâta vreme cât nu se observa acest lucru, și obișnuia să îi spună: eu latru, dar nu mușc...
>
> Și astfel am continuat să trăiesc în Antwerp până la moartea reginei Mary, de care nu mică mi-a fost bucuria, pentru că în timpul domniei ei tiranice de multe ori m-am rugat cu credință lui Dumnezeu să o ia la dânsul sau să mă ia pe mine în acea lume. În tot acest răstimp nu am participat niciodată la vreo mesă papistașă, sau la vreun alt serviciu religios idolatru.

Prin urmare, se pare că în timp ce persecuția ereziei era eficientă în general, între atitudinea guvernului de la Bruxelles și cea a autorităților juridice locale existau niște diferențe, așa cum vedem din comportarea guvernatorului sus-menționat. În timpul domniei succesorului lui Carol, problema aplicării legilor de pedeapsă împotriva ereziei a căpătat o semnificație suplimentară datorită impactului pe care l-a avut calvinismul asupra populației.

5. Noul conducător

În 1555, Carol a abdicat, fiind urmat în funcția de împărat al Imperiului Romano-German de fratele său, Ferdinand. Posesiunile din Spania, Italia, Lumea Nouă și Țările de Jos ale lui Carol au fost moștenite de fiul său, Filip al II-lea, astfel că Țările de Jos au devenit proprietatea regelui Spaniei. În timpul primilor ani de domnie ai lui Filip, Țările de Jos au fost străbătute de un nou val de erezie. Ideile lui Jean Calvin, provenind din Elveția, s-au răspândit câștigând adepți. Calvinismul, cu organizația sa misionară și structura teologică ușor de înțeles, s-a dovedit o religie populară pentru un spectru social larg. Deși efectul calvinismului a fost mai mare în orașe, atât nobilii cât și țăranii deopotrivă au fost atrași suficient cât să devină membri ai bisericilor reformate.

Pare puțin probabil ca adepții calvinismului să fi reprezentat la începutul anilor 1560 mai mult de unu la sută din populație, dar Filip a intrat în panică auzind de această nouă erezie. Ca un catolic credincios ce se afla, el considera catolicismul credința absolută. Reacția sa față de calvinism a fost dură, recurgând la persecuții, ordonând magistraților să se comporte „cu cea mai mare rigoare" față de eretici. Cu toate acestea, multe oficialități locale au continuat să-i ascundă pe eretici, astfel că au putut avea loc în secret întruniri de-ale calviniștilor. În acele zone unde persecuția era foarte dură, calviniștii s-au refugiat peste graniță, în Anglia, Franța și Germania. De acolo ei au urmărit cu atenție derularea evenimentelor și au scris pamflete, au tradus Biblii și au instruit clerul de credință calvină ca să-și urmeze credincioșii în Țările de Jos.

Ordonând acest tratament sever împotriva ereticilor, Filip urma exemplul tatălui său, pentru că nu el a fost acela care a inaugurat politica de represiune religioasă. Totuși, în atitudinea sa față de guvernare, Filip s-a îndepărtat de principiul lui Carol, care era acela de a face compromisuri.

În cei patru ani dintre 1555 și 1559, cât a condus de la Bruxelles Țările de Jos, Filip a manifestat un dezinteres fățiș față de drepturile și procedurile tradiționale, care odată încălcate era clar că vor provoca resentimente.

Înainte de toate, Filip a făcut puține concesii sensibilităților aristocraților. Spre deosebire de Carol, el nu vorbea nici olandeză,

nici franceză și nici nu a încercat vreodată acest lucru. Nu s-a străduit niciodată, pe de altă parte, să se adapteze stilului și caracteristicilor țării. Cum erau un grup obișnuit să trateze personal cu conducătorul, granzii au fost ofensați în mod special de stilul „spaniol" abordat în relațiile sociale de Filip, stil în care nu încăpea nici un compromis. Contrastul dintre Filip și tatăl său era evident și năștea comentarii cum sunt acestea de mai jos, aparținând unui venețian:

Lui Filip îi place foarte mult ca oamenii să se închine în fața sa, și el manifestă față de toată lumea, indiferent de cine ar fi vorba, o aroganță mai mare decât a tatălui său, un fapt de care supușii săi, cu excepția spaniolilor, nu sunt deloc fericiți. Și într-adevăr au motive pentru acest lucru, ei fiind obișnuiți cu stilul de a se comporta al tatălui său, care știa perfect cum să se adapteze în diverse chipuri la tot felul de oameni. Părea că natura îl făcuse pe împărat capabil să îi mulțumească și pe flamanzi și pe burgunzi, știind să fie familiar și lipsit de protocol cu ei, fermecându-i pe italieni prin talentele pe care le avea și prin înțelepciunea sa, pe spanioli prin reputația și severitatea sa. Supușii săi, care vedeau că fiul său se poartă în alt fel, nu erau deloc încântați de această schimbare de atitudine.

Totuși, prăpastia dintre conducător și aristocrați își avea originile în mai mult decât doar în atitudinea severă și arogantă a acestuia. De-a lungul domniei sale, natura neîncrezătoare și suspicioasă a lui Filip l-a făcut să se apropie doar de un grup mic de consilieri și funcționari. Aceștia depindeau în mod direct de el pentru salarii și promovare, de aceea el știa că se poate baza pe ei, dar nu se putea folosi de legământul de loialitate pentru a-i manipula pe aristocrații din Țările de Jos. Pământurile lor, statutul pe care îl aveau și prestigiul erau moștenite, nu erau daruri din partea conducătorului. Pentru că Filip nu-și putea controla aristocrații prin sistemul protecției, nici nu avea încredere în ei și nici nu-i implica în treburile guvernării.

Pe lângă asta, Filip a stricat și relațiile cu Statele Generale. Aceasta se datora în mare parte pentru că el nu a înțeles principiul „cererii și ofertei" care guverna toate afacerile eficiente cu acest organism. În loc să negocieze și să încheie afaceri în culise, cum făceau Carol și regenții săi, Filip a încercat să determine Statele Generale să se încline

în fața voinței sale. Când, în 1557, deputații din Bruxelles au împiedicat accesul unei legi în Statele Generale, punând în pericol votarea unei subvenții, Filip a amenințat că va suspenda privilegiile orașului. Statele Generale, încurajate de aristocrați, au amenințat că vor exercita un control și mai strict asupra veniturilor pe care le vor vota. Aleșii nu erau deloc pregătiți să dea conducătorului banii necondiționat.

Principalul motiv pentru care Filip a ales să stea în Țările de Jos după venirea sa pe tron în 1555 era pentru a coordona mai bine războiul cu Franța. În 1559 a fost încheiată pacea cu Franța, iar Filip s-a pregătit să se reîntoarcă în Spania. În mod limpede, în primii ani de domnie Filip a făcut greșeli în politica pe care a aplicat-o în Țările de Jos, înveninându-și relațiile cu aristocrația și Statele Generale. Totuși, era prea devreme pentru a prevedea că țara se va despărți de starea de pace în care se aflase în timpul domniei lui Carol. Prin urmare, toți consilierii lui Filip au fost de acord că preocuparea majoră a stăpânului lor trebuia să fie bazinul mediteranean, în pericol de a deveni un „lac turcesc". S-a susținut atunci că pământurile aflate lângă Marea Nordului puteau să se lipsească de conducător.

Să luăm notițe despre capitolul *„Cadrul general"*

Deși acest capitol acoperă o perioadă de două secole, ce se întinde din 1356 și până în 1559, conținutul său se referă mai ales la domnia lui Carol al V-lea și la primii ani pe tron ai lui Filip al II-lea al Spaniei. Următoarele titluri și întrebări vă vor ajuta să luați corect notițe:

1. Originile istorice ale Țările de Jos. Alcătuiți un plan care să acopere anii 1356, 1361, 1477, 1506, 1521, 1526/1529/1544, 1548, 1549. Explicați în ce fel „a rezolvat cucerirea unei suveranități depline pentru Țările de Jos" Carol al V-lea?
2. Structura guvernului. În ce sens se poate spune că Țările de Jos erau mai mult o confederație de state separate decât un singur stat?
3. Clasele sociale și economia

3.1. Aristocrația și nobilimea mijlocie

3.2. Antwerp și orașele din Olanda

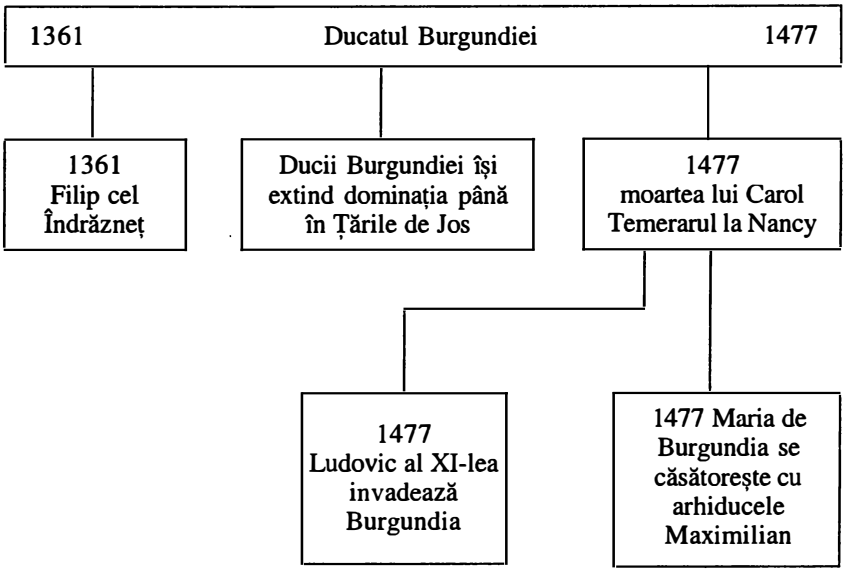

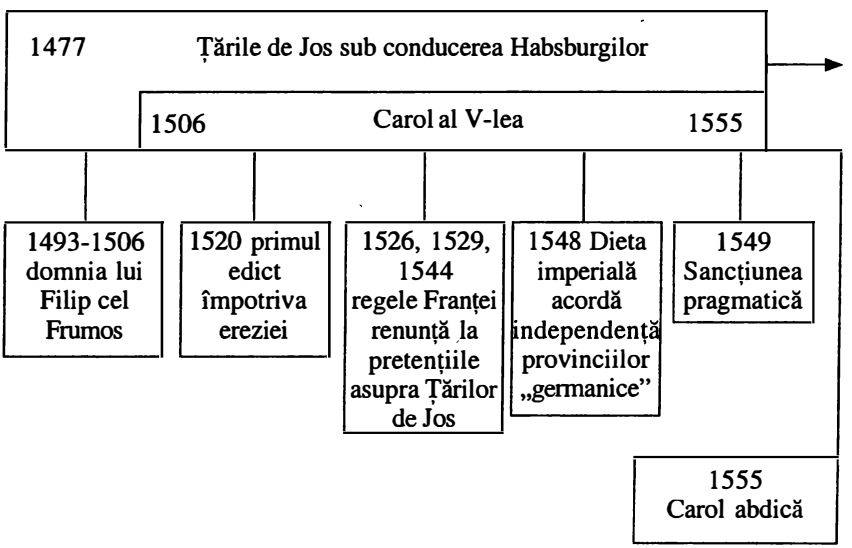
1477
Țările de Jos sub conducerea Habsburgilor
1506
Carol al V-lea
1555
1493-1506 domnia lui Filip cel Frumos
1520 primul edict împotriva ereziei
1526, 1529, 1544 regele Franței renunță la pretențiile asupra Țărilor de Jos
1548 Dieta imperială acordă independență provinciilor „germanice"
1549 Sancțiunea pragmatică
1555
Carol abdică

Sumar – Originile istorice ale Țărilor de Jos, 1361-1555

3.3. Ierarhia orășenească
Ce tensiuni sociale existau în Țările de Jos care ar fi putut duce la diviziuni ale țării mai târziu?
4. Religia
4.1. „Guvernarea prin supunere"
4.2. Protestantismul
Ce pericole aducea persecuția religioasă conducătorului?
5. Noul conducător
5.1. Calvinismul
5.2. Filip al II-lea
Prin ce anume diferea guvernarea lui Filip în Țările de Jos de cea a tatălui său?

Să răspundem la întrebări-eseu despre *„Țările de Jos în prima jumătate a secolului al XVI-lea"*

Nu este o exagerare dacă vom spune că la examenul din fiecare an se pune cel puțin o întrebare despre Carol al V-lea. Câteodată întrebarea se referă doar la un aspect al domniei lui Carol: guvernarea asupra Spaniei sau relațiile sale cu protestanții germani, de exemplu. În mod ocazional, întrebarea poate avea un caracter mai general:

> „Cât de eficient a fost Carol al V-lea în calitate de conducător"?
> „În ce măsură erau provocate de Carol problemele cu care se confrunta?"

Ca să răspundeți la astfel de întrebări va trebui să faceți referiri și la Țările de Jos, dar mare parte a eseului va trebui să o dedicați relațiilor avute de Carol cu Franța și cu prinții germani, ordinelor pe care le dădea în Spania, și să faceți apel și la chestiuni generale cum ar fi concepția sa despre imperiu și problemele financiare cu care s-a confruntat.

Doar rar apar la examen întrebări despre Țările de Jos în prima jumătate a secolului:

> „De ce au reprezentat Țările de Jos o problemă mai mare pentru Filip al II-lea decât pentru Carol al V-lea?"

Concepeți acest eseu propunându-vă să scrieți trei fraze care să conțină explicații de natură cauzală. Veți ajunge astfel chiar la structura răspunsului vostru. Va trebui să luați în calcul nu numai că metoda de guvernare a lui Filip era menită să-i aducă mai multe probleme lui decât tatălui său, ci să vă referiți și la schimbările sociale, economice și religioase din Țările de Jos, care s-au adăugat problemelor lui Filip.

Întrebări bazate pe izvoare despre *„Cadrul general"*

1. Religia

Citiți cu atenție extrasul din edictul privitor la erezie din 1540 (pagina 10) și relatarea exilatei engleze din Antwerp din timpul anilor 1550 (pagina 11). Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Ce dovezi există în edictul pentru pedepsirea ereziei care sugerează că magistrații nu își îndeplineau în totalitate obligațiile privitoare la arestarea ereticilor?

b) De ce conform părerii exilatei engleze organizația ecleziastică din Antwerp le făcea viața mai ușoară ereticilor acolo?

c) Explicați de ce „zilele de sărbătoare" le puneau probleme speciale refugiaților protestanți din Antwerp?

d) Care credeți că era rolul unui guvernator așa cum rezultă din relatarea exilatei? În ce măsură comportamentul guvernatorului susține acuzația făcută despre comportarea oficialităților, din edictul privitor la erezie din 1540?

CAPITOLUL 2

Mișcarea de revoltă din 1566-1576

1. Primul conflict

Înainte să plece în Spania, în 1559, Filip a numit-o pe sora sa vitregă, ducesa Margareta de Parma, regentă a Țărilor de Jos. Alegând o rudă apropiată în funcția de regent Filip a continuat politica tatălui său, regenții numiți de acesta fiind mătușa, respectiv sora sa. Întrucât spre deosebire de predecesorii săi, experiența politică a Margaretei era mică, Filip se temea ca ea să nu devină la scurtă vreme omul de paie al aristocrației. Din acest motiv, înainte de a pleca din Țările de Jos, el a înființat o *consulta* sau un așa-numit „consiliu intern". Din consiliu făceau parte trei slujitori loiali ai coroanei, iar principala lor sarcină era să o sfătuiască pe regentă și să aibă grijă ca ea să se conformeze indicațiilor primite de la Filip. Șeful consiliului era Antoine Perrenot de Granvelle, care provenea din provincia Franche Comté. Granvelle era un politician abil și experimentat, dar din punctul de vedere al lui Filip cea mai importantă calitate a sa era că își slujea stăpânul cu o umilință plină de devotament.

În perioada 1555-1559, când Filip a condus Țările de Jos din centrul politic de la Bruxelles, granzii au fost în mare parte excluși de la curte. Acum că Filip și consilierii săi plecau, aristocrații sperau să fie readmiși la centrul puterii politice și de decizie din Țările de Jos. Mai mult decât orice, aristocrații așteptau ca instituția Consiliului de Stat, din care făceau parte, să acționeze din nou ca principală sursă de consiliere pentru regentă, așa cum se întâmplase în timpul domniei lui Carol.

Numirea unui consiliu intern și influența exercitată de el asupra regentei i-a dezamăgit pe aristocrați. De aceea, un grup dintre ei, condus

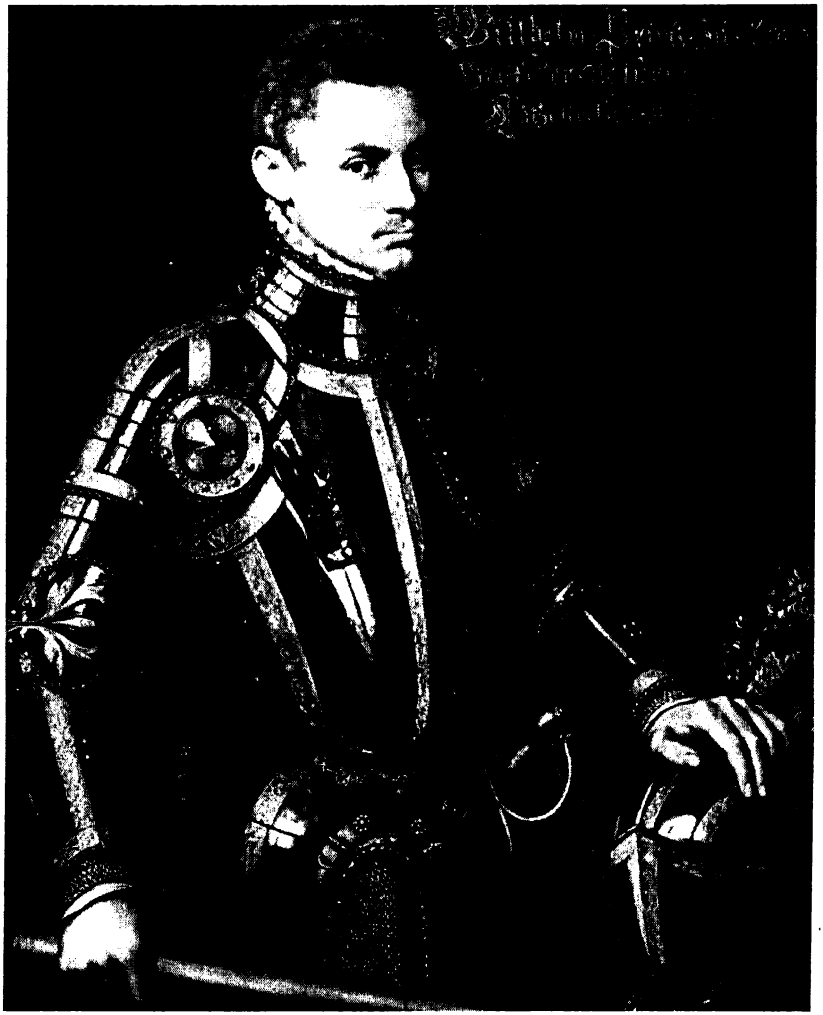

Portret al lui Wilhelm de Orania la vârsta de 22 de ani, pictură de Antonio Moro

de conții Egmont și Hornes (Hoorn) și de prințul Wilhelm de Orania, care era *stathouder* al Olandei, Zeelandei și Utrechtului, au început o campanie aprigă împotriva consiliului și în mod special împotriva lui Granvelle. Curând după numirea lui Granvelle în postul de cardinal în 1561, cei trei nobili și sprijinitorii lor și-au exprimat limpede intenția de a-l înlătura.

Aristocrații erau siguri că vor reuși în campania lor de înlăturare a lui Granvelle. În primul rând, erau convinși că Filip era așa de hărțuit în conflictele de la Marea Mediterană, unde se afla în plin război cu turcii, încât va fi incapabil să acorde suficientă atenție evenimentelor din Țările de Jos. În al doilea rând, ei credeau că pentru această campanie aveau aliați puternici la curtea spaniolă, la fel de nerăbdători ca și ei să pună capăt influenței cardinalului. Pe lângă aceasta, Egmont, Hornes și Orania se considerau imuni din punct de vedere juridic în cazul unor eventuale răzbunări, dacă acțiunea lor avea să dea greș. Fiecare aparținea unei familii vechi și însemnate care luptase cu glorie în trecut atât în Spania cât și în Țările de Jos. Mai mult decât atât, în 1561 Orania s-a aliat prin căsătorie cu familia conducătoare a electorilor de Saxonia. El era optimist, gândind că, în cazul în care planul va eșua, rudele germane ale soției sale îl vor sprijini, punându-i la dispoziție o armată.

S-a dovedit că până la urmă aristocrații se orientaseră bine. Granvelle a fost dat jos fără vărsare de sânge. În 1561 Filip a dat ordin să se facă o reformă amănunțită a structurii ecleziastice din Țările de Jos. Urmând un plan care fusese inițial conceput de tatăl său, el a propus crearea în Țările de Jos a unui număr de 14 episcopate, care urmau să înlocuiască în totalitate acele scaune episcopale străine sub a căror jurisdicție se desfășura activitatea eclesiastică a țării. Noii prelați aveau nevoie însă și ei de un venit, astfel că Filip a plănuit ca ei să fie numiți abați în lăcașurile mănăstirești din apropiere pentru ca în acest fel să-și obțină banii necesari. Pentru a-i determina să-și ducă la îndeplinire cum se cuvine îndatoririle spirituale, el a stipulat ca noii episcopi să aibă educație teologică și fiecare să fie ajutat de inchizitori, care să verifice starea morală și religioasă a turmelor de credincioși.

Prin planul său, Filip amenința, deși fără intenție, toate forțele cu influență politică din Țările de Jos. Cum abații aveau, în mod tradițional, locuri în parlamentele regionale, reprezentanții din aceste organisme se așteptau ca noii numiți episcopi să se unească într-un lobby pro-spaniol. În ceea ce-l privește, nobilii considerau că în mod tradițional o carieră ecleziastică era potrivită pentru fiii lor care nu aveau pământ, dar noile aranjamente amenințau să blocheze această sursă de slujbe, pentru că fiii nobililor considerau în mod obișnuit că o educație teologală era mai prejos de pretențiile lor. În final, numirea

unor noi inchizitori era văzută drept un act preliminar la un nou val de persecuții religioase. Cum calvinismul se răspândea în toată țara, aceasta nu putea însemna decât noi arestări și arderi pe rug, o perspectivă care nu le era plăcută multora.

Granvelle avusese o mică contribuție în elaborarea acestui plan. Totuși, cum se ivea perspectiva avansării sale în funcția de arhiepiscop al Țărilor de Jos, el a devenit centrul nemulțumirilor. La instigarea aristocraților, parlamentul regional din Brabant a făcut presiuni pentru înlăturarea lui Granvelle, susținându-și solicitarea cu refuzul de a strânge impozitele. Nobilimea s-a alăturat și ea nemulțumirilor. În orașe erau împrăștiate pamflete și foi volante având același conținut. Unul dintre aceste texte defăimătoare îl înfățișa pe Granvelle în chip de găină clocind un cuib de episcopi. Deasupra capului era desenat un diavol, care spunea următoarele vorbe „Acesta este fiul meu prea iubit". În final, regenta nu a mai putut să oprească protestele supușilor săi. În vara lui 1563 ea a cedat și i-a cerut lui Filip înlăturarea lui Granvelle. Filip i-a urmat sfatul. În anul următor, Granvelle a fost nevoit să părăsească Țările de Jos, pentru a se alătura curții regale de la Madrid, iar planurile pentru episcopate au fost modificate substanțial, pentru a răspunde tuturor cerințelor.

Odată ce a dispărut Granville, a dispărut și puterea consiliului intern, iar aristocrațiii au fost repuși în poziții tradiționale de principali sfetnici ai regentei. Erau acum hotărâți să-și consolideze victoria și să se folosească de influența recuperată pentru a îmblânzi legile împotriva ereziei.

Existau trei motive pentru care se dorea o mai mare libertate religioasă. În primul rând, nobilii considerau că ceea ce se întâmplase recent în Franța era un exemplu că persecuția dură a ereziei putea duce direct la război civil și ei se temeau că urma să se întâmple aceeași tragedie și în Țările de Jos dacă Filip urma să persiste în politicile sale din domeniul religios. În al doilea rând, mecanismul persecuției așa cum era practicat el de Inchiziție sugera un mare dispreț față de legile și procedurile consacrate prin tradiție. Era în interesul aristocrației să susțină libertățile tradiționale în general, pentru că printre acestea se număra și propriul ei drept de a fi ascultată de conducător și de regent. În final, granzii, deși erau catolici, în general nu erau zeloși cu credința lor și nu vedeau nici un motiv pentru care diferențele religioase ar trebui să primească un tratament atât de dur. Așa cum a exprimat

acest lucru cu asprime Orania într-una din ședințele Consiliului de stat „Oricât de fervent catolic aș fi eu, nu pot să fiu de acord ca prinții să guverneze asupra conștiințelor supușilor lor". În decembrie 1564, consiliul, cu acordul Margaretei, l-a trimis pe Egmont în Spania, să-i ceară permisiunea lui Filip ca edictele împotriva ereziei din Țările de Jos să nu mai fie aplicate atât de strict. Misiunea lui Egmont a fost un eșec, pentru că Filip a respins această rugăminte.

Deși aristocraților le fusese refuzată cererea de schimbare a legilor împotriva ereziei, ei au dat speranțe altora care, spre deosebire de ei, erau gata să-și susțină solicitările prin violență. În timpul iernii dintre anii 1565-1566 s-a născut o alianță, alcătuită din membri ai nobilimii mijlocii, cunoscută sub numele de „Compromisul". Inițiatorii ei erau în principal simpatizanți calviniști, dar scopul Compromisului – îmblânzirea legilor împotriva ereziei – a atras un număr de 400 de nobili, care au venit în sprijinul lor, majoritatea dintre ei fiind catolici. În aprilie 1566 confederații, așa cum erau numiți suporterii Compromisului, au intrat în Bruxelles, armele fiindu-le abia ascunse de centură. Ajunși aici, ei i-au înmânat regentei o petiție prin care se cerea să se pună capăt persecuțiilor. Tonul petiției confederaților era politicos, susținându-se în mod repetat loialitatea față de rege și regentă. Totuși, din întreaga lor atitudine și din vorbele lor ei au lăsat limpede să se întrevadă faptul că în cazul în care Margareta le refuză cererile ei urmează să recurgă la arme.

Deși unul dintre consilierii Margaretei a fost așa de puțin impresionat de confederați încât i-a numit „cerșetori", regenta a înțeles foarte bine semnificația demersului lor. O mare parte a nobilimii, de care depindea apărarea legii și ordinii în provincii, amenința și ea că se va răzvrăti. Mai mult decât atât, cauza Cerșetorilor a devenit curând populară, după cum o demonstrau strigătele rostite pe la colțuri de stradă: *Vivent les Gueux!* (Să trăiască Cerșetorii) și succesul pe care îl înregistra vânzarea vaselor pentru cerșit.

Margareta, văzând că și Consiliul era în general favorabil confederaților, a înțeles că nu avea altceva de făcut decât să cedeze. A doua zi după primirea petiției confederaților, ea a dat ordine inchizitorilor și magistraților să procedeze din acel moment cu „discreție și modestie" atunci când vor investiga cazuri de erezie. Pentru că autoritatea ei nu era atât de mare ca să dea un astfel de ordin, Margareta

a trimis soli la Madrid rugându-l pe Filip să aprobe măsurile luate de ea. Atunci când au prezentat rugămintea Margaretei, solii au accentuat asupra ideii că tulburările din Țările de Jos erau tot mai mari și au spus că din momentul în care erezia nu va mai fi tratată atât de aspru, dezordinile nu vor mai avea loc.

Deși mesajul cu care au fost trimiși solii era urgent, de abia după patru luni a trimis Filip răspuns la el, acceptând câteva concesii minore, dar din acest moment concesiile mici pe care le făcuse el nu mai aveau nici o valoare, datorită evoluției evenimentelor.

Mișcarea calvinistă din Țările de Jos a fost susținută la începutul anilor 1560 de refugiații hughenoți, care părăsind Franța cotropită de războaiele religioase au descoperit că magistrații locali din Țările de Jos erau deseori gata să treacă cu vederea practicile religioase protestante. Datorită imigrației, în jurul anului 1566 erau 300 de locuri în Țările de Jos unde se întruneau cu regularitate congregații calviniste. Când, în aprilie 1566, a venit vestea că legile împotriva ereziei nu mai erau așa de stricte, preoții calviniști din regiune pentru prima dată au renunțat la clandestinitate, iar acei lideri și acele congregații care se aflau în exil peste graniță s-au grăbit să se întoarcă acasă. Așa cum s-a exprimat un contemporan, „Toată vermina exilaților și fugarilor din cauze religioase, cât și cei care trăiseră în clandestinitate, au început acum să-și ridice capetele și să-și scoată coarnele". Pe tot parcursul lungii veri a anului 1566, în majoritatea orașelor mari s-au ținut slujbe în afara bisericilor, la care au participat foarte mulți credincioși. În majoritatea locurilor, congregațiilor li s-a dat aprobarea pentru a se întruni fără ca autoritățile locale să intervină.

Majoritatea celor care au participat la serviciile religioase în aer liber veneau doar din curiozitate sau pentru că asta era la modă. Totuși, mulțimile le-au inspirat încredere propovăduitorilor și astfel încurajați preoții au apucat-o pe un drum periculos. În timpul lunilor august și septembrie mulțimile au fost stârnite prin intermediul liturghiilor, care îndemnau la revoltă, să invadeze toate bisericile de pe cuprinsul Țărilor de Jos. Prin urmare, locurile de rugăciune catolice au fost devastate, iar podoabele sfinte distruse, fiind socotite un afront la ideea de „adorație pură" pe care o presupunea calvinismul. Sute de biserici au fost astfel profanate. „Furia iconoclastă" (Un iconoclast este cineva care distruge o imagine; în acest sens, distruse de furia mulțimilor

erau statuile și picturile), deși condusă de un nucleu de extremiști, se bucură totuși de un sprijin considerabil, așa cum o sugerează desfășurarea evenimentelor din Flandra:

> O mână dintre cei mai ticăloși din mulțime, cărora li se alăturașeră hoți și prostituate, au început dansul nebunesc, stârniți de nu se știe cine. Brațele lor deveniseră blăni de lemn, securi, scări, frânghii și alte unelte dintre cele considerate mai potrivite pentru a demola decât pentru a lupta; câțiva aveau pușți și săbii. Prima dată s-au repezit asupra crucilor și picturilor care fuseseră puse la marginea marilor drumuri de țară, apoi au atacat satele, iar în ultimul rând, târgurile și orașele. Au spart toate capelele, bisericile și adăposturile religioase pe care le-au găsit închise, le-au deschis cu forța, au spart, au rupt și au distrus toate imaginile, picturile, altarele și celelalte obiecte de cult care le-au căzut în cale, ce să mai spunem, altora le-a fost milă să se repeadă asupra bibliotecilor, cărților, scrierilor, monumentelor și chiar asupra trupurilor moarte din biserici și cimitire. Iute ca fulgerul s-a transmis furia diavolului, atât de mult încât în doar trei zile au fost prădate mai mult de patru sute de biserici. În anumite locuri, picturile au fost date jos chiar de magistrați, pentru a împiedica mulțimea să facă acest lucru.

O astfel de descriere face ca Furia iconoclastă să semene foarte mult cu vandalismul. De fapt, iconoclasmul a fost prima acțiune de întemeiere a noului sistem religios în Țările de Jos. Aruncând obiectele de cult catolice din biserici, calviniștii puneau stăpânire pe aceste lăcașuri și astfel aceste clădiri curățate de obiectele insultătoare la adresa lui Dumnezeu, după cum le considerau, puteau fi folosite de noua credință reformată.

Furia iconoclastă s-a desfășurat pe o scară atât de largă și într-un mod atât de neașteptat încât a ajuns să-i dividă pe granzi și confederați. Până în acest punct cele două grupuri au avut obiective în mare parte asemănătoare, deși atitudinea confederaților a fost mai brutală.

Tulburați de prăbușirea oricărei idei de autoritate, Orania, Egmont și Hornes s-au raliat din acest moment cu Margareta, luându-și sarcina de a aduce pace prin negocieri. Între timp, confederații au profitat de

haosul creat pentru a adresa o petiție regentei în care îi cereau să le facă și mai multe concesii. În disperare de cauză, ea a acceptat în august 1566 să acorde libertatea mișcării protestantiste în regiunile în care tulburările erau mai puternice. În mod discret, Margareta i-a dat, însă, de știre lui Filip că nu mai putea controla evenimentele. Ea a

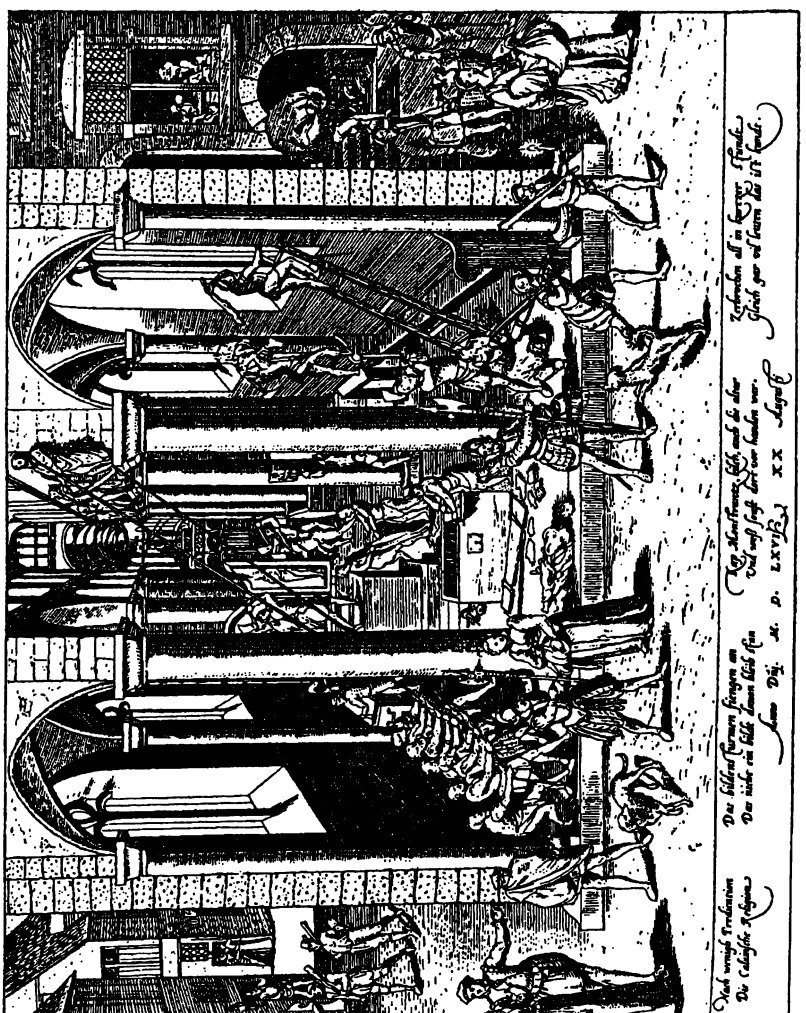

Iconoclaștii în acțiune

exagerat proporțiile triumfului înregistrat de mișcarea eretică și faptul că 200 000 dintre supușii ei se ridicaseră la luptă, punând mâna pe arme. Cu adevărat alarmat de aceste vești venite din partea Margaretei, Filip s-a decis să strângă în Spania o armată care să impună ordinea cu forța în Țările de Jos.

Știrea despre pregătirile făcute de Filip i-a dat Margaretei o nouă hotărâre de acțiune. Furioasă, ea s-a opus oricăror discuții privitoare la concesii și, într-adevăr, a revenit la vechea ei atitudine. În decembrie 1566, ea a dat ordine să fie alcătuite garnizoane din trupele care îi erau fidele, în principalele centre în care aveau loc tulburări, așa-numitele „târguri rele" din Flandra. Când locuitorii acestor orășele au refuzat accesul trupelor în garnizoanele lor, s-a procedat la izolarea lor. Pentru a-i apăra pe calviniștii asediați, confederații și-au convocat propriile forțe, care la rândul lor au fost înfrânte cu prilejul unor încleștări de mică anvergură. La sfârșitul primăverii lui 1567 ordinea fusese reînstăpânită în Țările de Jos, iar calvinismul a fost nevoit să intre în clandestinitate încă o dată. Aristocrații au jucat un rol important în reinstaurarea ordinii, dovedindu-se loiali regentei, furnizând atât trupe cât și îndrumare militară.

2. Alba

Reacția pe care a avut-o Filip față de „tulburările" din Țările de Jos poate fi înțeleasă în relație doar cu profunda sa devoțiune față de credința catolică. Când tulburările erau în punctul culminant, în 1566, el îi scria următoarele papei Pius V:

> Decât să văd că se duce vreo atingere religiei și slujirii lui Dumnezeu, mai bine îmi pierd toate domeniile și o sută de vieți, dacă le-aș avea, pentru că nu mi-am propus, nici nu am dorit să fiu conducătorul ereticilor. Dacă se va putea, voi încerca să rezolv această chestiune religioasă fără să recurg la arme, pentru că mă tem că procedând astfel voi aduce distrugere totală. Dar dacă nu pot să potolesc lucrurile fără să recurg la forță... nici pericolul, nici distrugerile nu mă vor putea împiedica să-mi ating acest scop.

Filip era foarte hotărât să împiedice erezia să prindă rădăcini în Țările de Jos. Apelurile disperate de ajutor și felul exagerat în care descrisese cele ce se întâmplau în țară i-au confirmat lui Filip credința că ereticii nu vor fi mulțumiți decât atunci când vor distruge credința catolică. Aflând despre Furia iconoclastă și despre faptul că Margareta singură a recunoscut că politica ei de conciliere dăduse greș, lui Filip i-a mai rămas o singură alternativă de acțiune – recursul la forță. Curtea de la Madrid, acolo unde o „partidă a războiului" condusă de ducele de Alba se formase de curând, a sprijinit și ea ideea unei politici lipsite de compromis. În primii ani ai domniei lui Filip, facțiunea dominantă a curții de la Madrid fusese condusă de ducele de Eboli. Eboli și susținătorii săi îl determinaseră pe rege să facă concesii în teritoriile spaniole de acasă și de peste graniță și au fost în general favorabili creării unui imperiu mai puțin centralizat. În parte influenței facțiunii Eboli i se datora faptul că granzii au fost convinși că atacurile lor asupra lui Granvelle vor fi încununate de succes, pentru că Granvelle și Eboli erau dușmani de moarte. Totuși, nenorocirile care au urmat înlăturării lui Granvelle au subminat reputația lui Eboli. În locul său, ducele de Alba, care tindea către un imperiu structurat mai rigid, a devenit principalul sfătuitor al lui Filip. Din septembrie 1566, datorită influenței lui Alba, Filip era pregătit să o sprijine pe Margareta, furnizându-i trupe. Au început prin urmare pregătiri pentru desfășurarea unei armate la nord de Italia spre Țările de Jos, iar Alba a fost numit comandantul ei. În iunie 1567, trupele spaniole au început să traverseze Alpii.

Până în acest moment răzmerița fusese zdrobită. Filip nu era însă convins că trebuia să creadă în sinceritatea mesajului din scrisorile Margaretei, care spuneau că expediția nu mai era necesară. Nu susținuse oare ea cu o vară în urmă că 200 000 de locuitori ai țării erau pe punctul de a se răzvrăti? Mai mult decât atât, rapoartele pe care continua să le primească Filip de la spioni săi din Țările de Jos sugerau că Margareta avea atâtea datorii față de aristocrați datorită participării lor la înfrângerea răzmeriței încât ea nu se mai putea pune împotriva ambiției lor de a câștiga singuri controlul asupra țării.

Aflându-se de misiunea lui Alba și de iminenta sosire a armatei, aceia care jucaseră un rol important în răzmerițe s-au grăbit să părăsească țara. Lor li s-a alăturat Wilhelm de Orania. Deși el o ajutase pe Margareta să restabilească ordinea, faptul că până atunci fusese în

Detaliu din pictura lui Peter Breugel „Masacrul inocenților". Câțiva cercetători au susținut că bărbatul în negru călare este ducele de Alba.

tabăra răzvrătiților făcuse ca el să nu fie dorit nici de spanioli, nici de Margareta. Avertizat asupra faptului că Filip îl socotea un băgăreț nepoftit și periculos, care merita să fie pedepsit, și că Margareta nu îl va proteja, Orania s-a refugiat în Germania, în aprilie 1567.

Patru luni mai târziu, armata lui Alba își făcea intrarea în Țările de Jos. Comandantul ei era un veteran cărunt, în vârstă de 60 de ani, care îl servise pe regele Spaniei în războaiele cu Germania, Italia și Franța.

Alba primise ordine ca să restabilească liniștea și să elimine erezia din Țările de Jos. Bazându-se pe aceste ordine, Alba nu s-a mai considerat un subordonat al regentei, ci în slujba directă a lui Filip, astfel că a ignorat cuvântul Margaretei în chestiuni legate de religie și ordine publică; nu e de mirare de aceea că cei doi s-au certat până la urmă. Când, fără să o consulte, Alba i-a arestat pe Egmont și pe Hornes, pe care mai târziu i-a și executat. Margareta a părăsit tronul. În locul ei, Filip l-a pus pe Alba, numindu-l guvernator general.

Principalul instrument prin care considera Alba că își va aduce la îndeplinire ordinele era Consiliul împotriva tulburărilor sociale sau, așa cum era porecla sa, „Consiliul sângelui". În principal, Consiliul împotriva tulburărilor era un organism juridic înființat pentru a ancheta și a pedepsi cazurile de erezie. Mai mult decât orice, datorită lui reputația lui Alba a rămas pentru totdeauna pătată pentru istorici, ei văzând în consiliu un instrument plin de cruzime al represiunii spaniole. Cu toate acestea, majoritatea celor din Consiliu erau din Țările de Jos. În provincii el era sprijinit de tribunale, care erau în întregime administrate de oficialități indigene. Anchetele Consiliului se bazau în marea lor parte pe denunțuri. De aceea, concepția conform căreia Consiliul pentru tulburări sociale era în esență o instituție spaniolă care își făcuse un țel din a umili un popor cucerit este una discutabilă.

Între 1567 și 1576 au fost găsite vinovate de către Consiliu aproape 9 000 de persoane, dintre care în jur de o mie au fost executate, restul reușind să scape fugind din țară. Consiliul a avut de asemenea grijă să fie confiscate bunurile aparținând ereticilor și refugiaților. Posesiunile lor, dacă era vorba de pământuri, au fost date în arendă de către noul guvern, care a obținut un venit considerabil de pe urma lor. O astfel de atitudine față de pământurile confiscate era contrară majorității legilor locale. S-a făcut astfel auzită acuzația despre Consiliu

că acesta avea drept principal scop să distrugă libertățile în același fel dur în care lua vieți omenești.

Consiliul pentru tulburări sociale este lentila prin care a fost perceput deseori Alba. În mod asemănător, mulți istorici s-au încruntat nemulțumiți privind portretul lui Alba realizat de Peter Breugel, în tabloul *Masacrul Inocenților*, unde ducele este văzut în chip de Irod prezidând uciderea pruncilor într-un nefericit sat olandez. De fapt, așa cum am arătat profesorul William Maltby recent (vezi în Lista de Lecturi suplimentare de la pagina 141), în întregul său nu se poate spune că guvernarea lui Alba a fost total nejustă sau că nu a realizat nimic. Alba a avut grijă să asigure ducerea la bun sfârșit a planului privitor la episcopate conceput cu vreme în urmă de Filip și s-a asigurat că noii prelați dădeau dovadă de discernământ și de seriozitate în activitatea lor. El a anchetat și a îmbunătățit calitatea muncii din universități, mărind salariile profesorilor, pentru a-i atrage astfel în aceste locuri pe învățații talentați. În 1570 el a determinat reformularea „Ordonanței pentru Legea Penală", care prevedea clasificarea procedurilor în cazurile penale și asigura protecția prin lege a celor nevinovați. Chiar istoricul olandez Pieter Geyl, altminteri un critic dur al lui Alba, recunoaște că ordonanța a fost „în multe privințe, un lucru excelent".

În ciuda acestor realizări, regimul lui Alba din Țările de Jos a ajuns să fie detestat de toată lumea, de majoritatea credincioșilor catolici, cât și de minoritatea calviniștilor persecutați. Principala explicație pentru lipsa de popularitate a lui Alba trebuie căutată prima dată în propaganda făcută de inamicii săi și, în al doilea rând, în faptul că el a cerut noi impozite.

Cei care s-au exilat din Țările de Jos după răscoala din 1566-1567 au ridicat sanctuare în Anglia, Germania și Franța. Din aceste locuri ei au dat drumul către țară unui torent de foi volante cu caricaturi și pamflete prin care îl condamnau pe Alba și trupele lui. Ei considerau că obiectivul lui Filip și al lui Alba fusese distrugerea totală a Țărilor de Jos și transformarea lor într-un stat vasal al Imperiului spaniol. Activitatea Consiliului împotriva tulburărilor era exagerată mult fiindcă, după interpretarea lor, „toți copacii de la marginea drumurilor, toate eșafoadele din locurile de execuție de peste tot erau pline cu oameni nevinovați. În toate piețele se înălțau ruguri în care oamenii simpli erau arși de vii, iar

canalele erau pline de trupuri moarte". Armata de ocupație a devenit și ea țintă a criticilor (întrucât și aceștia, ca oricare soldați de pe lume, făceau excese), în pamflete vorbindu-se de faptul că violau neîncetat femei și că răspândeau în tot locul sifilisul. O legendă de mare impact în popor vorbea despre soldații spanioli care smulgeau copiii nenăscuți din pântecele mamelor lor și îi omorau izbindu-i de pereți. Mai târziu, spaniolii au fost acuzați de canibalism. Pentru cititorul modern astfel de acuzații par prea violente și în mod evident neadevărate, însă în Țările de Jos din secolul al XVI-lea zvonurile erau principala sursă de informații, iar mințile nesofisticate și speriate erau gata să creadă mare parte din cele ce auzeau.

Împreună cu Alba se deplasează în Țările de Jos un număr de 10 000 de soldați spanioli, la care se adăugau aproape 4 000 de recruți indigeni și câteodată un număr formidabil de mercenari străini. În 1572 întreaga sa armată avea nu mai puțin de 70 000 de oameni. O asemenea organizație uriașă solicita costuri pe măsură pentru întreținere. Din păcate, Filip stătea prost cu finanțele și nici nu putea găsi fonduri în Spania pentru armata lui Alba. Prin urmare, i s-a spus acestuia să obțină fondurile necesare de la populație.

În consecință, în martie 1569 Alba a convocat Statele Generale pentru a vota perceperea unor noi impozite. Deși în general deputații s-au dovedit înțelegători, ei au refuzat în mod deschis impozitul cunoscut drept „Zeciuiala", adică o dare care presupuneau ca zece la sută din toate vânzările și tranzacțiile să fie date autorităților. Alba își pusese toate speranțele ca această sursă de venit să fie acceptată. Dacă zeciuiala devenea un impozit permanent, el nu mai era nevoit să se tocmească an de an cu Statele Generale pentru reînnoirea sa. Însă Statele Generale și-au dat seama că acest impozit urma să constituie ruina comerțului și un mijloc de a se trece peste dreptul lor de a controla impozitele, de aceea au acceptat impunerea unui impozit care trebuia plătit doar doi ani și care urma să fie perceput în maniera tradițională. Alba a fost de acord, și pentru următorii doi ani guvernarea sa a rămas în mare măsură solvabilă. Când taxa votată în 1569 a expirat, Alba a început din nou discuțiile despre zeciuială. De această dată, când i s-a spus că Statele Generale nu vor să mai accepte o astfel de măsură și nici să reînnoiască impozitul votat în 1569, Alba s-a hotărât să ceară aplicarea zeciuielii fără acordul Statelor Generale. În martie 1572, li

s-a ordonat trupelor să ocupe prăvăliile și depozitele din Bruxelles pentru a supraveghea strângerea eficientă a impozitului. Drept replică la această măsură, vânzătorii cu amănuntul și proprietarii au închis afacerile, blocând viața economică a orașelor mari.

3. Anul 1572

În aprilie 1567 Wilhem de Orania a fugit din Țările de Jos, refugiindu-se pe proprietățile sale din Germania. Nu se hotărâse încă să devină rebel, dar a considerat că e mai sigur să judece evenimentele de la distanță. În 1567 Alba nu era încă o oficialitate recunoscută în Țările de Jos și pentru a testa terenul Orania i-a trimis o scrisoare felicitându-l pentru numirea sa și întrebându-l dacă putea fi de ajutor noului regim. Drept răspuns, a fost condamnat în contumacie de către Consiliul împotriva tulburărilor, iar domeniile sale din Țările de Jos i-au fost confiscate. Foștii săi tovarăși de luptă, Egmont și Hornes, au fost decapitați.

Pedepsele alese de Consiliul pentru tulburări nu i-au lăsat prințului de Orania altă alternativă decât aceea de a-și asuma rolul de rebel. Mai mult decât atât, acum că Egmont și Hornes nu mai erau, iar șefii confederați erau fie morți, fie împrăștiați, Orania și-a dat seama că el trebuia să fie șeful opoziției față de Alba. Totuși, el a realizat că nu putea să se înfrunte cu Alba fără luptă, astfel că în 1568 prințul a atacat Țările de Jos cu ajutorul unei armate de mercenari alcătuite în Germania. Campania a fost un eșec total. Trupele lui Orania au fost repede înfrânte și nici măcar un orășel nu s-a ridicat de partea sa, ceea ce ar fi însemnat și împotriva lui Alba.

În următorii patru ani, Orania a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a-și reface averea și a-și mări numărul de aliați. În 1567 s-a convertit la luteranism, un act despre care este greu să credem că a fost motivat de altceva decât de considerații politice. Acum, în calitate de protestant, el a putut să-și convoace coreligionarii din exil. Privind spre Franța, el a stabilit relații strânse cu hughenoții, chiar a luptat alături de ei în războaiele acestora duse împotriva catolicilor francezi. Prin faptele sale de vitejie Orania a câștigat admirația liderului hughenot, amiralul Coligny, care prin jurul anului 1571 era cea mai importantă personalitate de la curtea lui Carol al IX-lea. Mai important decât atât, Orania îi fusese prezentat pe când era în exil drept

„conducător național" și „părinte al țării", un om a cărui grijă coplesitoare era să înlăture de la putere guvernarea tiranică. În pamfletele și scrisorile sale el a enumerat crimele comise de Alba și a promis să redea concetățenilor săi libertățile pierdute.

În primele luni ale anului 1572 Orania se pregătise deja pentru un al doilea atac. Țările de Jos urmau să fie atacate dinspre Germania de două armate. În acest timp, o altă forță de intervenție, compusă din exilați și hughenoți, urma să atace dinspre Franța. Mai apoi aveau să fie sprijiniți de o armată franceză condusă de amiralul Coligny. De pe mare o flotă alcătuită de Orania și pregătită să lanseze ancora de lângă coasta franceză avea să atace Olanda și Zeelanda. În ajutorul flotei aveau să vină corsari care navigau sub steagul lui Orania în Marea Nordului și erau cunoscuți sub numele de „Cerșetorii mării". Orania însă nu-i considera pe Cerșetorii mării luptători foarte importanți, de aceea rolul lor nu era vital în planurile sale. S-a întâmplat să fie tocmai ei aceia care s-au dovedit forța militară decisivă în contextul evenimentelor din 1572. Datorită lor, Orania și rebelii au câștigat un punct de sprijin permanent în Țările de Jos din care a fost imposibil să mai fie dislocați.

Cerșetorii mării erau un grup eterogen, format din pirați, nobili în exil și oameni de mare credință calvină care fuseseră atrași încă din 1568 de partea lui Orania pentru a-l ajuta de pe mare. După înfrângerea lui Orania, majoritatea au supraviețuit ocupându-se cu pirateria. Ei hărțuiau coastele Țărilor de Jos și atacau încărcăturile spaniole sau navele de alte naționalități, vânzând în Anglia corăbiile capturate, pentru a face rost de bani gheață. Activitatea lor aducea asemenea pagube comerțului, încât în martie 1572 regina Elisabeta I i-a alungat din refugiile lor de pe coasta engleză. Neavând unde să se ducă, ei au navigat până în Olanda și pe 1 aprilie au pus stăpânire pe portul nepăzit Brill. Încurajați de ușurința cu care ieșiseră victorioși, ei au pus stăpânire și pe portul Flushing trei săptămâni mai târziu. Prin luna mai Cerșetorii ajunseseră cu jafurile până în inima Olandei și Zeelandei.

Cândva s-a considerat că Cerșetorii mării își datorau succesul sprijinului popular pe care l-a avut cauza lor în provinciile nordice ale Țărilor de Jos. De fapt, în lumina noilor cercetări, se pare că victoria lor rapidă asupra Olandei și Zeelandei se datora mai mult ajutorului ce le fusese acordat de grupuri mici formate din autorități orășenești disperate să-și păstreze poziția de lideri locali.

Prin 1572 guvernul de la Bruxelles convoca toate consiliile orășenești din Țările de Jos pentru strângerea zeciuielii fără întârziere, amenințând că altfel urmau să recurgă la amenzi și la confiscarea averii. Rezistența față de strângerea impozitului era foarte mare în Olanda. În aprilie 1572 stările provinciale au raportat „tulburări ale populației peste tot, ducând aproape la o stare de revoltă generală și confuzie." Cum magistrații locali erau chiar oficialitățile care trebuiau să strângă zeciuiala, ei au început să se teamă că revoluția va cuprinde și orășelele în care activau ei. În Gouda minerii au fost folosiți pentru apărarea primăriei de atacurile cetățenilor. Pe de altă parte, condițiile economice erau foarte grele. Revolta negustorilor împotriva strângerii zeciuielii, combinată cu activitatea Cerșetorilor mării de-a lungul coastei, adusese comerțul la o stare de colaps. Au urmat șomajul și foametea. Mai mult decât atât, cum veștile despre Cerșetorii mării au început să se răspândească peste tot, lumea a prins să se teamă că vor fi aduse trupele spaniole spre nord împotriva atacurilor și a nefericiților târgoveți.

Izolați de populație pentru că fuseseră numiți responsabili cu strângerea zeciuielii și temându-se de acțiunile disperate la care avea să îi împingă foamea și frica pe oamenii simpli, conducătorii orașelor nu se mai aflau în poziția de a se opune sosirii bandelor de pirați. Autoritățile aproape tuturor orașelor au optat pentru cauza Cerșetorilor mării. În acest fel, oficialitățile se simțeau asigurate cât de cât, își păstrau funcțiile și nu mai trebuiau să se ocupe de strângerea impozitului. Avantajele acestea erau mai mari în comparație cu teama de viitoarele măsuri de represiune ale spaniolilor.

În orice altă împrejurare, Alba ar fi putut să înfrângă micul grup de rebeli cu ajutorul unei singure campanii militare rapide, dar în mai 1572, la o lună după capturarea orașului Brill, începuse asaltul lui Wilhelm de Orania asupra Țărilor de Jos.

Toate forțele lui Alba au fost redirecționate pentru a-i putea face față. Acțiunea atacatorilor a fost imediat încununată de succes. Spre deosebire de atacul din 1568, acum au fost ajutați de răzmeriţele locale, ceea ce este ilustrativ pentru felul în care a reușit să se înstrăineze de populație regimul lui Alba. Prin luna iulie, o bună parte din nord-est și din provincia Hainaut se afla în mâinile susținătorilor lui Orania. Luna următoare, prințul a invadat Brabantul.

Totuși, regimul lui Alba reușise să recâștige inițiativa din toamna acestui an. O schimbare bruscă și sângeroasă de politică la curtea franceză (anunțată de Masacrul de Sfântul Bartolomeu) l-a lăsat pe Wilhelm de Orania fără sprijin. Având forțe superioare și nemaitemându-se de intervenția francezilor în Țările de Jos, Alba a reușit să respingă forțele rebele spre nord. În drumul lor, el a distrus orașele Mechlin și Zutphen. Prin noiembrie 1572, prințul de Orania era din nou pe calea exilului. De această dată, el nu a mai căutat adăpost în Germania, ci în provinciile libere Olanda și Zeelanda.

4. Olanda și Zeelanda

Zona de siguranță în care s-a refugiat Orania în 1572 nu includea toată Olanda și Zeelanda. Principalul oraș al Olandei, Amsterdam, rămăsese un avanpost inamic, iar o mare parte din Zeelanda rămăsese loială Spaniei. Olanda și Zeelanda erau în mare parte teritorii străbătute de canale, având o populație rarefiată. În mod evident, ele nu aveau nici resursele, nici forța umană de a se opune Spaniei pentru multă vreme. Totuși s-au opus și până la urmă ele au furnizat rampa de lansare pentru cucerirea jumătății nordice a Țărilor de Jos.

Rezistența opusă de Olanda și Zeelanda era mai mult decât una militară. În aceste provincii s-a desfășurat o revoluție constituțională care a făcut ca balanța politică să se încline dinspre monarhie către o conducere parlamentară. De-a lungul acestui conflict, lupta Olandei și Zeelandei contra Spaniei a devenit mai mult o confruntare dintre două sisteme de guvernământ decât un simplu „război de eliberare".

Chiar din 1555, anul urcării pe tron a lui Filip, puterea conducătorului și a reprezentantului său se extinsese în Țările de Jos în defavoarea privilegiilor și drepturilor tradiționale. Conducerea lui Alba făcuse ca această stare de fapt să se accentueze. La indicațiile lui Orania, în provinciile rebele această tendință a fost stopată. Orania le promisese de la început oamenilor că li se vor da înapoi libertățile pierdute. În iulie 1572 Wilhelm de Orania a transmis dorința și promisiunea sa stărilor din Olanda, spunând că:

1 Ele vor discuta și vor hotărî cele mai bune și mai potrivite mijloace de a reface și restabili în forma lor veche și în vechea lor vigoare

toate vechile privilegii, drepturi și obișnuințe ale orașelor, care au fost interzise și înlăturate de tirania lui Alba... Înălțimea sa nu are alt scop decât să restabilească sub dreapta și merituoasa domnie a regelui Spaniei, puterea, autoritatea și reputația stărilor, aducându-le la vechea lor condiție conform privilegiilor și drepturilor pe care regele a jurat să le păstreze. Și fără acordul stărilor Înălțimea sa nu va face și nu va întreprinde nimic care privește provinciile sau care să le aducă atingere... Înălțimea sa se obligă să nu ducă la îndeplinire nimic sau să dea ordin în acest scop fără sfatul sau acordul stărilor sau cel puțin al majorității lor, sau fără să consulte aceste stări și țări dacă și când ele o doresc. În acest scop, stările și delegații orașelor vor jura înaintea Înălțimii sale să-i fie credincioși pentru totdeauna și să nu-l părăsească, ci să-l sprijine în toate chipurile posibile.

Promisiunile pe care și le-a luat Orania pot fi interpretate desigur ca o expresie a credinței în guvernarea parlamentară. Totuși, mai evident este faptul că Orania era în căutare de sprijin. În 1572 puterea sa era foarte limitată. Revolta din Olanda și Zeelanda era în mare parte rezultatul acțiunii Cerșetorilor mării care, deși luptau în numele lui Orania, erau totuși independenți. Mai mult încă, pentru a continua lupta, Orania avea nevoie de bani lichizi. Orașele singure dispuneau de astfel de rezerve și numai ele, prin intermediul stărilor locale, puteau să impună strângerea unor impozite. Din nou, după înfrângerea și fuga lui Orania în 1572 autoritatea sa a fost grav afectată. Pentru a-și menține influența, Orania a trebuit să accepte stările ca partenere la guvernare.

Aranjamentul acesta a făcut ca lucrurile să evolueze în bine. În 1572 Orania a fost conformat de către Stări ca *stathouder* (guvernator) al Olandei, Zeelandei și Utrechtului. Aceste funcții îi fuseseră date lui Orania la început de către Filip, cu permisiunea Statelor. Orania folosea acum aceste titluri ca pe o cale de a-și justifica autoritatea în provinciile rebele. Orania a mai fost însărcinat și cu apărarea Olandei și Zeelandei, o sarcină pe care și-a dus-o la îndeplinire cu succes. Când, în 1575, cele două provincii au acceptat să se unească formal, Orania a devenit șeful acestei guvernări comune. La rândul lor, Statele au numit comisii care să-l consilieze pe prinț în toate chestiunile legate de guvernare și de război. Deputații lor participau

la consiliile de stat și de finanțe ale lui Orania. Decretele date de *stathouder* erau emise în numele „Excelenței sale și al Statelor". În acest fel în Olanda și Zeelanda a fost instalat un regim parlamentar, ale cărui puteri erau reprezentate de Orania și de State. Cu câtăva vreme în urmă, Orania vorbise de o restaurare constituțională, în 1576 el o și împlinise.

Revoluția constituțională a fost însoțită de ceea ce de atunci se numește „reformă revoluționară". La început atât Orania cât și stările provinciale doriseră să instaureze o toleranță religioasă deplină. În iulie 1572 Statele din Olanda au promis libertatea credinței pentru „Biserica Reformată și Romano-Catolică, în public sau în particular, în biserică sau în capelă". Totuși, această promisiune nu a putut fi respectată. În vara lui 1572 au izbucnit noi mișcări iconoclaste în orașele ocupate de Cerșetorii mării. Au fost prădate bisericile și mănăstirile, au fost uciși preoții. La începutul lui 1573 Orania a arestat, pentru abuzurile făcute, pe cei mai violenți dintre „cerșetori". Deși această acțiune i-a fost favorabilă din punct de vedere politic lui Orania, pentru că a eliminat orice sursă posibilă de opoziție, ea nu a dus la rezolvarea conflictului religios. Reîntoarcerea acasă a exilaților a dus la apariția a noi tulburări, astfel că din primăvară a trebuit să se interzică oficierea slujbelor catolice, pentru a se păstra ordinea publică. În aproape toate orașele congregațiile calviniste au pus mâna pe biserici și le-au ocupat.

Deși e îndoielnic faptul că Orania a ajuns în adâncul sufletului calvinist, în aprilie 1573 el a devenit membru al acestei biserici. Cu toate acestea, triumful calvinismului ca „religie oficială" în Olanda și Zeelanda nu a fost aprobat automat și de majoritatea populației de aici. Din punct de vedere numeric, calviniștii au rămas puțini, reprezentând cu certitudine cam 10 la sută din populație. În multe locuri proporția lor era chiar mai mică. Mai mult decât atât, bisericile calviniste erau prost organizate. Teoretic, ele aveau o structură de organizare complicată constând în consistorii, presbiterii și sinoade, dar practic vorbind ele duceau lipsă până și de pastorii care trebuiau să aibă grijă de nevoile celor câteva puține congregații.

De aceea, rezistența opusă de Olanda și Zeelanda Spaniei nu poate fi pusă pe seama influenței calvinismului. În schimb, eșecul lui Alba și al succesorului său de a restabili guvernarea monarhică în Olanda și Zeelanda trebuie pus în mare parte pe seama a trei factori

diferiți: poziția geografică a acestor două provincii, strategia greșită adoptată de spanioli și situația financiară șubredă a Spaniei.

Provinciile rebele aveau să fie descrise mai târziu de un călător englez drept „marea mlaștină[1] a Europei. Nu există o a doua mocirlă de acest fel în lume. Ele sunt o împotmoleală[2] universală, cunoscute pe scurt drept *"O brânză nefermentată pusă la saramură*[3], *tocmai ingredientele bune pentru un caltaboș în sânge."* Olanda era brăzdată de canale, iar Zeelanda era alcătuită în întregime din insule. Marile râuri – Waal, Maas și Ijssel – traversau provinciile constituindu-se într-o barieră naturală care îi obliga pe invadatori să facă lungi ocoluri. La aceste probleme apărute în calea deplasărilor se adăugau mlaștinile și lacurile. Datorită dificultății de a străbate acest teren, rebelii au recurs la o formă de război de gherilă care i-a obosit la extrem pe adversarii lor. Ei au știut să se folosească și de existența apelor. În 1573 și 1574 ei au stricat canalele dând drumul stăvilarelor de la Alkmaar și Leida. Pe polderele inundate, bărcile de abia încropite ale rebelilor se deplasau nestingherite.

Concentrându-și atacurile asupra orașelor din această regiune, spaniolii sperau să-i îndepărteze pe rebeli de principala lor sursă de bani și de forță umană. Războiul a devenit astfel o istovitoare succesiune de asedii. Multe din orașele Olandei și Zeelandei erau bine fortificate și apărate conform normelor de apărare cele mai moderne la acea dată, constând în bastioane, un tip de metereze care nu erau cu ușurință distruse de focul de artilerie. Mai mult decât atât, locuitorii de pe aici le rezistau cu multă forță spaniolilor, îndărătnicia lor fiind motivată de frică. Alba, contrar convențiilor acceptate ale războiului, era hotărât să se răzbune groaznic pe locuitorii din orașele care fuseseră învinse, astfel că apărătorii lor erau fermi convinși că singura speranță de supraviețuire stătea în rezistență.

Războiul din Țările de Jos care nu se mai termina seca continuu resursele Spaniei. În 1572 toate încercările făcute de Alva de a aduna

---

[1] Este vorba de un joc de cuvinte, pentru că al doilea sens al cuvântului *bog* este „sperietoare". (n. trad.)

[2] Aici din nou există un dublu înțeles, *quagmire* însemnând și „smârc" și „situație grea, încurcătură". (n. trad.)

[3] Saramură, *pickle*, are și sensul de „situație neplăcută". (n. trad.)

zeciuiala au fost abandonate și principalele cheltuieli făcute din cauza luptelor au căzut în seama Spaniei. Cum conflictul se adâncea, creșteau și cheltuielile. În perioada 1572-1573, Spania ajunsese să-l sprijine financiar pe Alba, ajungând până la suma de 3 milioane și jumătate de florini pe an, în 1574 această sumă se dublase. Aceștia erau chiar anii în care Spania conducea lupta împotriva turcilor în bazinul mediteranean fără să dispună de aliați. Curând Filip nu a mai putut să plătească întreținerea a doua războaie în același timp, pentru că visteria Spaniei era aproape goală.

Din acest moment eșecul lui Alba a devenit de-a dreptul evident. În noiembrie 1573 el a fost înlocuit, revenind mai apoi în Spania acoperit de dezonoare. Succesorul său era fostul guvernator al Lombardiei, Luis de Requesens. În primul an după numirea sa, Requesens a continuat politica de război a lui Alva. În aprilie 1574 el a înregistrat o victorie semnificativă împotriva rebelilor, înfrângându-le armata într-o confruntare unică ca anvergură în orașul Mook. Însă fiind tot neplătiți, soldații victorioși în lupta de la Mook s-au răzvrătit, iar cei care se aflau deplasați în avanposturile din Olanda li s-au alăturat. Deși răsculații au fost aduși la ordine, acțiunea lor l-a convins pe Requesens că venise vremea negocierilor.

Requesens s-a întâlnit cu liderii rebelilor la Breda, în martie 1575. El avea permisiunea regelui de a face concesii, pentru că, de acum, Filip știa că finanțele spaniole nu mai puteau susține războiul pentru multă vreme. Prin urmare, Requesens s-a oferit să retragă toate trupele spaniole din Țările de Jos. Totuși, regele nu putea accepta și faptul de a lăsa erezia să înflorească nestingherită după această retragere a militarilor. Tot ce a putut oferi Requesens rebelilor în problema religioasă a fost că protestanților li se acorda un termen de șase luni ca să părăsească nestânjeniți Țările de Jos. Întrucât Orania și stările din Olanda și Zeelanda nu au vrut să accepte această condiție, Requesens nu a avut altă opțiune decât să întrerupă convorbirile și să reia lupta. După aceasta, evenimentele s-au succedat cu repeziciune. În septembrie 1575, Filip a declarat în final că statul spaniol se află în stare de faliment, iar banii către Țările de Jos au fost blocați. Anul următor în martie Requesens a murit, nelăsând în urma sa nici un succesor. În cele din urmă, în vara anului 1576, pentru că nu primise solda de doi ani, întreaga armată spaniolă s-a răsculat și a început să jefuiască provinciile Brabantului și Flandrei.

5. Pacificarea de la Ghent

În războiul contra Olandei și Zeelandei, doar cincisprezece provincii „obediente" erau aliați de nevoie ai Spaniei. Deși Filip, Alba și Requesens ar fi putut explica faptul că războiul era dus împotriva rebelilor și ereticilor, în orașele și zonele rurale tulburi din Țările de Jos conflictul era perceput ca servind interesele Spaniei.

Treptat, această nemulțumire a dat naștere unor adevărate resentimente față de forțele de ocupație. Campaniile distructive ale spaniolilor, continuele lor solicitări pentru impozite, insultele pe care le aduceau locuitorilor țării trupele și evidenta desconsiderare din partea guvernării a drepturilor și libertăților tradiționale ale țării au hrănit în timp un sentiment de ură față de Spania, care s-a accentuat în mod periculos. Așa cum a povestit o oficialitate spaniolă la Bruxelles, „Credeți-mă că poporul acesta urăște națiа noastră mai mult decât îl urăște pe diavol".

Resentimentele față de politica și practicile spaniole au fost exprimate de stările provinciale care au protestat cu glas tare împotriva „comportării tiranice" a trupelor spaniole și împotriva „proastei conduceri a țării întregi". Totuși, de teamă să nu fie arestați, deputații nu au vrut în această etapă să împingă rezistența mai departe. În schimb au făcut apel la granzi, care erau în mod tradițional liderii oricărei forme de opoziție față de politicile nepopulare.

De-a lungul deceniului 1566-1576 aristocrația din Țările de Jos a rămas loială lui Filip al II-lea și credinței catolice. Singur printre granzi, Orania a fost acela care a trecut de partea rebelilor și și-a schimbat credința. Aristocrații, totuși, deși rămâneau fideli Spaniei, erau nemulțumiți de faptul că autoritatea era centralizată în mâinile guvernatorului general, iar ei continuau să fie excluși de la procesul de luare a deciziilor. Prin urmare, în culise, ei au început să comploteze ca să-și refacă influența pe care o avuseseră în treburile publice – exact cum procedaseră Egmont, Hornes și Orania la începutul anilor 1560. Exact ca aceștia, granzii au cerut ca organismul Consiliului de Stat, în care reprezentau încă majoritatea în ciuda faptului că acum se aflau în el și spanioli, să fie principalul instrument de guvernare.

Șansa aristocraților a venit în martie 1576. Requesens a murit, după el nefiind numit nici un succesor. În Spania, Filip ezita, neștiind în

cine putea să aibă încredere pentru a-i da sarcina să guverneze Țările de Jos. Din pricina ezitărilor sale, autoritatea politică a Țărilor de Jos a trecut în mâinile Consiliului de Stat care, conform cutumei, prelua automatic frâiele guvernării dacă postul de conducător era neocupat.

Prima tentație a aristocraților a fost să nu facă nici o schimbare la nivel politic. Erau încă avertizați de soarta avută de Egmont și Hornes și nu doreau să fie acuzați de trădare de către rege. Astfel că membrii Consiliului au dat ordin pentru continuarea războiului până ce se primeau instrucțiuni opuse de la Madrid. Totuși, răzvrătirea armatei spaniole în vara anului 1576 a făcut aproape imposibilă continuarea războiului. În scurt timp trupele speciale nu numai că au refuzat să asculte ordinele consiliului, dar au mai și început să devasteze orașele și regiunile rurale ale „provinciilor obediente".

Răzvrătirea armatei spaniole a fost însoțită de acțiuni de o sălbăticie de nedescris. În Brabant și Flandra răzvrătiții și-au scos paguba jefuind populația. Chiar acele comunități care rămăseseră fidele în mod evident spaniolilor au fost prădate cu violență. Cele mai mari atrocități au avut loc în noiembrie 1576, când trupele spaniole au luat cu asalt orașul Antwerp. În acest mare oraș altădată spaniolii i-au torturat sistematic pe locuitori ca să le dezvăluie unde își țin averea. Chiar mănăstirile au fost obligate să-și predea odoarele. Când nu umblau după aur, spaniolii se năpusteau asupra femeilor, care deveneau victime ale violurilor în grup și ale unei morți umilitoare. În orgia de trei zile a „Furiei spaniole" au fost sugrumați aproape 8 000 de locuitori din Antwerp și aproape o treime din oraș a fost ars.

Chiar înainte de devastarea Antwerpului, țara a fost cuprinsă de un val de mișcări anti-spaniole, lucru de care Orania a profitat. În timpul verii și toamnei anului 1576 funcționarii săi i-au vizitat pe liderii stărilor provinciale și i-a rugat să-și unească forțele cu ale prințului pentru a-i alunga pe jefuitorii spanioli din țară. Între timp, Consiliul de Stat era măcinat de neînțelegeri din cauza liniei de acțiune pe care trebuia să o ia. Un grup, condus de consiliul spaniol De Roda, pleda pentru așteptarea unor noi evenimente până ce urmau să fie primite instrucțiuni de la Filip. Celălalt, sub conducerea președintelui Consiliului, ducele de Aerschot, și sprijinit de majoritatea consilierilor și aristocraților, recomanda luarea unor măsuri urgente pentru a pune capăt răzvrătirii armatei spaniole. În mod special, Aerschot a cerut ca să fie convocată o ședință a Statelor Generale pentru a coordona acțiunea militară de reacție față

de spanioli, dar partida lui De Roda s-a opus, temându-se că odată convocate, Statele Generale vor lua decizii care nu vor fi pe placul regelui. Contrazis în acest fel, Aerschot a declanșat negocierile din proprie inițiativă cu prințul de Orania și cu liderii stărilor provinciale.

Lovitura de stat a avut loc pe 4 septembrie 1576. Trupele adunate de stările din Brabant au intrat în Bruxelles și au arestat Consiliul de Stat, eliberându-i după aceea doar pe consilierii care erau în favoarea lui Aerschot. Două zile mai târziu, stările din Brabant și Hainaut au emis un ordin de convocare a Statelor Generale. Între timp, Aerschot și tovarășii săi aristocrați s-au instalat într-un Consiliu de Stat reformat care și-a dat imediat acordul pentru convocarea Statelor Generale. În perioada de dinainte de adunarea Statelor Generale, unități militare din Olanda și Zeelanda au pătruns în sudul țării pentru a ajuta la apărarea acestor provincii împotriva soldaților spanioli răzvrătiți.

Statele Generale care s-au întâlnit în orașul Ghent în toamna lui 1576 erau unite prin hotărârea de a pune capăt conflictului păgubitor cu nordul și a elimina din țară distructiva armată spaniolă. În acest scop, Statele Generale au început imediat discuțiile cu stările din Olanda și Zeelanda și cu prințul de Orania. Rezultatul discuțiilor s-a concretizat în actul Pacificării de la Ghent, semnat în noiembrie 1576. Conform termenilor stabiliți prin acest tratat, provinciile rebele cât și cele obediente puneau deoparte diferendele de până atunci și acceptau să-și unească forțele împotriva spaniolilor răzvrătiți. După aceasta, Statele Generale au început acțiunea de recrutare și de desfășurare a propriei armate care să se angajeze în manevre comune cu militarii din Olanda și Zeelanda. În privința chestiunilor controversate privitoare la guvernarea viitoare și la religia dominantă a Țărilor de Jos, tratatul era foarte evaziv. El spunea pur și simplu că toate chestiunile despre aceste probleme importante urmau să fie purtate la o întrunire ulterioară a Statelor Generale, care va fi invocată după plecarea din țară a soldaților spanioli. Până atunci, organizarea politică și religioasă a Țărilor de Jos urma să rămână aceeași, adică religia dominantă să fie cea calvină, iar prințul de Orania să rămână în Olanda și Zeelanda.

Lovitura de stat din 4 septembrie 1576 și actul Pacificării de la Ghent care au urmat au fost considerate drept începutul „celei de-a treia revolte" din Țările de Jos, celelalte două fiind răscoala din 1566 și rebeliunea din Olanda și Zeelanda din 1572. Ar trebui observat

totuși că părțile semnatare ale Tratatului Pacificării și-au declarat loialitatea față de regele Spaniei și au explicat faptul că unirea lor împotriva soldaților răzvrătiți fusese în esență un act de loialitate al cărui scop fusese curățarea Țărilor de Jos de „inamicii Majestății Sale". Bineînțeles că asigurările de loialitate ale Olandei și Zeelandei păreau neconvingătoare chiar și atunci, dar faptul că ele au fost exprimate indică faptul că Tratatul Pacificării nu a fost menit să adâncească înstrăinarea dintre Filip și supușii săi din Țările de Jos, ci mai degrabă să stabilească o bază de la care să pornească reconcilierea. Și într-adevăr, când la începutul anului 1577 noul guvernator general numit în cele din urmă de Filip, fratele său vitreg Don Juan de Austria, a intrat în Țările de Jos, el a fost acceptat de Statele Generale. Don Juan i-a plătit imediat pe răzvrătiți, a acceptat documentul „Edictului veșnic" care susținea termenii fixați prin tratatul de pacificare și a promis că de atunci încolo în Țările de Jos libertățile vor fi respectate. Pentru o scurtă perioadă, se părea că Pacificarea de la Ghent reușise să restabilească pacea și ordinea în Țările de Jos sub comanda regelui Spaniei și că revolta luase sfârșit.

Să luăm notițe despre *„Mișcarea de revoltă din 1566-1576"*

Vă vor fi de ajutor, ca orientare, următoarele titluri și întrebări:

1. Primul conflict
1.1. Nemulțumirile aristocraților
1.2. Planul de înființare a episcopatelor
1.3. Atacul asupra legilor de combatere a ereziei
1.4. „Compromisul" confederaților
1.5. Furia iconoclastă

În ce măsură erau răspunzători granzii de evenimentele din 1566-1567?

2. Alba
2.1. Misiunea lui Alba
2.2. Consiliul împotriva tulburărilor
2.3. Propaganda
2.4. Zeciuiala

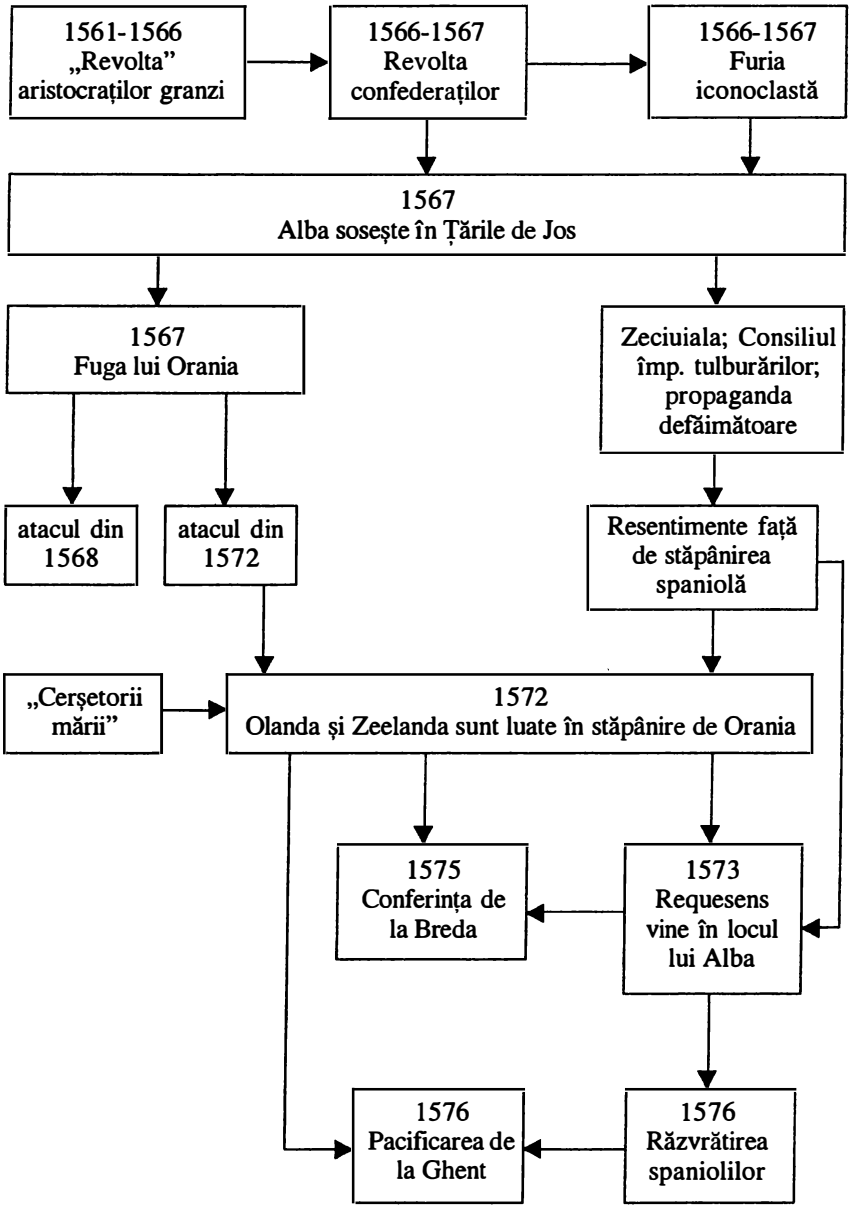

Sumar – Mișcarea de revoltă din 1566-1576

Cum a reușit guvernarea lui Alba în Țările de Jos să accentueze opoziția față de stăpânirea spaniolă de aici?

3. Anul 1572

3.1. Wilhelm de Orania, 1567-1572

3.2. Planul de atac din 1572

3.3. „Cerșetorii mării"

De ce a fost mai plin de succes atacul lui Orania din 1572 decât acela din 1568?

4. Olanda și Zeelanda

4.1. Parteneriatul lui Orania cu stările provinciale

4.2. „Reforma revoluționară"

4.3. Apărarea Olandei și Zeelandei

4.4. Requesens

Cui i se datorează mai mult apărarea cu succes a Olandei și Zeelandei, forței olandeze sau slăbiciunii dovedite de spanioli?

5. Pacificarea de la Ghent

5.1. Resentimente față de conducerea spaniolă

5.2. Granzii

5.3. Răzvrătirile spaniole din Țările de Jos

5.4. Statele Generale și Pacificarea de la Ghent

În ce măsură se poate spune că a furnizat Pacificarea de la Ghent cadrul pentru o pace durabilă?

Să răspundem la întrebări-eseu despre *„Cauzele imediate și primele manifestări ale revoltei din 1559-1576"*

Din când în când întrebările de la examen vă cer să analizați primele stadii ale revoltei, evidențiind cine și ce a fost răspunzător pentru izbucnirea ei și de ce răscoala nu a putut fi înăbușită de la început.

> „De ce a avut loc o revoltă în Țările de Jos în 1566?"
> „Imaginați-vă că sunteți o oficialitate spaniolă aflată în Țările de Jos la mijlocul anilor 1570. Scrieți o evaluare din punctul vostru de vedere asupra cauzelor și caracterului revoltei".

Prima dintre aceste întrebări vă cere cu mult mai mult decât o simplă enumerare a evenimentelor dintre 1559 și 1566. Împărțiți-vă eseul în

două părți. În prima parte trebuie să vă ocupați de cauzele pe termen lung: de cele economice și de tensiunile sociale, de stilul de guvernare al lui Filip, de problema ereziei. Pentru informații despre acești factori uitați-vă în urmă la notițele din primul capitol al acestei cărți. În a doua parte a eseului va trebui să analizați mai mult cauzele pe termen scurt: acțiunile nobililor granzi și a rolului pe care l-au jucat în conflict iconoclaștii și confederații. Când redactați concluziile cântăriți în minte dacă revolta din 1566 a fost un produs inevitabil al schimbărilor care aveau loc în acel timp în Țările de Jos sau dacă a fost cauzată de guvernarea proastă a lui Filip al II-lea și a Margaretei de Parma.

Cea de-a doua întrebare este redactată într-o formă pe care ați mai întâlnit-o la examene sau la teste. Scopul principal al unei întrebări de acest tip este să verifice dacă puteți să vă puneți în pielea unei persoane care a trăit în trecut și să identificați corect atitudinile și prejudecățile timpului. Totuși, ceea ce scrieți nu trebuie să fie deloc vag, ci e bine să faceți referiri frecvente la evenimentele și personajele istorice reale – astfel examinatorul va crede că „bateți câmpii". Se întâmplă deseori ca la acest tip de întrebări dorința de a expune prejudecățile trecutului să conducă la informații inexacte. Aveți grijă să nu cădeți în această capcană.

Întrebări bazate pe izvoare despre *„Mișcarea de revoltă din 1566-1576"*

1. Furia iconoclastă

Citiți relatarea despre Furia iconoclastă ce a avut loc în vestul Flandrei, de la pagina 24 și scrisoarea lui Filip către papa Pius, de la pagina 26. Priviți desenul care îi reprezintă pe iconoclaști în acțiune, de la pagina 25. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Ce dovezi există în relatarea despre Furia iconoclastă în sprijinul ideii că izbucnirea aceasta de violență a fost i) spontană și ii) organizată? Cum poate fi explicată această aparentă contradicție?
b) În ce măsură sprijină imaginea iconoclaștilor în acțiune relatarea scrisă despre Furia iconoclastă? Care sunt diferențele evidente?
c) Cum vă explicați specificul țintelor de atac alese de iconoclaști?

d) Având în minte comentariile făcute de Filip papei în scrisoare sa din 1566, cum v-ați fi așteptat să reacționeze acesta la primirea veștii despre Furia iconoclastă din Țările de Jos?

2. Guvernarea Olandei

Citiți scrisoarea trimisă de Wilhelm de Orania stărilor din Olanda în 1572, citată la paginile 35-36 și priviți portretul lui Alba reprodus la pagina 28. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Explicați termenii „privilegii", „stări", „țări".

b) De ce anume consideră Orania că s-a făcut vinovată guvernarea lui Alba?

c) Referindu-vă la reproducerea tabloului *Masacrul inocenților*, credeți că Peter Breugel ar fi fost de acord cu imaginea făcută de Orania regimului lui Alba? Argumentați-vă răspunsul.

d) Ce tip de guvernare a promis Orania că va introduce în provincia Olanda? Ce anume cere în schimb el?

CAPITOLUL 3

Wilhelm de Orania

1. Poziția lui Wilhelm de Orania în 1576

La începutul anului 1576 Wilhelm de Orania părea un om epuizat. Cu siguranță că el stabilise până la această dată o relație funcțională în calitate de *stathouder* cu domeniile sale Olanda și Zeelanda și își schimbase confesiunea religioasă pentru a nu fi în dezacord cu religia dominantă din partea de nord a regiunii. Apărase cu succes provinciile rebele împotriva armatelor lui Filip al II-lea, dar exista o slabă speranță că va izbuti să străpungă forțele militare care îl împresurau și că va duce flacăra revoltei și în „provinciile supuse". Cu prilejul ultimei sale confruntări majore cu spaniolii, în bătălia de la Mook (din 1574), armata lui Orania a fost zdrobită fără milă. Acțiunile de gherilă și o tactică bună de apărare i-ar fi împiedicat pe spanioli să profite de supremația lor pe câmpul de luptă, dar asemenea acțiuni nu s-au coagulat într-un program coerent care să conducă la victorie.

Dincolo de granițe se vorbea de impasul în care intrase Wilhelm de Orania. Elisabeta I a Angliei considera că șansele unei victorii erau prea mici ca să justifice un sprijin din partea ei, în timp ce la Bruxelles se spunea că prințul își „pierduse suflul". Se pare că Orania însuși era de acord cu acest verdict. El folosea expresiile: „părăsit de toată lumea" despre sine, vorbea de „apărarea noastră va fi până la ultimul om". Se gândea că îi va costa scump pe spanioli chiar o eventuală înfrângere a sa.

Contribuția avută de Orania la lovitura de stat din 4 septembrie 1576 rămâne un fapt puțin cunoscut. Oamenii săi străbătuseră provinciile în lunile care precedaseră acest eveniment pentru a sta de vorbă cu liderii lor, sfătuindu-i să cadă la o înțelegere cu prințul. Comandantul trupelor care îi arestase pe membrii Consiliului de Stat

se afla în legătură strânsă cu Orania. Și Aerschot stabilise relații cu prințul. Pe baza dovezilor de care dispunem nu se poate determina cu precizie cine a condus lovitura de stat, dacă a fost Orania, Aerschot sau altă persoană, tot ce se poate spune este că Orania a profitat de acest eveniment, deplasându-și trupele în sud și trimițându-și imediat comisionari la Ghent pentru a încheia un tratat cu Statele Generale. Chiar în aceste condiții, influența lui Orania a fost foarte mică. Aerschot și nou formatul Consiliu de Stat nu au dorit să-i ofere nici o funcție de autoritate în partea de sud a regiunii pentru ca aceasta să nu le afecteze propria lor autoritate. După cum s-a dovedit, atitudinea consiliului a contat foarte puțin, pentru că odată ce s-au întrunit Statele Generale, Consiliul de Stat nu a mai avut o funcție atât de importantă. Pe de altă parte, Statele Generale erau foarte evazive față de el și nehotărâte dacă să-l accepte ca lider pe Orania. Într-adevăr, neținând seama de avertismentele lui Orania, Statele Generale au hotărât să cadă la pace cu Don Juan și să semneze o înțelegere cu el, Edictul veșnic din 1577, față de termenii căruia Orania s-a opus cu putere. Se poate foarte bine, așa cum a argumentat profesorul Swart (Vezi *Lecturile suplimentare* de la pagina 141) ca Orania să fi beneficiat de Pacificarea de la Ghent, pentru că ea a înlăturat amenințarea care plana asupra Olandei și Zeelandei, și a recunoscut regimul care se instaurase acolo sub conducerea sa. Cu toate acestea, în lunile imediat următoare Pacificării, influența și autoritatea lui Orania nu au crescut semnificativ.

2. Obiectivele lui Wilhelm de Orania

De-a lungul anilor 1560 și 1570, Orania s-a comportat ca lider al mișcării de opoziție față de dominația spaniolă în Țările de Jos. În tot acest timp, părerile și intențiile lui Orania s-au schimbat, pentru că el trebuia să acționeze în împrejurări noi și era influențat de idei diferite. Este important să revelăm aceste schimbări, pentru că altfel nu se pot discerne motivele sale de la început, care de fapt l-au influențat mult mai târziu în carieră.

Deși părinții săi erau de confesiune protestantă, Orania a fost educat de profesori catolici din Țările de Jos. Nu există dovezi că în tinerețe ar fi fost în secret luteran sau catolic devotat. Mult mai probabil

este să spunem că Orania a fost de-a lungul întregii sale vieți un *politique*, un politician abil, un om pentru care idealurile politice au fost mai importante decât credința religioasă. După cum s-a exprimat un contemporan de-al său: „Dacă veți analiza superficialitatea sa în chestiunile religioase vă veți da seama că el punea statul mai presus de religie". E posibil ca Orania să fi dus dorul, după cum a argumentat Geoffrey Parker (vezi *Lecturile suplimentare*, de la pagina 141), după vremurile „senine ale anarhiei" din timpul primilor ani ai Reformei când erau tolerate multe confesiuni religioase. Oricare din aceste două interpretări ne explică de ce probabil lui Orania nu i-a plăcut spiritul Contrareformei, cu zelul ei pentru conformismul catolic și cu practica persecuției pe care o susținea. După părerea lui, dogma nu era un argument suficient de important pentru a impune pedeapsa și moartea pentru aceia care încălcau perceptele religioase atât de stricte.

Către sfârșitul vieții, Orania a explicat cum a aflat el în 1559 de existența unei conspirații menite să elimine erezia din Europa și cum aceasta l-a inspirat să ia în considerare alternativa răzvrătirii:

> Când eram în Franța regele Henric mi-a spus că ducele de Alba negocia modalitățile prin care să-i extermine pe toți aceia suspecți că ar fi adepți protestanți, din Franța, din această țară [Țările de Jos] și din toată creștinătatea. Am fost cuprins de milă și de compasiune pentru un număr atât de mare de persoane de valoare care urmau să fie sacrificate, și pentru țara aceasta căreia îi datoram atât de mult și unde ei voiau să introducă Inchiziția într-o formă mai rea și mai plină de cruzime decât în Spania, și mărturisesc că atunci când am văzut care erau planurile ascunse pentru a-i prinde în capcană atât pe nobilii din țară cât și pe oamenii simpli, și când mi-am dat seama că nu ar fi avut nici o scăpare, pentru că oamenii nu ar fi avut nici o opțiune în afară de condamnarea prin ardere pe rug, eu mi-am început eforturile de a ajuna la eliminarea gunoaielor spaniole din țară.

Se poate foarte bine spune că angajamentul secret pe care și l-a luat în 1559 Orania, de a-și curăța țara de spanioli, i-a adus mai târziu porecla de „Tăcutul, Taciturnul". Trebuie spus că în mod limpede el nu a fost tăcut o vreme prea îndelungată. După câțiva ani el și-a manifestat clar

opoziția față de persecuțiile religioase, cu prilejul întrunirilor Consiliului de Stat și, după căderea lui Granvelle, el a presat-o pe regentă să îmblânzească legile de pedepsire a ereziei. În final, după cum am văzut, Margareta de Parma chiar a făcut astfel, după care a izbucnit Furia Iconoclastă, iar după înăbușirea ei, Orania a părăsit țara.

În exil, Orania a apelat la ajutorul hughenoților și după 1572 la liderii calvini din Olanda și Zeelanda. Mai departe, el a îmbrățișat credința protestantă, luteranismul în 1567 și calvinismul în 1573. Cu toate acestea, el nu și-a trădat convingerea că diferențele de credință religioasă nu impun pedepsirea. Când a avut loc prima sa invazie asupra Țărilor de Jos în 1568, el a ordonat căpitanilor săi să nu atace comunitățile catolice: „lăsați-le să fie învinse nu cu violența, ci cu blândețea". Mai apoi, Orania i-a instruit pe magistrații din Zeelanda să nu-i persecute pe anabaptiști, nici să le ceară jurăminte pe care aceștia să nu le poată respecta. Chiar în timpul anilor 1580, când conflictul cu Spania era la apogeu și când catolicismul era echivalent cu trădarea în opinia multora dintre suporterii lui Orania, el nu s-a distanțat de părerile inițiale. După cum a evidențiat în 1581, „printre membrii Bisericii Romano-Catolice se află mulți oameni onești și patrioți și unii chiar și-au făcut bine datoria".

Consecvența lui Orania față de principiul libertății conștiinței, în ciuda propriei schimbări de confesiune, se află în contrast cu atitudinea sa față de organizarea politică și constituțională a Țărilor de Jos. În timpul primilor ani de domnie ai lui Filip, Orania i-a fost loial, fiind recompensat pentru serviciile sale în 1559 cu funcția de *stathouder* al Olandei, Zeelandei și Utrechtului. În această vreme, Orania era ferm convins că printre prerogativele unui conducător era și acela de a conduce după cum considera potrivit. A mers atât de departe încât să susțină că cine refuză să-i dea lui Filip banii de impozite de care avea acesta nevoie să fie spânzurat.

Pentru că Filip nu a vrut să ofere granzilor poziția de influență despre care aceștia considerau că li se cuvine l-a forțat în acest fel pe Orania să intre în opoziție cu el. După plecarea lui Filip în Spania, în 1559, Orania a condus atacul asupra lui Granvelle și a diminuat puterea Consiliului intern, înființat ca să o sfătuiască pe Margareta de Parma. Totuși, în acest moment Orania nu dorea altceva decât restaurarea a ceea ce credea el că sunt drepturile granzilor și a instrumentului lor,

Consiliul de Stat. Deși se afla în conflict cu Granvelle, Orania și-a asigurat sprijinul Statelor Generale și a subliniat că în opinia sa Statele Generale reprezentau un organism inferior Consiliului. Concepția politică conservatoare a lui Orania din acest moment este demonstrată de reacția pe care a avut-o el față de evenimentele din 1566-1567. Odată ce calviniștii și confederații s-au răzvrătit pe față, Orania s-a retras sub aripa ocrotitoare a regentului oferindu-și sprijinul pentru restabilirea ordinii și ordinii de drept în Țările de Jos.

După fuga sa din aprilie 1567, concepția politică a lui Orania s-a schimbat rapid. Timp de doar câteva luni, el a devenit, din poziția de lider al opoziției aristocraților față de Filip al II-lea, avocatul drepturilor și privilegiilor poporului. Într-o scrisoare deschisă, scrisă după fuga sa, el și-a înfățișat obiectivele după cum urmează.

Luptăm să asigurăm fiecărei stări, fiecărui lord, cavaler, nobil, căpitan, judecător, șerif, intendent, membru de consiliu orășenesc, încasator de impozite, membru de ghildă, negustător, santinelă și cetățean, pentru toți oamenii cinstiți din Țările de Jos, libertate și eliberarea din sclavia de acum, din înrobirea străină și sângeroasă. Suferim din adâncul inimii din pricina multelor și grelelor violențe, a sarcinilor prea mari, a diverselor impozite, zeciuiala, impozitele de douăzeci și treizeci la sută din câștig, a altor tributuri, extorcări, poveri, furturi, masacre, expulzări, confiscări, execuții și nenumăratelor alte chinuri de nedescris și de nesuportat, intimidări, și opresiuni pe care acest ocupant inamic cu spaniolii săi, episcopi, inchizitori și alte slugi, le provoacă zilnic cu imaginație proaspătă și cu violență vouă, soțiilor și fiicelor voastre, sufletelor voastre, trupurilor și bunurilor voastre. După atâția ani, acest rău s-a agravat în numele Majestății Sale, dar fără știința sa, încălcându-i jurământul de credință, și contrar libertăților și privilegiilor pe care le are această țară, deși de fapt toate acestea se întâmplă la instigarea cardinalului Granvelle și a inchizitorilor spanioli, al căror scop este să pună în practică deciziile Consiliului de la Trent și ale Inchiziției spaniole. Aceste acțiuni sunt publice și bine cunoscute și nu e nevoie să le înfățișez mai pe larg.

Știți, întreaga lume știe, de ce efort de voință și de ce sume mari de bani a fost nevoie, se știe cu ce probleme și necazuri ne-am

confruntat ca să vă câștigați pentru voi și pentru pământul natal libertatea răpită, prosperitatea și averea și să vă eliberăm din mâinile tiranilor și opresorilor... Vrem să realizăm acest lucru până la capăt dacă ne veți ajuta alăturându-vă, ne vom pune în joc toate forțele, dar dacă nu veți face astfel și veți aduce rușinea, violența și suferința asupra voastră, noi nu vrem după aceea să fim socotiți vinovați.

Cum poate fi explicată această bruscă schimbare de atitudine din partea sa? Criticii spanioli au susținut că Orania, dând dovadă de cinism, îi cumpăra cu promisiuni pe membrii unui grup de adepți, ca să-l ajute să-și recâștige pământurile și prestigiul pierdut din Țările de Jos. În ceea ce-i privește, susținătorii lui Orania au subliniat că prințul și-a servit întotdeauna țara și că acum el reprezenta o cauză la care meditase de multă vreme. În general, istoricii au hotărât că e vorba de o poziție de mijloc între aceste două interpretări.

Cu siguranță că după 1567 Orania era disperat să-și găsească aliați, și pentru a reușit acest lucru era pregătit să facă tot felul de concesii și de angajamente, chiar până la a-și schimba religia. Pe de altă parte, sunt multe indicii care sugerează că propriile necazuri ale lui Orania l-au făcut să privească cu alți ochi greutățile cu care se confruntau concetățenii săi. Dominația spaniolă cu persecuțiile ei oprima populația din orășelele și cătunele Țărilor de Jos. Lupta lui Orania a făcut din membrii Stărilor și din orășeni aliații săi firești, iar între el și populația de aici s-a sudat o comunitate de interese și simpatii. Astfel, doar după câteva luni de la fuga sa, fostul lider aristocrat al opoziției a devenit un fel de tată al națiunii, *Pater Patriae*. În ceea ce-l privește pe Orania, transformarea nu era în totalitate nici complet cinică, nici absolut altruistă, era mai degrabă o combinație oportună între premeditare și convingere.

S-au schimbat cu această ocazie și metodele politice ale lui Orania. El acționa din interiorul structurii existente pentru a o modifica. Deși strategia sa din anii 1559-1566 era una periculoasă, el a folosit mijloace violente și nici nu a amenințat că-l dă jos pe conducătorul regent. El a acționat împotriva slujitorilor conducătorului și a politicilor lor, folosindu-se de instrumentele tradiționale reprezentate de nobilii înlăturați de la curte, manifestându-și zgomotos sprijinul și, de câte

ori era posibil, șoptindu-i la ureche regentului pentru a-și face auzit cazul. Conform convențiilor timpului, nici Orania, nici granzii care îl sprijineau nu comiseseră nici o ofensă până în momentul fugii sale din 1567. De aceea, Egmont și Hornes s-au mirat foarte mult când au fost arestați. În timp ce erau conduși la locul de execuție, amândoi protestau clamându-și nevinovăția și loialitatea față de Filip.

După anul 1567, metodele lui Orania s-au schimbat. Cu greu mai putea acționa în exil „din interiorul" structurii, astfel că a optat pentru calea armelor și și-a făcut cunoscută intenția de a-i alunga pe spanioli din Țările de Jos. Totuși, până în preajma anilor 1580, el a susținut că nu lupta împotriva lui Filip, ci contra consilierilor săi dușmănoși, care îșI înșelaseră stăpânul, și contra trupelor spaniole ale căror abuzuri pătaseră reputația regelui. În această vreme nimic nu era considerat mai grav decât să pornești la luptă împotriva conducătorului tău de drept. Prin urmare, Orania trebuia să susțină ideea conform căreia el era în continuare un supus credincios. De aici s-a născut și un cântec, scris în 1569, numit *Wilhelmus*, care îl proslăvea pe Wilhelm de Orania, iar în imnul național al Olandei este conținut un fragment din jurământul acestuia: „M-am plecat întotdeauna în fața Regelui Spaniei".

Pentru a-și duce la bun sfârșit acțiunea de răzvrătire și a-și păstra susținătorii pe care îi adunase, Orania a trebuit să pună în aplicare promisiunile pe care le făcuse. Odată ce și-a stabilit „capul de pod" în Olanda și Zeelanda, i-a acceptat pe membrii Stărilor într-un parteneriat politic. Această metodă de menținere a angajamentelor față de aliații săi a fost considerată de Orania doar un expedient. În cadrul negocierilor sale cu conducătorii străini pentru a câștiga sprijin, pornite în primele luni ale lui 1576, propunerile lui Orania pentru viitorul guvern al Țărilor de Jos acordau puțină importanță Stărilor. După cum vom vedea în secțiunea următoare, Orania era pregătit din nou să limiteze puterile Statelor Generale în anii 1580, când acest organism s-a dovedit ineficient la guvernare. Pe scurt, Orania era campionul instituțiilor reprezentative numai dacă ele îi erau de folos. Pentru Orania, stabilirea unui parteneriat cu stările provinciale era pur și simplu doar un mijloc de a-și menține influența asupra afacerilor politice.

Unul dintre țelurile constante ale lui Orania a fost să apere libertatea de conștiință. În ceea ce privește ideile și metodele sale politice, trebuie să distingem cu grijă două faze: înainte de anul 1566/1567 și

după. În prima perioadă, Orania reacționa la schimbările pe care le impusese Filip asupra guvernării Țărilor de Jos și încerca să reintroducă pe lângă regent pe granzi în rolul de consilieri. După 1567, preocuparea sa a constituit-o restaurarea acelor drepturi mai generale pe care conducerea spaniolă le eliminase. Pentru a reuși să înlăture dominația spaniolă, el avea nevoie de aliați, de aici și ușurința cu care și-a schimbat religia și preocuparea de a găsi o cale de înțelegere cu stările provinciale. După cum a explicat profesorul Swart (vezi *Lecturile suplimentare*, pagina 141) „ Orania nu era un revoluționar doctrinar dornic să stabilească o nouă ordine politică și socială, ci un om de stat prudent, foarte practic și la răstimpuri lipsit de scrupule".

3. Orania și mișcarea de revoltă din 1577-1584

a) Don Juan de Austria

În februarie 1577 noul guvernator general, Don Juan de Austria, a jurat pe Edictul veșnic să mențină starea de lucruri impusă prin Pacificarea de la Ghent. În luna mai, la doar câteva zile după ce ultimele trupe spaniole au părăsit Țările de Jos îndreptându-se către Italia, Don Juan a intrat în Bruxelles. Era sarcina sa acum să restabilească prestigiul și autoritatea spaniolă în Țările de Jos.

Ordinele primite de Juan de la Filip nu erau deloc precise. Filip recunoștea că politica de forță întrebuințată de Alba și de Requesens nu dusese nicăieri, pentru că Spania nu putea să suporte și războiul din Țările de Jos și pe cel din Mediterană, unde avea loc o nouă ofensivă din partea turcilor. Prin urmare, Filip i-a cerut lui Don Juan „să salvăm ce se poate păstrând religia și autoritatea mea atât cât se poate". El a recomandat ca Juan să încerce să colaboreze cu liderii politici din Țările de Jos și să se acomodeze cu „Timpul și Necesitatea, care sunt cei mai buni consilieri pe care îi poți avea".

Juan a realizat că dominația spaniolă nu poate fi refăcută complet în Țările de Jos fără sprijinul lui Wilhelm de Orania. Orania se baza pe forțele pe care le deținea în Olanda și Zeelanda, în condițiile în care armata spaniolă tocmai se retrăsese din țară. Pe de altă parte, deși autoritatea lui Orania se exercita doar formal și în provinciile unde

avea funcția de *stathouder* – Olanda, Zeelanda și Utrecht – prințul avea un nucleu de susținători și în cadrul Statelor Generale și prin intermediul lor putea să intervină în mersul lucrurilor de aici. Necazul a fost că Orania a refuzat să ajungă la o înțelegere cu Juan.

El consideră că în momentul în care Filip avea să adune fonduri suficiente îi va ordona lui Juan să continue acțiunea de eliminare a protestantismului și a drepturilor locale. Mai exact, după cum s-a exprimat el către trimișii lui Juan: „Vedem că doriți să ne exterminați și nu o dorim".

Grăbit și nemulțumit, Juan a rechemat trupele în iulie 1577. A avut noroc, pentru că Filip tocmai încheiase o înțelegere cu sultanul și era încă o dată liber să-și concentreze toate eforturile asupra Țărilor de Jos. Prin urmare, regele i-a dat mână liberă să reînceapă războiul.

Înșelăciunea lui Juan a confirmat faptul că Orania avusese dreptate când refuzase să facă vreo înțelegere cu el. Statele Generale, de teama spaniolilor, i-au ordonat lui Orania să vină cu trupele în ajutor. În luna septembrie a anului 1577 Orania a intrat în Bruxelles, unde a fost primit triumfal de o mulțime entuziastă. Câteva săptămâni mai târziu i s-a acordat titlul de *ruwaard* (guvernator) al Brabantului. De acum, influența lui Orania nu se mai limita doar la provinciile Olandei și Zeelandei. Lumea își pierduse încrederea în Juan și i-a acordat întreg prestigiul și toată autoritatea lui Orania, de-a lungul întregului teritoriu al Țărilor de Jos, făcându-l să devină și *de facto* lider al țării. Chiar foștii săi rivali îl asigurau acum că „toate speranțele noastre se află în tine".

b) Uniunile de la Arras și Utrecht

În toamna lui 1577 s-a ivit o scurtă perioadă ocazia de a se crea un front unit în Țările de Jos sub conducerea prințului de Orania. Totuși, această ocazie de a crea o rezistență unită împotriva Spaniei a dispărut atunci când neînțelegerile religioase și sociale, combinate cu interesele locale, au condus la certuri și la divizare.

În timpul haosului apărut ca urmare a conflictelor din anii 1576-1577 oamenii ghildelor din Bruxelles și Ghent au cucerit puterea de la patricienii care dominau de atâta vreme viața politică și economică a orașelor. Profitând de aceste mișcări revoluționare din orașe, exilații calviniști din partea de nord a țării și-au făcut intrarea în orașe și au

început să-i stârnească la nesupunere pe orășeni, față de religia catolică oficială. Asociind catolicismul cu inamicul spaniol, preoții au reușit să obțină convertirea multora, făcându-și din ei susținători. La începutul anului 1578, calviniștii din Ghent s-au deplasat în localitatea învecinată, Oudenaarde, au îndepărtat de la putere consiliul de aici și au impus drept religie oficială credința lor. „Revoluții" asemănătoare au avut loc de-a lungul regiunilor Flandrei, Brabantului și în Artois, fiind acompaniate de acțiuni iconoclaste și de înlăturarea obiectelor de cult catolice. Cu ajutorul unui plan care propunea conviețuirea în pace a ambelor religii Orania a încercat în zadar să impună o pace ecleziastică în regiunile cuprinse de tulburări.

Pe mulți dintre catolicii cu vederi moderate i-a alarmat faptul că în sud câștiga tot mai mult teren calvinismul, fapt care i-a determinat să caute ajutor la spanioli. Cu toate acestea, trebuie spus că nu atât religia îi speria, ci Orania însuși și ceea ce reprezenta el. Acestea i-au împins pe granzi în brațele inamicului. Mulți dintre ei aveau mari suspiciuni în privința prințului de Orania și chiar față de susținătorul lor cel mai devotat, ducele de Aerschot, a cărui familie, Casa de Croy, era de mult rivala Casei de Orania-Nassau. În mod special, ceea ce i-a ofensat pe aristocrați a fost faptul că Orania se baza pe sprijinul celor din clasele de jos și era gata să întărească autoritatea Statelor Generale. Granzii erau de părere că ei singuri trebuiau să conducă Țările de Jos și îi disprețuiau pe orășeni și pe cei din mica nobilime, care participau la ședințele Statelor Generale. De aceea au complotat să-i pună piedici lui Orania și, atunci când au constatat că de fapt și-au pus singuri piedică, s-au înțeles între ei să sprijine conducerea spaniolă.

La scurtă vreme după acțiunea lui Juan, când părea că Orania va fi ales guvernator de către Statele Generale, granzii l-au invitat pe arhiducele Matthias, care era nepotul austriac al lui Filip, în Țările de Jos. Arhiducele era tânăr și o fire impresionabilă, ceea ce i-a făcut pe granzi să creadă că ar putea deveni un instrument ușor de manevrat în mâinile lor. La solicitarea granzilor Statele Generale au hotărât să-l numească pe Matthias guvernator în locul lui Juan. Tânărul arhiduce a sosit în Țările de Jos în octombrie 1577.

Orania încă a stricat repede calculele pe care și le făcuseră granzii. Folosindu-se de susținătorii săi din cadrul Statelor Generale și punând la cele demonstrații de protest în majoritatea orașelor din sud, Orania a

forțat Statele Generale să-l recunoască pe noul guvernator cu condiția ca acesta să conducă cu ajutorul unui Consiliu de Stat numit de către delegați. De asemenea, la ordinul lui Orania, Statele Generale l-au determinat pe Matthias să-l accepte pe Orania ca adjunct și ca principal consilier. Cu această a doua stipulație, Matthias era redus la simplul rol de om de paie al lui Orania, ceea ce însemna că granzii fuseseră păcăliți.

În timp ce la Bruxelles aveau loc discuții despre cum să fie relația dintre Matthias, Orania și Statele Generale, armata spaniolă a revenit în Țările de Jos din Italia. Sub comanda ducelui de Parma, adjunctul lui Juan, spaniolii au obligat repede armata Statelor Generale să se retragă, înfrângând-o în ianuarie 1578 la Gembloux. Această nenorocire le-a furnizat granzilor o nouă și neașteptată ocazie de acțiune. Prefăcându-se că se interesează de ajutor din afară, ei și-au dat seama că pot introduce în joc o „a treia forță", care să acționeze la nivelul politicii Țărilor de Jos ca o contragreutate la forța reprezentată de Orania. Pentru acest rol ei l-au ales pe ducele Francisc de Anjou, fratele regelui Franței.

În iulie 1578 Anjou a venit în Țările de Jos la inițiativa contelui Lalaing, un grande important. Luna următoare Statele Generale i-au acordat prințului francez titlul de „Apărător al Libertății Țărilor de Jos". La insistența lui Orania, Anjou a fost însă exclus de la orice acțiune care implica guvernarea țării. I s-a spus că rolul său era să lupte contra spaniolilor. În acest scop, Anjou a fost de acord să aducă în țară 12 000 de soldați francezi ca să participe la luptă.

Implicarea lui Anjou în treburile Țărilor de Jos nu a fost pe placul Elisabetei I a Angliei, care se temea ca țara să nu devină un satelit francez. Încercând să limiteze acțiunile lui Anjou ea i-a făcut curte, dând de înțeles că era gata să se mărite cu „broasca ei dragă", în același timp însă a încercat să-l învingă pe plan diplomatic și militar. În august 1578 Elisabeta a plătit unei armate germane de mercenari, condusă de Johann Cazimir, conducătorul Palatinatului Rinului, ca să intre în Țările de Jos și să susțină lupta Statelor Generale. În cadrul negocierilor care au sfârșit cu atacul lui Johann Cazimir, prințul de Orania a jucat un rol important, pentru că el a sperat că interesul nou pe care îl avea Elisabeta față de Țările de Jos se va finaliza prin trimiterea unei armate engleze pentru a-l ajuta.

Totuși, Johann Cazimir s-a dovedit mai puțin dispus să se înfrunte cu spaniolii și mai interesat să îi ajute pe calviniști în lupta lor

contra catolicilor. Nereușind să se întâlnească cu armata Statelor Generale, Johann Cazimir a intrat în Ghent, unde oamenii săi au declanșat acțiuni anti-catolice violente. În acest timp, calviniștii din Olanda și Zeelanda și-au finalizat propria lor luptă în provincii, înlăturând punctele de rezistență catolică de la Haarlem și Amsterdam. După aceea, ei s-au îndreptat în același scop spre Utrecht și Gelderland, „curățând" și aceste provincii de însemnele catolice.

Acțiunile lui Johann Cazimir și extinderea revoluției calvine au fost suficiente ca să-i determine pe mulți catolici, care inițial susținuseră lupta contra spaniolilor, să treacă de partea acestora. Ei au fost însoțiți de mulți dintre reprezentanții regiunilor din sud, care erau îngrijorați de tulburările civile tot mai mari. Lor li s-au adăugat granzii, ale căror încercări de a limita influența lui Orania dăduseră greș total. Pentru sprijin, aceste grupări au început să se bazeze tot mai mult pe fostele unități ale armatei Statelor Generale care se răzvrătiseră fie pentru că nu fuseseră plătite, fie din pricina abuzurilor comise de calviniști. Lupta dintre răzvrătiți, sau „Nemulțumiți", după cum au fost ei numiți, și armata lui Johann Cazimir a izbucnit în octombrie 1578. Deși Cazimir a plecat din Țările de Jos definitiv câteva luni după aceasta, nemulțumirea provocată de intervenția sa abuzivă în afacerile interne ale Țărilor de Jos a contribuit substanțial la divizarea țării, care s-a produs mai apoi.

La începutul anului 1579 cele trei provincii sudice, Hainault, Flandra valonă și Artois, regiuni care erau dominate de catolici și de nobili conservatori, s-au desprins din Statele Generale și au stabilit o confederație proprie, numită Uniunea de la Arras. Imediat, reprezentanți ai uniunii au început negocieri cu ducele de Parma, care a fost numit guvernator al țării după moartea lui Johann, survenită cu un an înainte. Rezultatul acestor negocieri a fost Pacea de la Arras, în cadrul căreia Uniunea recunoștea autoritatea lui Filip al II-lea și pe cea a ducelui de Parma, în schimbul următoarelor:

1 Pentru a menține încrederea printre supușii Majestății Sale prin mijlocirea unei bune uniuni și pentru a-l sluji pe Domnul menținând religia romană, apostolică și catolică, și supunerea față de Majestatea Sa, împreună cu starea de pace și prosperitate a țării,
5 ambele părți consimt să asigure o amnistie permanentă de la orice s-ar fi spus sau făcut de la începerea ostilităților sau este o consecință a lor...

Majestatea Sa va ordona retragerea tuturor trupelor spaniole, italiene burgunde sau de alt fel din țară în termen de șase săptămâni de la semnarea acestui tratat sau mai devreme... În timpul retragerii sus-numitelor forțe străine, Majestatea Sa și Teritoriile Unite vor ridica o armată formată din locuitori ai acestei țări și din alții pe care îi acceptă Majestatea Sa și stările provinciale...

Majestatea Sa va alege pentru Consiliul de Stat zece sau douăsprezece persoane, care să includă seniori și nobili, cât și oameni de carte, pe reprezentanții tuturor locuitorilor din țară, dintre care două treimi să fie acceptați de către stările sus-numitelor provincii. Întreaga corespondență și toate comunicatele vor fi alcătuite în conformitate cu sfatul și hotărârile consilierilor statului.

Prin urmare, aceste provincii nu vor fi încărcate de impozite, tributuri sau alte obligații decât acelea în uz în timpul fostului împărat Carol, și cu consimțământul stărilor din fiecare provincie în parte. Acestora li se vor menține privilegiile, funcțiile și obiceiurile, în general și în funcție de persoană. În eventualitatea că vreunuia dintre aceștia i se vor încălca drepturile, ele trebuie restabilite deplin.

Vestea despre deliberările care aveau loc în sud au dus la formarea grabnică a unei uniuni separate în nord. În ianuarie 1579 reprezentanți din Olanda, Zeelanda, Friesland, Gelderland și Utrecht s-au întâlnit în orașul Utrecht pentru a pune bazele unei organizații separate proprii. Uniunea lor, numită Uniunea de la Utrecht, a fost curând lărgită pentru a include și toate acele provincii care rămăseseră loiale Statelor Generale. Țările de Jos erau acum împărțite în două, cu o grupare pro-catolică în sud și o organizație rebelă în nord. Orania a fost îngrozit de cursul pe care îl luaseră evenimentele, pentru că el sperase întotdeauna să creeze o țară liberă și unită. În cele din urmă, a trebuit să accepte inevitabilul și a recunoscut Uniunea de la Utrecht în mai 1579.

Uniunea de la Utrecht a consfințit crearea unei confederații de provincii, dar nu dispunea de prevederi potrivite pentru instituții centrale noi, astfel că Statele Generale au continuat să acționeze ca principalul forum pentru delegații din provincii, deși bineînțeles că cei care proveneau din Uniunea de la Arras erau excluși de la discuții. Articolele documentului adoptate de către uniune promovau principiul autonomiei provinciilor, iar semnatarii au fost de acord că:

Sus-citatele provincii se vor alia și uni într-o confederație pentru a se sprijini întotdeauna în toate felurile și formele ca și cum ar fi una singură și nu se vor desprinde una de cealaltă... Totuși, acestea sunt convenite fără să se aducă prejudicii privilegiilor, libertăților, scutirilor, legilor, statutelor, frumoasele obiceiuri tradiționale, practicilor și tuturor celorlalte drepturi speciale și particulare pe care le are fiecare provincie și fiecare oraș, fiecare membru și locuitor al acestor provincii. Nu numai că aceste provincii nu își vor aduce atingere una alteia în exercitarea acestor drepturi și nu le vor aduce prejudicii în nici un fel, ci se vor ajuta una pe cealaltă prin toate mijloacele cuvenite posibile, dacă este necesar cu viețile și cu averile locuitorilor lor, pentru a menține și a întări aceste drepturi, și că le vor proteja și apăra împotriva oricui care încerca să le încalce.

În privința chestiunilor religioase, tratatul uniunii specifica faptul că:

În privința religiei, Olanda și Zeelanda vor acționa după cum vor dori, pe când celelalte provincii din această uniune pot introduce (toate laolaltă sau fiecare separat), fără să fie împiedicate sau oprite de altă provincie, acele prevederi pe care le vor considera potrivite sau oprite de altă provincie, acele prevederi pe care le vor locuitorii lor, pentru libertatea tuturor locuitorilor, fie laici sau clerici, a proprietăților și a drepturilor lor, cu condiția ca în conformitate cu Pacificarea de la Ghent fiecare individ să se bucure de libertatea confesiunii religioase și ca nimeni să nu fie persecutat sau interogat pe motiv religios.
Reprezentanții provinciilor care sunt răspunzători pentru încheierea acestei uniuni sau au contribuit la încheierea ei declară că nu a fost niciodată vorba și nu este scopul și intenția lor să excludă din această uniune și alianță vreun oraș sau provincie care vor să-și păstreze credința catolică. Nu este în intenția lor să hotărască ca o provincie sau un oraș să facă legea pentru celelalte provincii în chestiuni religioase, întrucât vor să păstreze pacea și unitatea între provincii și să evite principalul motiv de ceartă și neînțelegere.

Speranțele exprimate în acest document ca apartenența catolică a oamenilor să fie respectată nu au fost împlinite. Cum catolicii loiali din provinciile cuprinse în Uniunea de la Utrecht fie au plecat în sud, fie au fost înlăturați din pozițiile de conducere, reprezentanții stărilor provinciale au început puțin câte puțin să impună restricții celor de confesiune catolică. Cu toate acestea, în anii 1580, calvinismul era încă o religie minoritară, împărtășită de aproximativ zece la sută din populația provinciilor care aparțineau Uniunii. Minoritatea era însă agresivă, organizată și era susținută de reprezentanții locali ai stărilor, astfel că atacurile violente asupra locurilor catolice de cult, asupra școlilor și caselor de rugăciuni au continuat. În zadar a recomandat Orania o politică a toleranței și un regim al libertății cultelor religioase, i s-a spus că „nu poți să fii în același timp și patriot adevărat și papistaș".

4. Ducele de Anjou

Între timp, în sud începuse procesul recuceririi spaniole. Conduse de Parma, care a constat că liderii rebeli puteau lesne să treacă în tabăra adversă dacă erau plătiți, armatele aprovizionate de Uniunea de la Arras au recucerit orașele Maastricht și s'Hertogenbosch în 1579, iar în anul următor Breda și Courtrai. Într-o mișcare lentă de clește trupele ducelui de Parma au ajuns până în Brabant, în timp ce efectivele care au pornit din Groningen au început să se deplaseze către extremitatea nordică, înspre Olanda. La începutul anilor 1580 se părea că ducele de Parma este de neoprit.

Eșecul rebelilor de a-l opri pe ducele de Parma a fost cauzat de extrema dezorganizare a Uniunii de la Utrecht. Uniunea era în esență o alianță de provincii care acționau independent. Nu fusese nici un guvern efectiv la centru care să coordoneze politic și militar treburile. Dinspre partea lor, Statele Generale nu erau decât locul de întâlnire în care delegații din provincii comunicau părerile stărilor, rareori ajungând la un consens. După cum s-a exprimat cu părere de rău Orania: „Fiecare din cei care vin din provincie sau din orașe gândește după cum îi este lui mai bine". Pe scurt, termenul de „Provinciile Unite", referitor la membrele provinciilor din Uniunea de la Utrecht desemna organizația lor colectivă, dar era o denumire improprie, expresia potrivită ar fi fost „Provinciile dezbinate".

Soluția lui Orania pentru întristătoarea lipsă de coordonare de la nivel central a fost numirea unui conducător unic. Arhiducele Matthias ar fi reprezentat una dintre posibilități pentru această funcție, dacă nu ar fi demonstrat că nu se prea pricepe la politică. După ce a plecat din Țările de Jos, în 1781, Orania și-a îndreptat atenția asupra ducelui de Anjou. Anjou era vlăstar regal (factor considerat în acea vreme una dintre condițiile pentru a deveni suveran) și dăduse dovadă de inteligență politică în recentele războaie civile din țara sa. El putea să ajute cu forțe din Franța Provinciile Unite, fapt pozitiv pentru că Orania era convins că armatele din patria sa erau insuficiente pentru a-l opri pe Parma. Mai mult decât atât, Anjou era catolic și Orania spera că numirea sa ca suveran va contribui la stoparea valului de intoleranță calvinistă.

În timpul anilor 1580 și 1581 planul lui Orania a fost susținut la nivelul Statelor Generale de către susținătorii săi. În primul rând, lui Anjou i s-a acordat titlul de „Prinț și senior al Țărilor de Jos". Apoi, odată ce Anjou a acceptat acest titlu, în iulie 1581 regele Filip a fost înlăturat în mod oficial de către Statele Generale de la conducerea Țărilor de Jos. În august Anjou a sosit în țară cu o armată de 17 000 de soldați francezi și imediat a fost învestit cu titlul de Duce de Brabant, Orania fiind acela care i-a pus pe umeri, în timpul splendidei ceremonii de învestitură care a urmat, pelerina de hermină.

Aceste gesturi pline de grandoare care au însoțit venirea la conducerea Țărilor de Jos a lui Anjou s-au dovedit a fi simboluri goale, pentru că el a fost în final incapabil să pună capăt abuzurilor calviniștilor și a fost tulburat văzând cât de umilită era credința catolică în acele locuri. Pe lângă aceasta, stările din Olanda și Zeelanda au refuzat să-l recunoască drept suveran și au declarat că îl preferau pe Orania drept conducător. În cele din urmă, Statele Generale au limitat autoritatea lui Anjou cu tot felul de restricții, obligându-l să conducă pe baza consultării cu reprezentanții lor. Orgoliul lui Anjou nu a acceptat aceste insulte. În ianuarie 1583 el a condus o lovitură militară prin care a încercat să pună mâna pe puterea ce i se refuzase până atunci. Nereușind, el a părăsit Țările de Jos, murind un an mai târziu în Franța.

Moartea lui Anjou a fost repede urmată de cea a lui Orania. În martie 1580 Filip l-a scos pe Orania în afara legii și a pus o recompensă pe capul lui. Replica lui Orania a fost un lung document, cunoscut cu numele de *Apologia*, în care își justifică acțiunile de până atunci și îl

acuza pe rege de tiranie. Argumentele lui Orania nu l-au convins și pe un anume Balthasar Gerard, pentru care credința catolică și un buzunar plin de bai au atârnat mai greu în balanță. Marți, 10 iulie 1584, Balthasar, folosindu-se de o identitate falsă, a fost acceptat în preajma lui Orania. El a scos deodată un pistol și l-a împușcat în plin pe Orania.

Orania s-a prăbușit fără viață, odată cu el s-a prăbușit și întreaga operă a vieții sale. Țările de Jos s-au divizat, iar inamicul s-a grăbit să ocupe partea care rămăsese liberă. Nu s-a ajuns la toleranță religioasă nici în sud, unde catolicismul a rămas religia unică, nici în nord unde calvinismul s-a impus ca religie oficială. Metoda pe care o propusese Orania, a parteneriatului stărilor, a fost și ea înlăturată. În Provinciile Unite, Statele Generale au fost copleșite de neînțelegeri și ultima încercare a lui de a stabili o administrație militară și politică a fost un eșec, datorită lui Anjou. Ultimele cuvinte ale lui Orania s-au dovedit un testament grăitor pentru starea grea în care moartea sa i-a lăsat pe compatrioții săi: „Ai milă, Doamne, de sufletul meu și de acest biet popor".

***Să luăm notițe despre** „Wilhelm de Orania și mișcarea de revoltă din 1576-1584"*

Vă vor fi de ajutor următoarele teme, titluri și întrebări. Citiți secțiunile 1 și 2 din acest capitol și scrieți scurte notițe cu aceste titluri:

1. Poziția lui Orania în 1576
2. Obiectivele lui Wilhelm de Orania
2.1. Orania și religia
2.2. Țeluri politice și metode

   Alcătuiți două liste cu dovezi, una în sprijinul interpretării că Orania a fost motivat în acțiunile sale de principii și una care să susțină interpretarea că acțiunile sale pot fi explicate prin oportunism. Explicați unde anume se află adevărul, după părerea voastră.
3. Orania și mișcarea de revoltă, 1577-1584
3.1. Don Juan de Austria
3.2. Uniunile de la Arras și Utrecht
3.2.1. Revoluția calvinistă

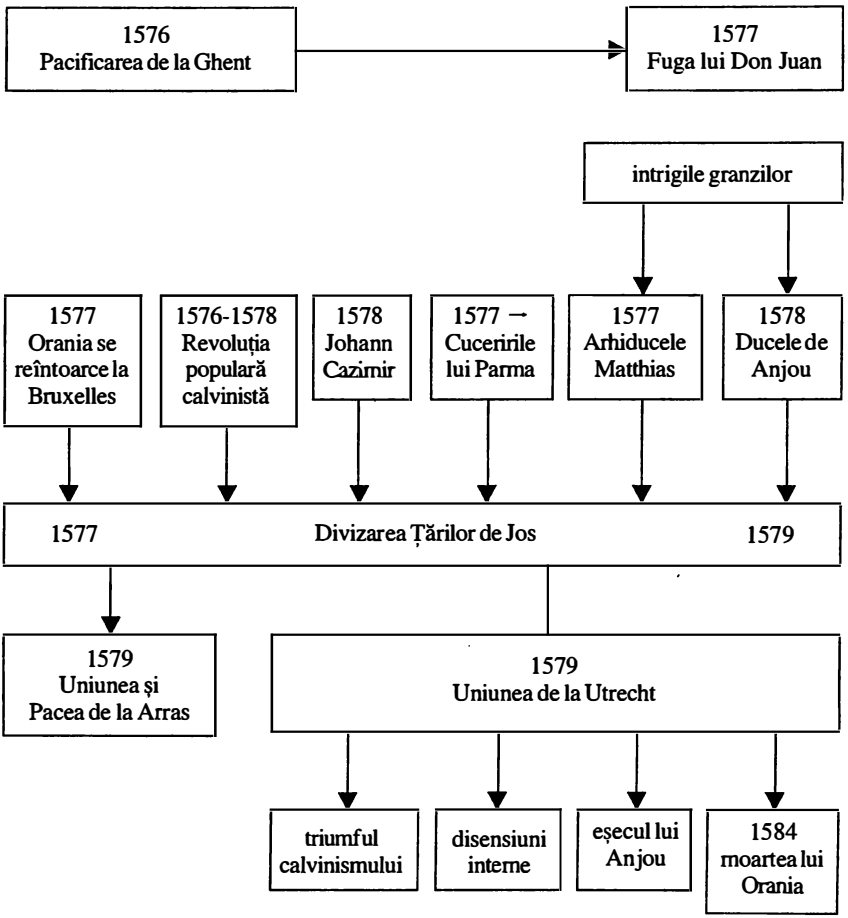

Sumar – Wilhelm de Orania și mișcarea de revoltă din 1576-1584

3.2.2. Intrigile granzilor: Matthias și Anjou
3.2.3. Johann Cazimir
3.2.4. Prevederile Uniunilor de la Arras și Utrecht
4. Ducele de Anjou

Parcurgeți secțiunile 3 și 4 ale acestui capitol. Alcătuiți o listă cronologică a evenimentelor. Dați fiecărui eveniment un nume și o dată și explicați într-o propoziție semnificația evenimentului în termenii

luptei dintre ele trei grupuri, al lui Filip al II-lea, al granzilor care îi erau credincioși, și al lui Wilhelm de Orania cu susținătorii săi.

Revedeți-vă notițele de la punctele 2.1. și 2.2. Spuneți cât de multe sau cât de puține dintre obiectivele lui Orania a fost atinse până la moartea sa în 1584. Alcătuiți două liste, una cu țeluri atinse, una cu obiective nerealizate.

Să răspundem la întrebări-eseu despre „Wilhelm de Orania"

Subiectul „Wilhelm de Orania" este o veche temă de examen. Întrebările despre Orania nu sunt grele și sunt puse explicit.

„Evidențiați care au fost obiectivele și metodele lui Wilhelm Taciturnul". Chiar dacă ele nu sunt grele, când abordați o astfel de întrebare cu tentă general biografică, ar trebui să faceți toate eforturile pentru a evita să alcătuiți o națiune cronologică. Nu alcătuiți nici o versiune prescurtată în introducerea eseului vostru, nu vă va aduce nici un punct. Creați-vă planul completând câteva propoziții care încep astfel: „Unul dintre țelurile lui Orania a fost...". Feriți-vă de enunțuri vagi de genul „pentru a elibera Țările de Jos", și faceți distincția prima dată între obiective și metode.

Veți avea nevoie în introducerea eseului să anunțați clar că planurile lui Orania s-au schimbat odată cu turnura luată de mișcarea de revoltă. După ce ați spus acest lucru, subliniați astfel ca cititorul să înțeleagă în ce moment din carieră a avut Orania obiectivul pe care i-l impuneți. Altfel, cel care va citi eseul vostru se va împotmoli în informațiile voastre și va considera că gândiți haotic. Aduceți-vă aminte: istoricilor le plac datele nu pentru că sunt îndrăgostiți de cifre, ci pentru că pe baza lor ei pot înțelege procesele de schimbare, de cauză și efect, de aceea ei trebuie să înțeleagă care este secvența temporală în cadrul căreia au loc evenimentele descrise de voi. Din acest motiv este întotdeauna mai bine să oferiți mereu o dată aproximativă decât să nu dați nici una.

Ca alternativă pentru tema „obiective și metode", ați putea fi rugați să faceți o evaluare generală a carierei politice a lui Orania:

„Care a fost contribuția lui Wilhelm de Orania la mișcarea de revoltă din Țările de Jos?"
„Ce realizase Wilhelm de Orania până în momentul morții sale, survenite în 1584?"

Pentru a putea răspunde la aceste întrebări va trebui să studiați care a fost rolul lui Orania în evenimentele și intrigile dintre anii 1559-1567 și măsura în care el poate fi considerat factorul determinant pentru mișcarea de revoltă din 1566. Acțiunile lui dintre anii 1567 și 1572 trebuie examinate pe scurt, deși se poate menționa că noile sale țeluri politice au fost adoptate în această perioadă, ceea ce i-a oferit o deschidere mai mare și de aceea o forță nouă. Apărarea Olandei și Zeelandei de către Orania între 1572 și 1576 și rolul său în asigurarea pacificării trebuie și ele menționate.

Alocați însă cea mai mare parte a lucrării analizei evenimentelor din anii 1576-1584.

Discutați felul în care a transformat Orania Statele Generale în principalul instrument de guvernare și opoziția sa față de mașinațiile lui Don Juan de Austria și ale granzilor, ceea ce a făcut ca punctele pozitive obținute anterior de mișcarea de revoltă să nu se piardă. În ultimul paragraf, prezentați pe scurt sumarul concluziilor voastre care să înceapă cu formulări de genul „Contribuția/Realizarea lui Wilhelm de Orania a fost prin urmare aceea că..."

Amintiți-vă că Wilhelm de Orania poate fi numit din când în când Wilhelm Taciturnul, deși rațiunile pentru care i s-a dat această poreclă nu sunt limpezi. Au fost cazuri în care candidații nu numai că nu au știut că Wilhelm de Orania și Wilhelm Taciturnul sunt aceeași persoană, dar au considerat că e vorba de două personaje antagonice!

Întrebări bazate pe izvoare despre „Wilhelm de Orania"

1. Wilhelm de Orania

Citiți extrasul din autobiografia lui Wilhelm de Orania de la pagina 50 și textul scrisorii pe care a scris-o în 1572 (pagina 52). Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Care au fost motivele pe care le citează Orania în autobiografia sa pentru hotărârea de a-i alunga pe spanioli din Țările de Jos?
b) Ce motive suplimentare mai oferă Orania în scrisoarea sa din 1572 pentru opoziția sa față de conducerea spaniolă în Țările de Jos?
c) De ce în scrisoarea din 1572 Orania sugera că există posibilitatea ca violențele pe care le enumeră să fie comise fără știința regelui?
d) În ce măsură subliniază cele două documente că principalul scop al lui Orania era să restabilească drepturile și privilegiile pe care guvernul spaniol le înlăturase la modul oficial? Vi se pare convingătoare această sugestie?

2. Uniunile de la Arras și Utrecht

Citiți extrasul ce conține condițiile Păcii de la Arras, oferit la paginile 59-60, și citatele din articolele Uniunii de la Utrecht de la pagina 61. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Ce lumină aruncă extrasul din documentul Păcii de la Arras asupra țelurilor acelor părți care se alăturaseră Uniunii de la Arras?
b) Care au fost cele două lucruri pe care le-a câștigat Filip al II-lea în schimbul faptului că a acceptat concesiile enumerate în Pacea de la Arras?
c) Cum diferă condițiile religioase din documentul Păcii de la Arras de acelea stabilite în articolele Uniunii de la Utrecht?
d) Ce obiective comune împărtășeau părțile semnatare ale Uniunii de la Utrecht împreună cu reprezentanții Țărilor de Jos care fuseseră de acord cu Pacea de la Arras?
e) Articolele documentului Uniunii de la Utrecht specificau că provinciile constituente vor acționa pe viitor „ca și cum ar fi una singură". În ce măsură dezvăluie un angajament de formă clauzele care urmează?

CAPITOLUL 4

Mișcarea de revoltă din 1584-1609

1. Parma și Mauriciu

Moartea lui Orania în 1584 nu a pus capăt rezistenței față de forțele spaniole ocupante. Pentru următorii 25 de ani Provinciile Unite au continuat să se lupte, și în ciuda faptului că rebelii nu au recâștigat provinciile sudice, Spania a fost în final obligată, în 1609, să încheie o înțelegere. Eșecul spaniolilor de a înăbuși mișcarea de revoltă poate fi explicat prin o varietate de factori. În această secțiune, conflictul va fi analizat din punct de vedere strict militar: în termeni de administrare, strategie, aliați și disciplină. În secțiunea următoare, vor fi examinate separat, influența organizării din punct de vedere politic și resursele economice ca impact inevitabil al războiului.

Ducele Alexandru Farnese de Parma, fiul fostului regent al Țărilor de Jos, a venit în țară în 1577 ca ajutor al lui Don Juan de Austria. În strictă conformitate cu Pacea de la Arras, ale cărei condiții au fost înfățișate în capitolul anterior, Parma retrăsese forțele spaniole în 1579 și continuase lupta împotriva Provinciilor Unite cu trupe autohtone. Deși soldații băștinași nu erau disciplinați, cu ajutorul lor Parma a reușit totuși să câștige mare parte a teritoriului ocupat de inamicii săi. Totuși, Parma și-a dat seama că victoriile sale au fost cu putință datorită dezorganizării interne a Provinciilor Unite; dacă nordul ar fi putut să-și coordoneze treburile militare, atunci și fluxul evenimentelor ar fi fost altul.

Între anii 1579 și 1583 Parma a făcut eforturi pentru a stabili două premise esențiale în vederea recuceririi nordului: fonduri și trupe bine instruite. La începutul anului 1582 el îi convinsese pe conducătorii provinciilor sudice că sudul putea să cadă dacă nu erau rechemate

trupele spaniole. În acea vară, au sosit 60 000 de soldați spanioli venind din Italia. După vorbele lui Parma, erau „trupe de veterani, disciplinate, născute să îndure suferințe și să lupte contra Țărilor de Jos". În același timp, Parma obținuse de la Filip promisiunea că armata spaniolă din Țările de Jos va fi plătită prompt și cu regularitate. Parma nu se așteptase ca fructele acestei victorii să-i fie furate din pricina mișcării de revoltă.

Având sub comanda sa trupele spaniole, Parma și-a pus în practică, în anul 1583, strategia sa de recucerire. Planul său era să ocupe zona de coastă flamandă și să organizeze o blocadă pe râul Scheldt. Procedând în acest fel el avea de gând să submineze economia orașelor din Brabant și Flandra și să gâtuiască rutele de aprovizionare spre nord, forțându-le să se predea. Strategia lui Parma a avut un asemenea succes că până în 1584 toată Flandra era ocupată. Orașul Antwerp însuși se afla sub asediu, predându-se în final în august 1585. Până la sfârșitul anului toate marile orașe ale Brabantului se predaseră și ele.

Totuși, după anul 1585, înaintarea lui Parma a încetinit. Olanda, Zeelanda, Utrecht, Friesland au rămas neocupate, la fel și cea mai mare parte a teritoriului provinciei Gelderland.

În anii 1590 a început o contra-ofensivă care a zădărnicit acțiunile de până atunci ale lui Parma. În primii ani ai secolului al XVII-lea Provinciile Unite erau atât de cuprinzătoare încât acopereau și teritoriile provinciilor Groningen și Overijssel – ceea ce însemna în total șapte provincii – și zone mici din Brabant și Flandra. Conducerea spaniolă era astfel limitată la zece provincii, ceea ce acoperă jumătatea sudică a Țărilor de Jos.

Atât succesele înregistrate de armata spaniolă la începutul anilor 1580 cât și eșecul ei de a duce la bun sfârșit recucerirea completă a Țărilor de Jos pot fi explicate parțial prin organizarea militară deosebită a trupelor alcătuite din spanioli și din rebeli. În timpul anilor 1580 trupele spaniole erau conduse de un general priceput și plin de imaginație. În contrast, adversarii lor primeau ordine contradictorii și beneficiau de o slabă structură de comandă. În timpul anilor 1590 aceste lucruri s-au inversat. În 1592 Parma a murit. Doi comandanți militari rivali, contele de Fuentes și contele Mansfelt, i-au luat locul lui Parma, iar guvernul de la Bruxelles a ajuns să fie caracterizat mai mult de conflicte decât de o administrare organizată. Spre deosebire de el, în aceeași perioadă, comanda supremă a forțelor rebele a fost preluată de un singur om,

Mauriciu de Nassau, fiul lui Wilhelm de Orania. Numit comandant în 1487, Mauriciu a reușit să coordoneze din punct de vedere strategic forțele militare din nord. Precum ducele de Parma, el s-a dovedit a fi un conducător militar iscusit și plin de inventivitate.

După cum descoperise Alba cu douăzeci de ani în urmă, terenul părții de nord a Țărilor de Jos era foarte mult în avantajul apărătorilor. Lacurile și mlaștinile încetineau înaintarea forțelor invadatoare, în timp ce marile lacuri din regiune, chiar dacă nu erau o barieră impenetrabilă, împiedicau deplasarea. Prezența unui mare număr de orașe fortificate era și ea o povară pentru dușman, luându-i din timp, pentru că trebuia în acest fel ca fiecare în parte să fie asediat.

Mauriciu și-a desfășurat forțele în așa fel încât să poată profita la maximum de avantajele geografice ale nordului. S-a folosit de mici unități de luptă care permiteau o flexibilitate maximă în hărțuirea inamicului. În același timp, el și-a luat măsuri ca armata sa să nu fie dezbinată. Echipamentul a fost procurat și distribuit cu ajutorul unor magazii de efecte și provizii. El a instaurat disciplina militară pe baza instrucției militare potrivite și a mărit numărul de ofițeri. Când a studiat operele autorilor clasici, Mauriciu a învățat că arta manevrelor militare era opusă artei bătăliei, ceea ce reprezenta exact tipul de strategie pentru conflictul în care era el angajat. Pentru a apăra provinciile nordice de armata spaniolă, Mauriciu a consolidat din nou fortificațiile orașelor de graniță. În timpul primilor ani ai secolului al XVII-lea, el a construit un lanț de fortificații care erau menite să suplimenteze bariera naturală care traversa Țările de Jos, formată din marile lacuri.

Mauriciu a beneficiat de mult ajutor din partea Elisabetei I a Angliei. În 1585 regina, alarmată de succesele militare înregistrate de Parma în Țările de Jos, a hotărât să pună capăt politicii de neutralitate de până atunci și a semnat Tratatul de la Nonsuch cu rebelii. Ea a fost de acord să trimită 7 000 de soldați englezi în Țările de Jos și să împrumute Statelor Generale bani suficienți ca să poată supraviețui.

La început aceste planuri nu au dat rezultate din cauza comandantului englez, contele de Leicester, care s-a dovedit a fi incompetent. El a demisionat în 1588, perioadă în care armata engleză a început să fie marcată de revolte, iar ofițerii ei au început să trădeze. Succesorii lui Leicester au fost mult mai capabili. Sir Francis Vere l-a ajutat pe Mauriciu la majoritatea campaniilor importante din anii 1590, participând

cu îndrăzneală și talent la acțiunea de contraofensivă. În subordinea lui Vere se afla un grup de comandanți englezi capabili și loiali, printre are Williams, Morgan și Norris. După cum a observat un cercetător al relațiilor anglo-olandeze, dacă Elisabeta s-ar fi hotărât mai devreme să-i sprijine pe rebeli, nu numai că nordul ar fi fost mai bine apărat, dar răzvrătiții ar fi ajuns să cucerească și provinciile din sud ale țării.

Spre deosebire de obstinația manifestată față de un singur obiectiv de Mauriciu și de aliații săi englezi, Parma și succesorii săi au fost obligați de regele Spaniei să își mute atenția de la problemele nordului. În 1588 Parma a primit ordinul să-și țină în loc trupele, oprindu-le de la o nouă ofensivă, ca să fie pregătite pentru a sprijini Armada, flota spaniolă, contra Angliei. Doi ani mai târziu, Filip i-a dat ordin lui Parma să atace Franța și aici să sprijine forțele Ligii catolice franceze contra lui Henric al IV-lea. După câteva luni Parma ajunsese până la Paris, iar rebelii reușiseră să recucerească orașul Breda. Atât de indignat a fost Parma de decizia regelui de a pune mai presus de războiul contra Provinciilor Unite campania sa din Franța încât în 1591 el a refuzat să respecte ordinul regelui de a-l înfurnta încă o dată pe Henric al IV-lea. Doar moartea sa a reușit să împiedice ca Parma nu să fie arestat pe motiv de neascultare.

O parte din succesul inițial al lui Parma împotriva rebelilor se explică prin forța financiară a guvernului de la Bruxelles. Până în 1587 Filip și-a respectat promisiunea făcută lui Parma de a plăti în mod regulat trupele spaniole staționate în Țările de Jos. Totuși, după această dată, dotarea soldaților din flotă și războiul contra regelui francez Henric al IV-lea a dus la epuizarea unei mari părți a fondurilor. Drept consecință, armata spaniolă din Țările de Jos nu a mai putut fi plătită. În 1589 a început primul val de răzmerițe, primele din cele peste 40 câte aveau să fie până în 1607. Din cauza stării de confuzie care se manifesta în rândul forțelor spaniole, Mauriciu a reușit să înregistreze victorii deosebite. Zona situată la nord de râul Maas a fost câștigată de el, între anii 1591 și 1594, în mare parte datorită faptului că garnizoanele spaniole se răsculaseră. Provincia Groningen a fost cucerită în 1594 din același motiv. În 1600 fructele ofensivei pline de succes din anul anterior au fost aproape vândute rebelilor de către soldații spanioli răsculați în schimbul primirii lefurilor! În anii 1570 guvernatorul general Requesens se plânsese că Țările de Jos vor fi

pierdute nu din pricina acțiunii rebelilor, ci din cauza „soldaților născuți în Valladolid și Toledo", care nu își ascultau comandanții și se revoltau. Comportarea armatei spaniole în anii 1590 și la începutul lui 1600 a confirmat cu prisosință avertismentul lui Requesens.

2. Provinciile Unite și provinciile spaniole

În primii ani ai secolului al XVII-lea un vizitator englez în Țările de Jos a făcut următoarele observații asupra bunăstării și bunei guvernări a Provinciilor Unite, care contrastau cu sărăcia și decăderea provinciilor din sud, numite „spaniole":

Grija arătată [de către locuitorii din nord] față de guvernare este foarte exactă și precisă, pentru că fiecare are un interes imediat pentru stat. Așa este justiția, egală cu toți, încât fiecare om este satisfăcut, cu la fel de multă grijă sunt concepute reglementările, ele fiind considerate de locuitori ca un ghid, nu ca un mijloc de a prinde în capcană; exact este și calculul pentru cheltuielile de întreținere a armatei, ca aceasta să nu fie marcată de excese sau de nevoi...

Cea mai mare parte din venitul Provinciilor Unite provine din comerț, afacerile fiind domeniul cel mai profitabil. Lumea are nevoie de o mulțime de bunuri, iar Indiile le furnizează (cum ar fi mirodenii, mătase, bijuterii, aur), așa cum făceau venețienii în vechime. Și toate aceste mărfuri de care abundă țările baltice din nord și de care au nevoie țările din sud, ei le furnizează locului cuvenit: comerțul acesta era făcut înainte de germani. Și acestea le fac ei, pentru că ei înșiși nu prea exportă, ei cumpără și vând cu prețurile lor proprii.

Cum am intrat în țara sudică, am văzut un pământ devastat de război. Oamenii se simt abandonați de conducătorii lor pe care îi critică mai amarnic decât pe dușmani. Fala ce îi rămăsese nobilimii și negustorilor a pierit. Orașele sunt în ruină, iar oamenii de aici sunt din ce în ce mai săraci, se percep mai puține impozite decât atunci când orașele prosperau, pe vremea Provinciilor Unite.

În ultima secțiune a fost discutat cadrul militar și felul în care au reușit Provinciile Unite să înfrunte armata spaniolă. Există, totuși, după cum o sugerează pasajele de mai sus, motive mai adânci pentru eșecul recuceririi spaniole: mai precis, dezvoltarea economică mai accentuată a Provinciilor Unite și instituirea acolo, în timpul anilor 1590, a unei guvernări bine organizate. Aceste schimbări pot fi puse în contrast cu situația din sud, unde economia locală era la pământ, iar guvernul nu avea autoritate datorită dependenței de Spania.

În 1596 Filip al II-lea l-a numit pe nepotul său austriac, arhiducele Albert, guvernator general al Țărilor de Jos. La moartea lui Filip în 1598, Albert a devenit deplin suveran asupra provinciilor spaniole și, curând după aceasta, el s-a căsătorit cu fiica regelui, Isabela. Deși conducerea comună a „arhiducilor", după cum au fost ei numiți, a durat până în 1621, Albert și Isabela au rămas supuși lui Filip al III-lea, succesorul și fiul lui Filip al II-lea, în chestiunile financiare și privitoare la trupe. În acest fel, regele spaniol a reușit să-și exercite o influență puternică asupra politicii de la curtea din Bruxelles, iar toate deciziile militare au continuat să fie luate la Madrid.

Guvernarea asigurată de arhiduci era foarte centralizată.

Sub conducerea celor doi stările provinciale ajunseseră să nu mai fie decât niște grupuri însărcinate cu strângerea dărilor. În orașe puterea a fost încredințată unor grupuri de patricieni care primeau instrucțiuni de la arhiduci. O serie largă de puteri arbitrare le permitea arhiducilor să încalce drepturile locale și cutumele. Chiar în guvernul de la Bruxelles, Consiliul de Stat, din care făceau parte conducătorii catolici nobili, nu mai era decât un organ consultativ, iar sfaturile îi erau cerute foarte rar. În schimb, deciziile erau luate de „ministerul spaniol", care reprezenta un organism neoficial, alcătuit din spanioli. Cum granzii au plecat din capitală, retrăgându-se la proprietățile lor de la țară, curtea arhiducilor a început să semene tot mai mult cu o curte străină. Un observator a remarcat că arhiducele Albert „imită guvernarea lui Filip al II-lea cât mai mult cu putință și se conformează în toate privințele uzanțelor de la curtea spaniolă".

Provinciile pe care le conduceau arhiducii fuseseră terenul de luptă al Țărilor de Jos încă din 1572. Treizeci de ani de lupte le vlăguiseră forța economică. Comerțul fusese dezorganizat și economia fusese distrusă de război. După 1585 blocada estuarului de pe râul

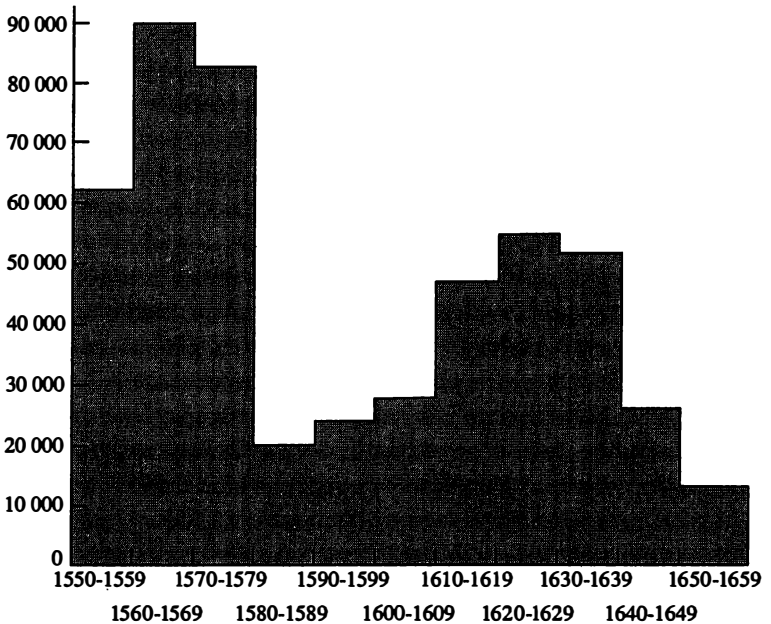

Localitatea Hondschoote din Flandra, producția de pânză de serj pentru export (exprimată în „baloți"), între 1550-1659.

Scheldt de către armata Provinciilor Unite a distrus tot ce mai rămăsese din comerțul desfășurat în Antwerp. La acest declin economic a mai contribuit și scurgerea forței de muncă și a capitalului din partea de sud către nord. Între anii 1570 și 1600 populația orașului Antwerp a scăzut cu o treime, cea din Louvain și Mechlin s-a redus la jumătate. Chiar dacă o revigorare s-a făcut simțită în primul deceniu al secolului al XVII-lea, ea fost insuficientă pentru a readuce provinciile la starea de prosperitate de dinainte.

La începutul secolului al XVII-lea Spania nu mai era capabilă nici să susțină războiul din Țările de Jos, nici să suporte financiar guvernarea provinciilor spaniole de aici. În 1596 coroana spaniolă s-a declarat falită. În 1607 Filip al III-lea a întors spatele propriilor datorii pe care le avea. În consecință, sumele plătite de Spania guvernului de la Bruxelles s-au micșorat an de an. Din cauza deplorabilei condiții economice din sud, impozitele locale erau insuficiente pentru a acoperi

golurile, de aceea, în mod nesurprinzător, trupele au rămas neplătite, ceea ce a provocat și mai multe răscoale.

În acest timp, în Provinciile Unite aveau loc o transformare la nivel de guvernare și economie. În timpul anilor 1580 se manifestase o criză importantă de autoritate și de administrare în partea de nord. Singura persoană care ar fi putut face ordine punând capăt certurilor dintre delegațiile provinciilor, anume prințul de Orania, fusese asasinată în 1584. După moartea lui Orania s-au făcut câteva încercări pentru promovarea unui nou lider. În 1586 comandantul forțelor engleze din Țările de Jos, contele de Leicester, a fost declarat „Guvernator absolut". Statele Generale i-au acordat responsabilitatea deplină în treburile militare și dreptul de a numi toți membrii oficiali de la guvernare. Totuși, Olanda și Zeelanda nu doreau să urmeze instrucțiunile guvernatorului absolut, iar Leicester s-a dovedit nepriceput atât ca politician cât și ca șef militar. În 1588 el a părăsit Țările de Jos definitiv și încă o dată Statele Generale s-au aflat în situația de a asigura conducerea.

În anii care au urmat plecării lui Leicester s-a realizat un grad mai mare de coeziune la nivelul organizării politice a Provinciilor Unite. Între 1585 și 1592 Mauriciu de Nassau, fiul lui Wilhelm de Orania, a fost recunoscut de către Statele Generale drept *stathouder* al Olandei, Zeelandei, Utrechtului, provinciilor Gelderland și Overijssel. Vărul lui Mauriciu și colegul său apropiat, Wilhelm Ludovic de Nassau, a fost la rândul său numit *stathouder* peste regiunea Friesland și Groningen. Prin urmare, prin intermediul Casei de Orania s-a realizat unitatea la nivelul administrativ și militar a Provinciilor Unite. Între timp, Statele Generale au devenit dintr-o adunare zgomotoasă un organism asemănător unui consorțiu al oamenilor de afaceri. În timpul anilor 1590 stările provinciale nu au mai trimis delegații numeroase pentru a participa la ședințele Statelor Generale, ci doar un singur reprezentant ori „avocat". Avocații încă mai primeau instrucțiunile de la stările provinciale și trebuiau să le dea raportul, dar cum doar numai câțiva purtători de cuvânt participau de obicei la întrunirile Statelor Generale, se putea ajunge la un acord mult mai repede decât înainte. Într-adevăr, în privința presiunilor asupra unor chestiuni, Statele Generale câteodată foloseau în întregime doar procedura informării stărilor provinciale.

De-a lungul anilor 1580 chestiunea suveranității s-a aflat în atenția celor din Statele Generale. Monarhia era considerată încă drept forma

cea mai firească de guvernământ, dar în 1581 suveranitatea lui Filip fusese abrogată și de atunci nimeni nu se dovedise a fi un conducător valoros în locul lui. Anjou s-a vădit a fi o alegere proastă, iar mai apoi să împiedice Elisabeta I a Angliei și regele Henric al III-lea al Franței refuzaseră ofertele de a asigura suveranitatea Țărilor de Jos. Prin urmare, Statele Generale s-au decis să asigure o „suveranitate colectivă" și să nu mai încerce să promoveze o persoană în poziția supremă de conducător. În 1590 Statele Generale s-au declarat „instituția suverană a țării", asumându-și completă responsabilitate asupra guvernării prezente și viitoare a Provinciilor Unite. Astfel, Provinciile Unite au devenit republică, iar întrucât teritoriul lor consta mai ales din vorbitori de limbă olandeză, Provinciile Unite pot fi numite în această perioadă și „Republica Olanda".

Deși Statele Generale au susținut a fi instituția suverană a țării, ele au recunoscut că în ultimă instanță autoritatea era asigurată de stările provinciale, pentru că ele erau acelea care numeau avocații ce participau la întrunirile Statelor Generale, aproape ca niște ambasadori ai respectivelor regiuni. În acest fel, Provinciile Unite au rămas, după cum o sugerează și numele lor, o uniune de provincii separate. Puterea a fost descentralizată și împărțită între componentele noii republici.

La nivelul organismului Statelor Generale, conducerea a fost oferită din ce în ce mai des Avocatului Olandei, Johan van Oldenbarnevelt. De-a lungul anilor 1590 și în timpul primelor două decenii ale secolului următor, Oldenbarnevelt a preluat conducerea în problemele de politică. De exemplu, el a fost acela care a impus Statelor Generale să-l recunoască pe Mauriciu de Nassau în funcția de *stathouder* peste un număr de cinci provincii. În 1602 Avocatul Olandei a fost de asemenea arhitectul formării Companiei olandeze a Indiilor Orientale, o organizație pentru comerțul maritim.

Prin Oldenbarnevelt s-a impus și un nou ordin religios în Provinciile Unite. După cum am văzut, în timpul anilor 1570 și 1580, guvernele orășenești și stările provinciale din nordul Țărilor de Jos au fost ocupate de către o minoritate alcătuită din simpatizanți claviniști care au impus restricții practicării cultului catolic. Totuși, lideri protestanți locali nu erau cu toții și pe de-a-ntregul adepți ardenți ai credinței reformate. Ei aparțineau ramurii care împărtășea vederile largi sau „liberale" ale protestantismului mai degrabă decât acelea ale fanaticilor.

Conducătorii laici s-au confruntat cu o opoziție în orașe din partea consiliilor ecleziastice și a preoților, care susțineau că ierarhia bisericii calvine trebuie să exercite un control mai mare asupra treburilor publice. În mod firesc, personalitățile din conducerea orașelor s-au opus acestei solicitări pentru că nu doreau să-și submineze autoritatea. Oldenbarnevelt i-a sprijinit pe orășeni în această luptă a lor. El a ajutat consiliile orășenești să se bucure de dreptul de a-i înlătura pe oamenii bisericii care creau probleme și a obligat toți clericii din Olanda să depună jurământ de credință față de autoritățile locale.

Ascensiunea lui Oldenbarnevelt poate fi parțial explicată prin inteligența sa formidabilă și prin tenacitatea cu care își urmărea țelurile. Cu toate acestea, într-o mare măsură influența sa se datora puterii economice a Olandei, în provinciile căreia el își exercita atribuțiile de avocat.

În acest sens, nu e o coincidență faptul că din anii 1580 Statele Generale ale Provinciilor Unite s-au întrunit la Haga, capitala Olandei.

Recucerirea sudului Țărilor de Jos de către ducele de Parma a fost însoțită de fenomenul exodului în masă al calviniștilor. În deceniile următoare, arhiducii au permis protestanților să aleagă exilul, în loc de pedeapsa cu închisoarea sau moartea. Această metodă a fost atât de eficace încât până în 1609 în sud aproape nu mai existau congregații calviniste. Majoritatea refugiaților s-au îndreptat spre nord și au devenit cetățeni ai Provinciilor Unite. Pentru că în părțile estice și sudice ale republicii se desfășurau lupte, noii veniți s-au stabilit mai ales în Olanda și în orașele de pe coastă. În anumite zone populația a crescut de patru ori ca efect al imigrației.

Pe lângă priceperea lor, mai ales în manufactura de textile, imigranții au adus cu ei și capitalul pe care îl dețineau. În trecut capitalul era investit în pământuri, pentru că o proprietate nu numai că păstra valoarea, dar producea și un venit regulat, prin arendare, însă în regiunea împânzită de canale a Olandei pământului era puțin, iar creșterea populației a dus la creșterea prețului terenurilor. Prin urmare, noii veniți au căutat alte posibilități pentru a-și investi banii.

În primul rând, averile au luat calea împrumuturilor către stat. Guvernul avea nevoie disperată de bani gheață pentru a finanța războiul contra Spaniei. Cheltuielile Provinciilor Unite pentru întreținerea forțelor militare s-au ridicat de la 3,2 milioane de florini în 1592 la 8,8

milioane în 1607. O parte a acestor costuri a fost acoperită prin impozite, care la sfârșitul anilor 1590 deveniseră tot mai mari, sub conducerea lui Alba. Ca o alternativă pentru creșterea peste măsură a impozitelor, guvernul a crescut valoarea împrumuturilor. Întrucât obligațiunile de stat aveau o rată medie de dobândă de zece la sută, ele s-au dovedit o investiție atractivă pentru cei care dețineau capital, cât și o metodă rapidă de a acoperi cheltuielile militare.

O altă posibilitate de folosire a capitalului o reprezentau investirea în întreprinderi private. Planurile de ameliorare a pământului și afacerile industriale au avut de câștigat din capitalul liber pentru împrumuturi. Întrucât investitorii înșiși și-au depus banii în afacerile din transporturi și negoț, întreprinderile comerciale au avut de câștigat. În timpul ultimelor decenii ale secolului al XVI-lea olandezii au trecut pe primul lor în domeniul transportului de bunuri de consum dinspre Baltica spre Spania (în ciuda faptului că țara lor se afla în război cu Spania) și în bazinul Mediteranei. Grânele, cheresteaua și sarea erau principalele mărfuri cu care făceau negoț olandezii. Pe lângă acestea, olandezii cumpărau lână din Spania, o vindeau în Olanda unde era transformată în produse textile, fiind apoi revândută sub forma produselor finite în porturile spaniole.

Deși mai puțin semnificative decât comerțul din zona Baltica-sudul Europei, rutele comerciale din Atlantic și Pacific au fost deschise tot de către vasele olandeze, venind mai ales din Rotterdam și Amsterdam. În anii 1598-1599 primul vas olandez a traversat globul, iar căpitanul din Rotterdam s-a întors din Indonezia cu un transport de mirodenii.

După cum a notat un observator: „De când există Olanda nu s-au văzut vase încărcate cu atâtea bogății". Succesul avut de căpitanul mai sus citat i-a inspirat și pe alții, încât în anii următori negustătorii olandezi și-au extins călătoriile și în insulele Moluce, Filipine, Malaya, Ceylon și India. În anul 1602 Compania olandeză a Indiilor orientale, la formarea căreia Oldenbarnevelt a jucat un rol de frunte, a primit și monopolul asupra negoțului în zona Pacificului. Compania a fost întemeiată cu capital privat totalizând 6 milioane și jumătate de florini și organizată în doar o lună, ceea ce vorbește simbolic despre resursele de capital și despre complexitatea metodelor de investiții din Provinciile Unite.

La începutul primilor ani ai secolului al XVII-lea, Spania nu putea să mai susțină războiul din Țările de Jos. Filip al III-lea era falit și, după o încercare la începutul domniei de a se lansa în postura de rege-războinic, el a conștientizat care erau limitele sale financiare. Între timp, în Provinciile Unite speranța că sudul va fi recâștigat a început să pălească. O invazie lipsită de succes a olandezilor asupra Flandrei în 1600 a dezvăluit faptul că sudul nu era dominat de o populație dornică să înlăture jugul spaniol. Patru ani mai târziu Anglia făcea pace cu Spania, lăsând republica să îl înfrunte singură pe Filip al III-lea. În ceea ce-l privește, Oldenbarnevelt s-a convins de necesitatea încheierii păcii. Conform părerii sale, o încetare a ostilităților ar fi dus la ușurarea nordului de povara impozitelor și ar fi furnizat ocazii suplimentare pentru extinderea spațiilor de comerț. Argumentele sale au avut câștig de cauză asupra Statelor Generale. În 1607 ambele părți au semnat un armistițiu. Doi ani mai târziu, încetarea focului a fost consfințită prin Pactul de la Antwerp, pentru încă 12 ani.

***Să luăm notițe despre** „Mișcarea de revoltă din 1584-1609"*

Următoarele titluri și întrebări vă vor fi utile:

1. Parma și Mauriciu
1.1. Pregătirea lui Parma și strategia sa
1.2. Mauriciu de Nassau
1.3. Ajutorul englez
1.4. Diversiuni și răzvrătiri
   În ce măsură a fost eșecul armatelor spaniole în cucerirea nordului cauzat de a) proasta organizare și de b) superioritatea militară olandeză?
2. Provinciile Unite și provinciile spaniole
2.1. Arhiducii
2.2. Economia provinciilor spaniole
2.3. Guvernul Provinciilor Unite
2.4. Prosperitatea Provinciilor Unite
2.5. Pactul de la Anwerp

Lista principalelor diferențe de ordin religios, de guvernare și economice dintre Republica Olanda și provinciile spaniole.

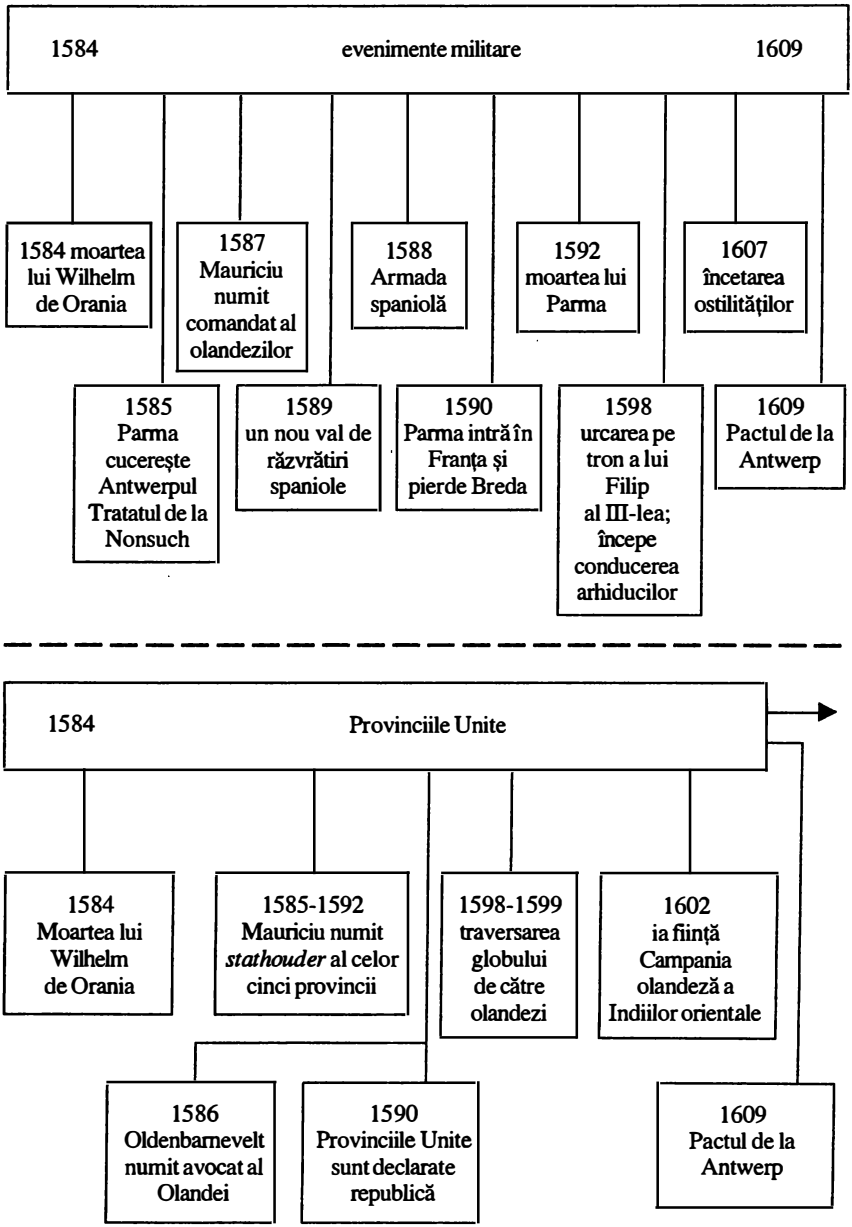
1584
evenimente militare
1609
1584 moartea lui Wilhelm de Orania
1587 Mauriciu numit comandat al olandezilor
1588 Armada spaniolă
1592 moartea lui Parma
1607 încetarea ostilităților
1585 Parma cucerește Antwerpul Tratatul de la Nonsuch
1589 un nou val de răzvrătiri spaniole
1590 Parma intră în Franța și pierde Breda
1598 urcarea pe tron a lui Filip al III-lea; începe conducerea arhiducilor
1609 Pactul de la Antwerp
1584
Provinciile Unite
1584 Moartea lui Wilhelm de Orania
1585-1592 Mauriciu numit *stathouder* al celor cinci provincii
1598-1599 traversarea globului de către olandezi
1602 ia ființă Campania olandeză a Indiilor orientale
1586 Oldenbarnevelt numit avocat al Olandei
1590 Provinciile Unite sunt declarate republică
1609 Pactul de la Antwerp

Sumar – Evenimente militare și Provinciile Unite, 1584-1609

Să răspundem la întrebări-eseu despre „Mișcarea de revoltă din 1584-1609"

Întrebările-eseu despre această perioadă vă cer să explicați de ce Provinciile Unite au reușit să rămână independente de Spania. Baza răspunsului vostru este conținută în capitolul precedent, deși probabil că veți dori să includeți și idei din secțiunea finală a părții intitulate Analiză (Capitolul 5) pentru a câștiga informații suplimentare despre problemele cu care s-a confruntat Spania. Răspunsul vostru trebuie să includă date despre latura militară a succesului olandezilor, despre prosperitatea Provinciilor Unite, despre metodele tot mai eficiente de guvernământ ale noii republici și despre problemele pe care le avea Spania. Oferiți un spațiu egal în eseul vostru pentru fiecare din acești factori, nu scrieți prea mult la un punct și nu înghesuiți apoi totul la un singur paragraf.

Un posibil pericol atunci când explicați rezistența plină de succes a Provinciilor Unite este să exagerați calitățile olandezilor și slăbiciunile spaniolilor într-o asemenea măsură încât supraviețuirea provinciilor spaniole să pară un fapt incredibil. Dacă olandezii erau așa de puternici și spaniolii atât de slabi, de ce nu au putut fi „eliberate" și cele zece provincii sudice? Această idee este anticipată în întrebări de genul:

> „De ce doar șapte provincii ale Țărilor de Jos au reușit să se elibereze de sub dominația spaniolă?"
> „Cum vă explicați succesul celor șapte provincii nordice ale Țărilor de Jos în câștigarea independenței, când cele zece provincii sudice au continuat să rămână sub dominația spaniolă?"

Când răspundeți la întrebări va trebui să demonstrați în ce consta slăbiciunea spaniolilor și puterea olandezilor. Apreciați limitările cu care s-au confruntat olandezii și posibilele atuuri de care s-ar fi putut prevala spaniolii. Iată ce idei ați putea include aici: conducerea asigurată de Parma și strategia sa de recucerire, continua perseverență a regelui Spaniei de a continua lupta, înlăturarea surselor posibile de opoziție din sud – care a fost lecția pe care au primit-o olandezii în urma campaniei de la 1600 din Flandra? La aceasta puteți adăuga faptul că olandezii erau

pregătiți la începutul secolului al XVII-lea să renunțe la încercările lor de a elibera provinciile sudice și de a face o înțelegere cu Spania. Includeți în răspuns și ideea că poate ajutorul englez a sosit prea târziu.

***Întrebări bazate pe izvoare despre** „Mișcarea de revoltă din 1584-1609"*

1. Țările de Jos, 1584-1609

Citiți descrierea făcută Țărilor de Jos, de la pagina 73, și priviți graficul reprodus la pagina 75. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Explicați ce semnificație are expresia „fiecare are un interes imediat pentru stat" și „oamenii consideră legile un ghid și nu un mijloc de a prinde în capcană". Ce lumină aruncă aceste afirmații asupra organizării politice și constituționale a Provinciilor Unite?

b) Cum își explică autorul prosperitatea Provinciilor Unite? Vi se par convingătoare aceste explicații?

c) Ce factori de declin identifică autorul atunci când descrie provinciile spaniole?

d) În ce măsură graficul care arată producția de serj de la Hondschoote confirmă ideea autorului că tristețea care domnea în sud era în primul rând o consecință a războiului?

CAPITOLUL 5

Analiza mișcării de revoltă

1. Câte mișcări de revoltă au fost?

Diferitele curente istorice au interpretat revolta în multiple feluri. Istoricii olandezi naționaliști au făcut din mișcarea de revoltă o răzvrătire patriotică împotriva conducerii spaniole. Ei s-au concentrat asupra evenimentelor din 1566, 1572 și 1579 și au explicat rolul jucat de Wilhelm de Orania și Mauriciu de Nassau considerându-i „fondatori ai națiunii olandeze". Spre deosebire de ei, istoricii belgieni s-au axat asupra acțiunilor nobilimii catolice și au făcut toate eforturile să-i reabiliteze pe granzi. În acest timp, istoricii calvini au descris revolta ca pe o mișcare religioasă care a culminat cu formarea unei republici protestante în partea de nord a regiunii. În ceea ce-i privește, marxiștii s-au concentrat asupra rolului jucat de orașe și au descris evenimentele ca pe o revoluție a clasei burgheze sau a celei de mijloc. Toate aceste interpretări au un scop comun, să înfățișeze evenimentele dintre 1559-1609 ca urmând logic una din cealaltă pentru a se ajunge la o concluzie predeterminată, care ar putea fi formarea unui stat olandez, belgian, calvin sau capitalist.

În timpul anilor 1930 Pieter Geyl, un istoric olandez, a negat teoria conform căreia ar fi existat vreo afinitate a mișcărilor din perioada 1559-1609. Geyl a susținut că mișcarea de revoltă era prin excelență o manifestare de sorginte națională și anti-spaniolă, nereușind să-și atingă obiectivul firesc – formarea unui stat unit și independent – datorită intervenției lui Parma. Mișcarea de recucerire din anii 1580 a împărțit Țările de Jos în funcție de o frontieră militară arbitrară. Mai recent, un istoric englez, Geoffrey Parker, a susținut că mișcarea de revoltă a fost alcătuită propriu-zis din trei mișcări: una politică și religioasă în 1566-1567, o răzvrătire împotriva conducerii lui Alba în

1572 și o a treia ridicare la luptă, în 1576, ca o consecință a răzmerițelor spaniolilor.

O metodă complet diferită de interpretare a fost adoptată de profesorul J.W. Smit de la Columbia University (vezi *Lecturile suplimentare*, pagina 141), care combate orice abordare cu nucleu narativ asupra mișcării de revoltă. Smit nu vorbește nici de o singură mișcare de revoltă, nici de o serie de revolte consecutive, ci de „un număr de revolte care reprezentau interesele și idealurile diferitelor grupuri sociale, economice și ideologice: revolte care uneori s-au desfășurat în paralel, alteori au intrat în conflict și alteori s-au unificat într-o singură mișcare". Fie că suntem sau nu de acord cu teoria lui Smit, este sigur faptul că tipul său de analiză identifică cel mai clar dinamica forțelor din interiorul mișcării de revoltă.

Originile mișcării de revoltă pot fi identificate în „revolta granzilor", care a început cu complotul lor împotriva lui Granvelle. După cum s-a spus în Capitolul 2, Filip al II-lea s-a opus aristocrației negându-i orice implicare în guvernul de la Bruxelles și lăsându-l pe regent să conducă prin intermediul lui Granvelle și al consiliului intern.

Granzii de frunte, Egmont, Hornes și Orania, au încercat să-și recâștige influența, atât pentru ei înșiși cât și pentru Consiliul de Stat, care era instrumentul tradițional al conducerii aristocraților, de aici și bătălia lor contra lui Granvelle. Odată cu impunerea la conducere a lui Alba, influența aristocraților s-a redus total. Egmont și Hornes au fost decapitați, Orania a fugit din țară, iar conducerea granzilor a fost asigurată de personalități precum Aerschot și Lalaing, care au preferat să joace un rol pasiv sub conducerea lui Alba și Requesens. Granzii au reușit să recâștige controlul asupra guvernării țării doar în golul politic care a urmat morții lui Requesens, deși curând s-au trezit că nu fac față acestei sarcini. Nereușind să-l împiedice pe Orania, ei au apelat la ducele de Parma care, conform înțelegerii semnate prin Pacea de la Arras, a promis să le dea ce doreau: dreptul de a contribui și ei la conducerea țării. În ciuda promisiunii lui Parma, aristocrații s-au trezit curând excluși de la putere în zona din sud din cauza „ministerului spaniol" al arhiducelui.

În timpul anilor 1560 granzii conduși de Orania au adăugat pe lângă solicitarea inițială și rugămintea de a se îmblânzi legile referitoare la erezie. Implicarea granzilor în domeniul religios a condus la formarea

alianței „Compromisul confederaților" și la lupta acestora împotriva guvernului de la Bruxelles. De obicei, nobilii care se alăturau confederaților erau considerați a fi fost mânați de interese religioase și de sentimente anti-spaniole. De fapt, cercetările recente au demonstrat că legături de familie și la nivel de clientelă, pentru că slugile se simțeau obligate să urmeze calea aleasă de senior, stăpânul lor, îi făceau pe confederați să se apropie de principalele personalități din aristocrație. De aceea, este posibil ca documentul alcătuit de alianță să fie doar un truc al granzilor, conceput și urmat doar pentru ca ei să-și împlinească ambițiile.

Indiferent care au fost circumstanțele revoltei confederaților, după înăbușirea ei nobilii au fost decimați ca forță politică. Aproape o treime dintre confederați au fost executați, exilați, închiși sau au murit în bătălia din 1567 sau în anii imediat următori. În vreme ce câțiva dintre cei cărora li s-a confiscat pământul au luat calea haiduciei sau au intrat în rândurile Cerșetorilor mării, restul fie au căutat să-și asigure protecția unui puternic senior feudal fie au găsit slujbe la stat. Se poate astfel spune că nobilii, ca grup social, au intrat în compoziția clasei micilor proprietari de pământ sau în cea a funcționărimii. În acest sens, soarta lor poate fi comparată cu cea a cavalerilor imperiali din timpul Imperiului Roman de Răsărit.

În orașe se observă în acest timp o mare varietate de forțe sociale. La vârful ierarhiei urbane se aflau negustorii bogați și oameni de afaceri, care dominau consiliile municipale și care formau clasa patricienilor. Patricienii se aflau mai presus de toate interesați să-și păstreze influența politică în comunitățile în care se aflau. De aceea ei urau conducerea spaniolă întrucât aceasta impunea restrângerei ale independenței lor politice. În anii 1580, în mare parte din același motiv, patricienii au perceput cu îngrijorare influența politică tot mai mare a bisericii calvine la nivelul Provinciilor Unite, de aceea împreună cu Oldenbarnevelt ei au acționat pentru restrângerea activității pastorilor și a sinodurilor.

În același fel, patricienii se temeau de revolte populare care s-ar fi putut transforma în revoluții. În timpul primei Furii iconoclaste din 1566, orășenii de frunte s-au păstrat la distanță, neapelând la milițiile locale, temându-se să nu înfurie mulțimile. În 1572 conducătorii orașelor din Olanda și Zeelanda le-au permis să acționeze Cerșetorilor mării pentru a pune capăt răzvrătirii celor din clasele de jos. În pro-

vinciile situate la extremitatea sudică patricienii s-au unit cu forțe catolice și spaniole locale în perioada anilor 1578-1579 pentru a se apăra de răscoala membrilor de ghilde care înlăturase consiliile orășenești din Ghent și Bruxelles.

În general deci, orășenii de frunte au jucat un rol pasiv, nu s-au angajat într-un rol activ, cum ar fi acela de forță de frunte a clasei de mijloc sau pentru a conduce o revoluție burgheză contra ordinii feudale. În schimb, patricienii s-au comportat în așa fel încât să-și apere poziția împotriva guvernului puternic de la centru și a valului revoluționar care venea dinspre orășenii săraci. Cu toate acestea, nu trebuie să presupunem că ar fi apărut cumva în orașele Țărilor de Jos la sfârșitul secolului al XVI-lea o nouă clasă. De-a lungul Evului Mediu între bogata clasă de negustători, care controla acțiunea de cumpărare și vânzare a bunurilor de manufactură, și membrii de ghildă care își organizaseră producția s-a manifestat un continuu conflict.

Ciocnirea de interese dintre negustătorii-patricieni și oamenii breslelor se exprima sub forma unor ridicări la luptă și răzvrătiri periodice care marchează istoria orașelor din Țările de Jos din secolul al XIII-lea încolo. Mai jos încă în ierarhia socială, muncitorii și lucrătorii necalificați au avut și ei izbucniri de violență în vremuri de criză. În mod semnificativ, atât în 1566 cât și în 1572 a bântuit pe scară largă foametea și lipsa locurilor de muncă. Mișcările populare care au caracterizat acești ani se datorează neîndoielnic nemulțumirii resimțite din această cauză de păturile sărace.

Precum în 1566, nemulțumirea populară ar fi putut conduce la iconoclasm și la violențe contra membrilor bisericii. La modul general totuși, nemulțumirea de ordin religios caracteriza un număr mic de persoane. De-a lungul secolului al XVI-lea niciodată nu au fost în Țările de Jos protestanți mai mult de zece la sută din populație, iar această cifră se aplică și Provinciilor Unite din timpul anilor 1590. Bineînțeles, Casa de Orania și stările din provinciile rebele aveau concepții predominant calviniste. Printre suporterii lor se aflau și militanți calviniști, iar violențele acestora au fost cele care au provocat în parte fuga locuitorilor din provinciile sudice în 1579. Cu toate acestea, principalele figuri ale nordului aparțineau mai ales aripii „liberale" din mișcarea calvinistă. Ei erau dornici să reducă influența pastorilor și a elementelor clericale mai radicale. Astfel, în nord, în

timpul anilor 1580, conducerea a fost preluată cu fermitate de către politicienii cu vederi moderate.

Deși nu a fost în primul rând o confruntare din cauza unor factori religioși, mișcarea de revoltă a fost afectată de acest element în două chipuri importante. În primul rând, pentru că Filip al II-lea nu voia să tolereze nici măcar existența unui mic număr de eretici în Țările de Jos, nu a fost niciodată posibil să se cadă de acord asupra unui tip de compromis pentru toți dacă religia nu ar fi fost și ea implicată. După cum a spus un emisar englez în Țările de Jos, în 1574, „aroganța guvernării spaniole și religia sunt principala piedică în calea unei bune înțelegeri". În al doilea rând, hotărârea lui Filip de a elimina erezia s-a confruntat cu opoziția populară față de persecuție. Istoricii au arătat că în acest resentiment al oamenilor se ghicește nu neapărat o simpatie pentru credința eretică, ci, în schimb, o preocupare plină de umanism față de „oamenii simpli care au fost înșelați". Pe scurt, religia are cel mai mare impact la nivelul exigențelor unei fidelități față de cultul catolic și al toleranței religioase, mai degrabă decât în opoziția catolic/calvinist. Merită reținut că, în ciuda faptului că doctrina calvinismului a reușit să se instituie ca o religie unică a Provinciilor Unite, libertatea de conștiință (opusă libertății de cult) nu a fost niciodată negată aici și nu s-a făcut nici o tentativă de a forța pe cineva să împărtășească o anumită credință.

Analiza de mai sus este inspirată de interpretarea lui J.W. Smit, care susține că mișcarea de revoltă din Țările de Jos nu a fost provocată de un singur tip de nemulțumire și nici nu a fost dominată de o singură clasă. Revolta a fost alimentată de ambițiile și interesele unui număr de grupuri diferite – granzi, reprezentanți ai micii nobilimi, patricieni, membri ai ghildelor, orășeni săraci, calviniști, și toți aceia dornici să aibă o mai mare libertate religioasă – ceea ce a contribuit la complexitatea și specificul ei.

2. Un război pentru recâștigarea unor libertăți

În ciuda celor susținute în secțiunea de mai sus, ar fi greșit să spunem că mișcarea de revoltă a fost alcătuită dintr-un număr de tulburări separate. A existat o nemulțumire fundamentală comună tuturor diferitelor acțiuni de rebeliune. Efectul acestui numitor comun face ca să

putem vorbi de o singură mișcare de revoltă și nu doar de o puzderie de revolte care au coincis.

Numitorul comun a fost dorința oamenilor de a se bucura de diverse libertăți. Țările de Jos în secolul al XVI-lea nu erau un stat în sensul modern al cuvântului, ci reprezentau o coaliție de așa-zise grupuri și instituții care aveau anumite privilegii. Provinciile, nobilimea, orașele și orășenii, fiecare dintre aceste grupuri se bucura de drepturi speciale care le defineau relația cu conducătorul și relația dintre ele. Aceste libertăți erau câteodată înscrise în legi, dar mult mai obișnuit ele erau cutume, înțelese și urmate de toată lumea. De-a lungul primei jumătăți a secolului al XVI-lea, Carol al V-lea a avut grijă să nu încalce libertățile supușilor săi. Filip nu a fost atât de atent cu acest aspect. Consiliul intern a încălcat dreptul granzilor de a fi audiați de către regent; planul de înființare a episcopatelor a intrat în contradicție cu dominația tradițională a nobilimii asupra ierarhiei clericale; persecutarea ereticilor implica proceduri juridice care încălcau drepturile pe care le aveau tribunalele locale. Înființarea Consiliului împotriva tulburărilor de către Alba și strângerea zeciuielii au fost primite cu multe resentimente de către populație. La începutul anilor 1570 aproape fiecare pătură socială din Țările de Jos simțea că într-o oarecare măsură drepturile speciale pe care le avea fuseseră încălcate. Mult prea des se consideră de către istorici că sentimentele anti-spaniole sunt cele care au alimentat izbucnirea mișcării de revoltă. Este important să realizăm că resentimentele nutrite contra Spaniei au luat naștere nu datorită xenofobiei, ci din convingerea că Filip al II-lea nu era pregătit să respecte libertățile supușilor săi.

Apărarea libertăților a fost o componentă importantă a luptelor din 1570 și 1580. Toate documentele foarte importante și tratatele din această perioadă subliniază necesitatea de păstrare a drepturilor în uz și de reînsuflețire a celor vechi. Pacificarea de la Ghent vorbește de restaurarea „vechilor privilegii, obiceiurilor și libertăților"; arhiducele Matthias a fost acceptat ca guvernator cu condiția ca el să mențină „fiecare privilegiu în parte și pe toate laolaltă, drepturile, uzanțele și obiceiurile țării"; părțile semnatare ale Uniunii de la Utrecht au convenit în același sens, să nu precupețească nici un efort pentru păstrarea libertăților speciale ale orașelor și provinciilor, așa cum au făcut și părțile semnatare ale Păcii de la Arras; în 1581 Filip al II-lea a fost

înlăturat de către Statele Generale pentru că desconsidera permanent libertățile supușilor săi. Chiar orășenii cu vederi revoluționare au apărat consiliile municipale, susținând că ei acționau pentru a-și recâștiga drepturile pe care clasa conducătoare din orașe le neglijase. Totuși, când a venit vremea să fie definite cu precizie aceste libertăți, toate părțile interesate au descoperit că le este greu fie să le enumere, fie să ofere concretețe pretențiilor lor. Arhivele au fost devastate și cuferele de documente desfăcute în speranța că ele conțineau lista cu libertățile care fuseseră pierdute. Nu mai e nevoie să punem că nu s-a găsit nimic de acest gen, întrucât majoritatea libertăților erau produsul fie al unor obiceiuri neînregistrate în scris, fie al unei imaginații prea bogate. Cu toate acestea, grija generală pentru recâștigarea privilegiilor pierdute sprijină teza conform căreia mișcarea de revoltă a fost mai presus de toate un „război pentru câștigarea libertăților".

Granzii, nobilii și orășenii s-au revoltat împotriva dominației spaniole pentru a-și putea, prin urmare, păstra *statu quo*-ul și pentru a-și proteja vechile drepturi și privilegii. Filip al II-lea a fost figura revoluționară, nu ei, pentru că el a fost cel mai tulburat de gândul că nimeni nu trebuie să se atingă de structura de guvernare tradițională din Țările de Jos. După cum s-a exprimat un istoric: „Revolta împotriva autorităților spaniole a fost o revoluție conservatoare și nu putea să fie altfel, în acele zile reformatorii și novatorii nu erau rebelii, ci guvernele de drept".

3. Motivele succesului mișcării de revoltă și ale eșecului conducerii spaniole

Interpretarea care s-a dat până acum merge foarte pe ocolite ca să explice de ce mișcarea de revoltă a avut succes. Pentru că mișcarea de revoltă a constat într-o serie diversă de acțiuni care s-au suprapus, ea a avut o rezistență și o capacitate de neutralizare a minusurilor pe care o răzvrătire de mai mică amploare nu putea să le aibă. Regelui Spaniei nu numai că i s-au opus, fiecare în parte, granzii, nobilii, patricienii, orășenii, calviniștii și cei cu vederi religioase moderate, dar toți aceștia împreună aveau o preocupare comună – recâștigarea libertăților. Din acest motiv, dacă pleca un grup din luptă sau era înfrânt,

mișcarea de revoltă nu se încheia, așa cum o demonstrează plecarea masivă a calviniștilor din sudul dominat de catolicism, în 1579.

Există, bineînțeles, și multe alte motive pentru a explica eșecul spaniolilor, iar factorii militari trebuie luați serios în considerare, în acest sens. Tactica utilizată de răsculați, calitatea organizării și inovațiile militare aduse de Mauriciu de Nassau și de aliații săi englezi sunt factori la fel de importanți.

Strategia lui Alba, revoltele din sânul armatei spaniole și risipirea ei, chiar atunci când se înregistra o victorie, către alte teatre de luptă au jucat de asemenea un rol important. La aceasta se adaugă faptul că felul în care era configurat terenul în Țările de Jos a împiedicat programul de recucerire al spaniolilor. Numeroasele mlaștini și orașele fortificate, pentru cucerirea cărora era nevoie de asedii îndelungate, i-au împiedicat pe spanioli să profite din plin de superioritatea lor numerică. Totuși, interpretarea propusă în urmă cu aproape o jumătate de secol de către Pieter Geyl (vezi *Lecturi suplimentare*, pagina 141), care spunea că râurile mari – Waal, Maas și Lek – au constituit o barieră impenetrabilă în spatele căreia rebelii s-au putut adăposti, a fost considerată ca fiind greu de susținut. Râurile puteau fi traversate de către armata spaniolă cu relativă ușurință, bazându-se pe presupunerea că linia de întăriri de pe râuri putea fi spartă. În orice caz, majoritatea luptelor au avut loc la sud de marile râuri și eventuala graniță dintre Provinciile Unite și provinciile spaniole nu a urmat nici un element geografic evident.

În spatele explicațiilor bazate pe factorii militari se află cele referitoare la datele economice. Explozia economică din Provinciile Unite poate fi pusă în contrast cu perpetua criză de bani lichizi a Spaniei și cu decăderea economică a provinciilor din sud. Pe scurt, Spania nu a avut resursele necesare pentru a-i înfrânge pe răzvrătiți. A susține însă că lui Filip i-au lipsit mijloacele de luptă ar fi doar o jumătate din adevăr pentru a explica eșecul său. Mărimea imperiului său, proporțiile veniturilor Spaniei și dimensiunea armatei sale erau mai mari decât ale oricărui alt stat european al vremii. Era de așteptat ca dintre toți monarhii creștini, Filip era cel mai capabil să suporte înfrângerea câtorva provincii răzvrătite. Cu toate acestea, pentru regele Spaniei problemele Țările de Jos se numărau printre multe altele pe care le avea. Apărarea Mediteranei, lupta pentru păstrarea religiei catolice în Franța cuprinsă de lupte interne și măsurile de extindere a granițelor

dinastiei, cum ar fi anexarea Portugaliei, toate acesta erau obligații de care Filip trebuia să se achite. Prin urmare, el trebuia frecvent să-și împartă resursele pentru a se putea achita de multe obligații.

Dacă analizăm mișcarea de revoltă din punctul de vedere al Spaniei, putem avea șansa să descoperim o nouă perspectivă asupra motivelor pentru care Filip nu a avut succes în lupta din Țările de Jos. La începutul anilor 1560, principala preocupare a lui Filip o reprezenta bazinul mediteranean. Pentru a contracara amenințarea otomană, toate resursele financiare ale Spaniei au luat această cale. De aceea Filip i-a lăsat pe granzi să se revolte împotriva lui Granvelle aproape fără să ia nici o atitudine. În 1566 sultanul Soliman Magnificul a murit și Imperiul otoman a fost cuprins de război civil. Alba putea fi trimis să acționeze acum în Țările de Jos. Începând cu anii 1570, totuși, turcii s-au regrupat, iar fondurile care alimentaseră lupta din Țările de Jos până atunci au fost încă o dată returnate către Mediterana. Alba a fost lăsat fără resurse financiare suficiente, așa se explică și violența cu care a încercat să strângă zeciuiala, care la rândul ei a contribuit la izbucnirea unei noi revolte în Țările de Jos. Între 1572 și 1576 Spania se lupta pe două fronturi.

Incapabilă să suporte această presiune, vistieria a cedat, golindu-se. Curând după aceasta, Don Juan a recunoscut Pacificarea de la Ghent și cu acordul lui Filip a retras toate forțele militare spaniole din Țările de Jos.

Nici nu a fost bine asigurată pacea în Țările de Jos că Filip a reușit să ajungă la o înțelegere cu sultanul (1577). Prin urmare, regele era iar liber să pornească războiul în Țările de Jos, iar sub conducerea lui Don Juan și apoi a lui Parma s-a procedat la lupta pentru recucerire. Dar nici nu luaseră fondurile calea Țărilor de Jos că a apărut o nouă criză. Odată cu moartea regelui Sebastião al Portugaliei în 1578, care nu a lăsat urmași, Filip a pornit lupta pentru câștigarea coroanei Portugaliei. Pentru a face față necesităților impuse de războiul din Portugalia, armata lui Parma s-a redus, deși acest fapt sigur nu a împiedicat-o să înregistreze și victorii. După cum a observat un istoric, este interesant de speculat ce anume ar fi putut realiza Parma dacă ar fi avut mână liberă la banii și la armata spaniolă. Chiar după anexarea Portugaliei în 1582, trupele spaniole și fondurile au continuat să fie refuzate generalilor staționați în Țările de Jos. Partea leului din banii

Spaniei a fost înghițită de războiul cu Anglia și apoi cu Franța la sfârșitul anilor 1580 și apoi 1590. Falimentul, răzmerițele și înfrângerea au fost rezultatele acestor noi poveri.

Pentru a înțelege motivele pentru care a fost înfrântă Spania în cadrul conflictului dintre 1566-1609 este nevoie să ne extindem cercetarea dincolo de granițele Țărilor de Jos. Revoltații se luptau cu un imperiu. În obligațiile tot mai numeroase pe care și le asumase acest imperiu și în multele lui preocupări se află o posibilă explicație pentru înfrângerea sa în cele din urmă, în partea de nord-vest a Europei.

***Să luăm notițe despre** „Analiza mișcării de revoltă"*

Acest capitol este mai puțin interesat de „fapte", cât de prezentarea ideilor și a unor interpretări posibile. Primele două secțiuni furnizează noi modalități de înțelegere a mișcării de revoltă și aceasta vă va oferi o metodă de analiză care poate fi folosită pentru a răspunde la întrebări foarte diferite. Cea de-a treia secțiune are o funcție dublă. În primul rând, recapitulează câteva dintre punctele de vedere care s-au emis la începutul textului. În al doilea rând, ea fixează revolta în context european și în relație cu Spania, care la rândul lor oferă explicații suplimentare ale succesului înregistrat de mișcarea de revoltă.

Următoarele titluri și întrebări vă pot ajuta să vă alcătuiți notițe utile:

1. Câte revolte au fost?
1.1. Opiniile istoricilor
1.2. Teza lui Smit. Care este principala idee a tezei lui Smit?
1.3. Religia. Care au fost cele două efecte importante pe care le-a avut religia asupra cursului revoltei?
2. Un război pentru recâștigarea libertăților. Ce se înțelege prin libertăți?
3. Motivele pentru succesul mișcării de revoltă și pentru eșecul spaniolilor. Care a fost motivul unic și cel mai important pentru eșecul Spaniei în înăbușirea revoltei?

***Să răspundem la întrebări-eseu despre** „Mișcarea de revoltă din 1566-1609"*

Cea mai mare parte a întrebărilor-eseu despre mișcarea de revoltă va presupune să aveți o perspectivă de ansamblu asupra întregii perioade dintre 1566 și 1609. Este o greșeală frecventă printre studenți aceea de a-și imagina că mișcarea de revoltă a dispărut în anii 1570, iar evenimentele din anii care au urmat pot fi ignorate, chiar dacă întrebarea face referire în mod clar la durata de timp:

> „De ce au reușit olandezii să înfrângă Spania cu așa de mare succes între 1568 și 1609?"
> „A fost vorba mai puțin de o abilitate deosebită din partea olandezilor și mai mult de incapacitatea lui Filip al II-lea însuși, care în final a decis soarta mișcării de revoltă a olandezilor".

Comentați.

Prima dintre aceste întrebări poate fi gândită cauzal. Problema este că vă veți trezi la sfârșit cu o listă de aproape zece sau mai multe teme, încât, în consecință, eseul vostru ar putea fi considerat mai degrabă o listă. Pentru a evita acest lucru, împărțiți eseul în două, explicând în primul rând care au fost avantajele olandezilor și slăbiciunile spaniolilor. Pentru concluzie rezumați principalele teme și explicați pe scurt ce anume, după părerea voastră, a contribuit mai mult la succesul olandezilor.

A doua întrebare este de tipul „citează și comentează". Este o eroare că considerați că tipul acesta de întrebare vă permite să acoperiți o arie mai vastă decât întrebarea care începe cu „de ce" și că puteți să vă plimbați în jurul temei revoltei până trec cele 45 de minute ale timpului de examinare. Stabiliți prima dată care au fost calitățile olandezilor, apoi la ce anume exact se face referire când se spune „incapacitatea lui Filip". Încercați să încheiați cu o concluzie prin care să spuneți cu fermitate care dintre cele două posibilități pare mai convingătoare.

Era foarte obișnuit în secolul trecut ca istoricii olandezi să considere mișcarea de revoltă o tulburare cu caracter religios. Mai recent, istoricii pun tema religiei la urmă. Rațiunile pentru acest fel de a proceda

sunt enumerate de către J.W. Smit în critica sa la adresa istoricului calvinist din secolul al XIX-lea, Groen van Prinsterer: „Există multe fapte care contrazic această concepție, cum ar fi numărul mare de catolici și de oameni politici care au participat la conflict de partea opoziției în anii 1560, în așa-zisa mișcare de revoluție a populației din provinciile Olandei și Zeelandei în 1572, și de asemenea în noua ridicare la luptă din 1576 în provinciile care nu fuseseră cuprinse de revoltă după înfrângerea acesteia în 1566. Trebuie menționat și faptul că acțiunea prin care restul provinciilor cuprinse de revolte l-a abjurat pe regele Filip în 1581 nu are nici o motivație religioasă".

În ciuda acestei schimbări de perspectivă istoriografică, întrebările de la examen ridică deseori problema religiei:

> „În ce măsură a fost mișcarea de revoltă a olandezilor o luptă cu caracter religios?"
> „Care a fost rolul religiei în mișcarea de revoltă din Țările de Jos între 1566-1609?"

În ceea ce privește prima întrebare veți descoperi că vă este mai ușor să susțineți că mișcarea de revoltă nu a fost o luptă cu caracter religios. Când vă concepeți eseul, trebuie să țineți cont de obiectivele pe care le-a menționat Smit și să-l structurați în funcție de ele; luați în considerare și numărul mic de protestanți care existau în Țările de Jos în timpul secolului al XVI-lea. Să știți însă că abordarea cea mai simplă nu vă oferă răspunsul cel mai corect. De asemenea, opiniile istoricilor se schimbă, de aceea nu trebuie să vă bazați pe faptul că părerile de astăzi vor avea valabilitate și mâine. De aceea, ca alternativă, va fi bine să argumentați faptul că mișcarea de revoltă a fost mai presus de toate o acțiune cu caracter religios. Dacă procedați astfel, atunci va fi bine să vă concentrați analiza asupra mișcării „Furia iconoclastă", apoi asupra rolului „Cerșetorilor mării", care aparțineau calvinismului, și asupra conflictelor religioase dintre anii 1576-1579. De asemenea, revedeți-vă notițele de la paragraful 1.3. din acest capitol pentru o abordare suplimentară mai sofisticată pentru a răspunde la acest tip de întrebare.

CAPITOLUL 6

Provinciile Unite între 1609 și 1650

1. Protestatarii și Contra-protestatarii

În 1673 un fost ambasador englez la Haga a făcut următoarele comentarii asupra guvernului și organizării politice a Provinciilor Unite:

> Nu pot fi considerate propriu-zis o comunitate de state, ci mai degrabă o confederație de șapte provincii suverane unite laolaltă pentru apărarea lor comună și mutuală. Dar pentru a descoperi natura guvernării lor de la primele semne și acțiuni, trebuie să le privim mai de aproape, observând astfel că fiecare dintre aceste provincii este alcătuită din șapte mici stătulețe și orașe, care poartă câteva mărci ale suveranității și care nu sunt supuse provinciei. Statele Generale nu pot face război și nu pot încheia pacea, sau o nouă alianță, nu pot percepe nici o sumă de bani fără consimțământul fiecărei provincii, la fel stările provinciale nu pot ajunge la nici una din acțiunile de mai sus fără consimțământul fiecărui oraș, pentru că pe baza constituției lor aceasta are un cuvânt de spus, la nivelul grupului.

Deși autorul acestui pasaj scria rândurile de mai sus după evenimentele descrise în acest capitol, relatarea sa se aplică bine și acestei perioade. Provinciile Unite nu au avut – și nu ar fi putut avea – un guvern central puternic, în schimb, puterea era descentralizată și împărțită între instituțiile locale: consiliile orășenești și stările provinciale. Statele Generale, deși li se încredințase suveranitatea colectivă asupra țării, nu reprezentau decât un forum în care erau prezentate interesele celor șapte provincii de către avocații lor. Statele provinciale, care întocmeau instrucțiunile pentru avocați, erau compuse și ele din delegați care

trebuiau să dea raportul corpurilor care îi numiseră, pentru sfaturi și indicații. Singura „instituție națională" din Provinciile Unite era Casa de Orania care numise *stathouderii* în toate cele șapte provincii, și oricât de mare a devenit mai apoi puterea acestora, tehnic ei erau doar slujitori ai stărilor provinciale care îi numiseră și nu erau liberi să facă tot ce voiau în treburile publice.

În timpul anilor de război, Oldenbarnevelt a reușit să împiedice ca structura descentralizată a guvernului Provinciilor Unite să ajungă la rivalități locale. Provincia Olanda, al cărei avocat era, contribuise cu două treimi la bugetul militar al Provinciilor Unite și cu mare parte din numărul soldaților. Amenințând că își va retrage resursele, Oldenbarnevelt putea să își impună voința proprie, cât și pe cea a Olandei asupra trimișilor și stărilor din celelalte șase provincii.

Odată ce s-a semnat pacea cu Spania, necesitatea de a urma cuvântul Olandei a scăzut și au început să se audă plângeri împotriva dominației politice a acesteia. Criticile s-au concentrat apoi asupra lui Oldenbarnevelt. Statele celorlalte provincii de pe coastă, conduse de Zeelanda, nu priveau cu ochi buni sprijinul continuu pe care îl acorda Oldenbarnevelt intereselor comerciale ale Olandei, ele considerând că acestea intrau în concurență cu ale lor. În ceea ce le privește, provinciile din interior îl considerau pe Oldenbarnevelt reprezentantul pentru probleme de comerț și industrie, pe când propriile lor economii se bazau pe agricultură. Amsterdam, deși oraș în Olanda, s-a dat de partea celorlalte șase provincii, susținând că în timpul negocierilor pentru pactul din 1609 Oldenbarnevelt, la solicitarea expresă a Spaniei, în mod deliberat sabotase planul său pentru înființarea Companiei Indiilor Occidentale.

Religia era aceea ce hrănea aceste resentimente, datorită cărora Oldenbarnevelt a fost înlăturat de la conducere. Cea mai mare parte a clasei conducătoare din orașe – patricienii care dominau stările provinciale și Statele Generale – aparținea aripii tolerante sau liberale a calvinismului olandez. Ei doreau o biserică tolerantă, ceea ce îi atrăgea pe majoritatea creștinilor olandezi, pentru că credincioșii calvini erau încă o minoritate în Provinciile Unite. Pe lângă aceasta, ei erau dornici să-și păstreze controlul asupra bisericii, numind după voința proprie păstorii și nelăsându-i să se amestece în treburile guvernării. Cu alte cuvinte, ei subscriau la erastianism, curentul care susținea că biserica

trebuie să fie subordonată statului. Majoritatea membrilor clerului erau de cu totul altă părere, ei pledau pentru corectitudinea de origine doctrinară, chiar dacă acest lucru făcea ca credința calvină să pară ceva sever și aproape inaccesibil. În locul erastianismului, ei optau pentru teocrație. Susțineau că rolul clerului era să creeze împărăția lui Dumnezeu pe pământ și că adevărata funcție a guvernului era să ajute la atingerea acestui țel în conformitate cu propriile lor recomandări.

Până la jumătatea celui de-al doilea deceniu al secolului al XVII-lea, nu părea să existe șanse ca ideile clerului de cult calvin să poată domina. Consiliile orașelor se opuneau cu tărie edificării unei teocrații calviniste și se foloseau de dreptul pe care îl aveau de a-i revoca pe clerici, pentru a-i elimina pe cei cu vederi radicale. Oldenbarnevelt și Statele Generale îi susțineau pe orășeni până la a dori să rescrie ansamblul regulamentului de funcționare al bisericii calvine din Țările de Jos. Totuși, la începutul primilor ani ai secolului al XVII-lea, chestiunile doctrinare au căpătat o nouă importanță și repede au fost asimilate de mișcarea de opoziție față de Oldenbarnevelt și de stările din Olanda. Drept consecință, clericii calvini și-au descoperit aliați neașteptați.

În 1602 un teolog numit Arminius a fost numit profesor la Universitatea din Leiden, în Olanda. Învățăturile lui Arminius contraziceau un element fundamental al teologiei calvine. Jean Calvin susținuse că întrucât Dumnezeu este atotputernic și atotcunoscător, probabil că el a hotărât în primul rând cine trebuia salvat și cine se cuvenea să fie damnat. Această teorie a predestinării nu i-a plăcut lui Arminius. El a susținut că Iisus murise pentru a salva toată omenirea și nu doar pe puținii „aleși" numiți de el dinainte.

În schimb, a spus Arminius, persoanele vor fi alese sau respinse de la drumul către salvarea sufletului, după libera lor voință.

Arminius nu a susținut niciodată că doctrina calvină era incorectă la nivelul vreuneia din învățăturile sale și până la moartea sa în 1609 el a rămas membru al bisericii reformate. Cu toate acestea, punând la îndoială teza predestinării, el a lovit într-unul din elementele principale ale credinței calviniste. Pe lângă aceasta, doctrina liberei voințe a lui Arminius părea în mod suspect asemănătoare cu învățăturile catolicismului, față de care clerul calvin din Țările de Jos se opunea cu strășnicie. Arminius și grupul de discipoli pe care îi adunase în jurul său au fost prin urmare dur criticați pentru vederile lor.

Numărul mic, dar în creștere de calviniști ce împărtășeau părerile lui Arminius a încercat să ia atitudine în fața vocilor critice din pamflete și dezbateri oficiale. Aceasta nu a făcut decât să pună paie pe foc. Sinoadele locale au făcut presiuni pentru eliminarea preoților arminieni și s-a pus la cale boicotarea bisericilor lor. Calviniștii cu vederi strict doctrinare și-au dublat rezistența față de noua învățătură, solicitând ca un sinod național al bisericii calvine olandeze să fie chemat să discute teoria lui Arminius. Ei știau că în acest sinod vor deține majoritatea și că se puteau folosit de acest forum pentru a condamna arminianismul, declarându-l o erezie.

Cum arminienii nu erau capabili să obțină sprijin la nivelul bisericii, ei au încercat în altă parte. În Olanda, unde se manifesta cel mai aprig conflict dintre arminieni și calviniștii radicali, ei au făcut apel la stările provinciale. În 1610, clerul arminian a prezentat stărilor Olandei un document scris numit *Protest*. În acest document ei au scos în evidență care erau învățăturile lor, au cerut protecție și au solicitat stărilor să revadă definiția curentă a credinței calvine pentru ca ea să concorde cu părerile lor.

Conduse de Oldenbarnevelt (care probabil participase la conceperea *Protestului*), stările din Olanda au acceptat petiția și în următorii câțiva ani au intervenit în treburile bisericii pentru a-i apăra pe protestatari. Statele s-au pronunțat asupra faptului că atât arminianismul cât și calvinismul radical ce propovăduia doctrinele salvării sufletului erau amândouă niște credințe neeretice. Oamenii bisericii care se opuneau ideilor lui Arminius au întocmit în replică propriul lor manifest teoretic, cunoscut drept *Contra-protestul*. Contra-protestatarii au susținut că predestinarea era singura doctrină posibilă a salvării sufletului. Ei au respins intervenția erastiană a stărilor în această dispută teologică și au repetat că doctrina nu putea fi schimbată decât de un sinod național. Pentru că clerul contra-protestatar a refuzat să accepte decizia stărilor care spunea ca ei să tolereze arminianismul, mulți dintre ei au fost alungați din bisericile din Olanda, dar au continuat să țină slujbe în câmp, în consecință câștigându-și porecla de „cerșetori ai noroaielor".

Între anii 1610 și 1618 cearta dintre Protestatari și Contra-protestatari a devenit tot mai aprinsă, dar Oldenbarnevelt și stările din Olanda au continuat să susțină cauza toleranței și au făcut tot posibilul să se asigure că părerile arminiene au șansă de a fi emise în bisericile din

Olanda. Totuși, în cazul lui Oldenbarnevelt nu ar trebui să ne gândim că sprijinul său pentru Protestatari venea dintr-o credință religioasă profundă.

În 1617 Oldenbarnevelt a discutat motivele sale cu Dudley Carleton, ambasadorul Angliei, care a luat următoarele note pe marginea conversației avute:

> El [Oldenbarnevelt] spune că partea cea mai puternică, mai sănătoasă și mai bogată a acestei țări o reprezintă papiștașii, o altă parte importantă o reprezintă luteranii, câțiva sunt atei și, foarte numeroși aici în Olanda sunt anabaptiștii... Partea protestantă nu acoperă o treime a populației și este compusă din ce el denumește a fi puritani și radicali-puritani (așa cum avem, spune el, și noi în Anglia). Mai presus de toate, el a dorit să evite divizarea sau separarea bisericilor, la care s-ar putea ajunge dacă nu se găsește o soluție. El a pronosticat schisma și de la schismă, facțiunile și confuzia. În aceste provincii religia îmbrățișată de populație, a spus el, este în afara ordinii oficiale sau a legii sau a jurisdicției guvernului. Prin pactul pe care s-a străduit el și cu alții să-l încheie a dorit să aducă biserica de aici sub jurisdicția guvernului așa cum este în Anglia, Franța, la Geneva, în Germania și în multe alte biserici reformate, ceea ce nu se poate împlini decât oferind aceeași autoritate Statelor Generale și respectivelor orașe, așa cum s-a procedat și în celelalte locuri în care se practică această religie. La sfârșitul vorbei noastre, el și-a înfățișat propria părere care se referea la predestinare, de care el era satisfăcut încă de pe vremea tinereții sale când studia la Heidelberg, și de aceea el se opunea acestei concepții așa cum este ea privită de Arminius, dar văzând că guvernul statului [adică stările Olandei] a luat în calcul ambele variante pentru a fi tolerate, el nu a putut decât să susțină această poziție.

Cu alte cuvinte, Oldenbarnevelt nu era personal convins de învățăturile lui Arminius, fiind câștigat de partea doctrinei predestinării de pe când era student la Universitatea din Heidelberg. Sprijinul său pentru Protestatari se baza pe faptul că realizase faptul că Provinciile Unite erau alcătuite din oameni de multe credințe. Cei mai numeroși erau

catolicii, dar nici luteranii, anabaptiștii și diferitele feluri de calviniști nu erau de neglijat. A permite unei secte să domine asupra treburilor bisericii și statului ar fi însemnat să distrugă unitatea fragilă a noii republici. Era de preferat o biserică care tolera diferitele concepții teologice și care se afla sub controlul judicios al Statelor Generale.

Poziția lui Oldenbarnevelt în controversa religioasă a fost prin urmare în mare parte determinată de considerații cu caracter politic. Pentru rațiuni care aveau foarte puțin de-a face cu religia, și alții s-au aliniat pentru susținerea Contra-protestatarilor. Consiliul orășenesc din Amsterdan a refuzat să elimine din posturi clerul aflat de partea Contra-protestatarilor, sperând prin urmare să-l stânjenească pe Oldenbarnevelt și să-l oblige să reconsidere propunerea lor pentru înființarea Companiei Indiilor Occidentale. Stările din Zeelanda, Friesland, Groningen și Gelderland au sprijinit solicitarea Contra-protestatarilor pentru convocarea unui sinod național, plasându-se în mod deliberat contra Olandei.

Din motive care ne rămân obscure, dar care pot fi puse în legătură cu o răcire a relațiilor dintre Oldenbarnevelt și Mauriciu, *stathouder*-ul Mauriciu s-a dat și el de partea Contra-protestatarilor.

Încurajat de sprijinul care li se acorda, Contra-protestatarii au început o ofensivă puternică și au pornit să reocupe bisericile din care fuseseră alungați. La începutul anului 1617 Contra-protestatarii, așa-numiții „cerșetori ai noroaielor", au intrat în Haga și au început să țină slujbe la o azvârlitură de băț de casa lui Oldenbarnevelt. Indignat, avocatul i-a cerut lui Mauriciu să ocupe orașul cu trupe și să-i alunge pe preoții rebeli. Ca *stathouder* al Olandei, Mauriciu răspundea de menținerea ordinii și de rezolvarea unor sarcini pe care le impuneau stările. Cu toate acestea, el a refuzat să execute acest ordin. După cum a recunoscut, el nu știa ce era cu predestinarea, iar dezbaterile teologilor nu-l interesau. În concluzie, el nu era pregătit să își sacrifice reputația pentru o cauză care crease atâtea probleme. Oldenbarnevelt a răspuns înfruntării lui Mauriciu punând stările din Olanda să aprobe „rezoluția cea dură", în august 1617. Consiliilor orășenești din Olanda li s-a spus să-și recruteze trupe cu ajutorul cărora să alunge preoții Contra-protestatari, iar unitățile militare au primit ordine să ofere asistență.

„Rezoluția cea dură" era atât o provocare la adresa autorității lui Mauriciu ca *stathouder* cât și semnul că neînțelegerile religioase erau pe punctul să ducă la o confruntare armată. Mauriciu s-a comportat

cu precauție dar cu eficiență. După ce s-a asigurat că are de partea sa stările celorlalte șase provincii, el a solicitat convocarea Statelor Generale pentru a nega validitatea „rezoluției dure". Atunci, în august 1618, în condițiile în care stările din Olanda refuzau încă să renunțe la rezoluție, el a invadat Olanda, și-a pus oamenii din consiliile orășenești și i-a arestat pe Oldenbarnevelt și pe reprezentanții stărilor Olandei. După un proces mascaradă, avocatul a fost decapitat în mai 1619, fiind acuzat de trădare. (Această acuză pare nejustificat de severă. Probabil că inițial ea a fost menită să-l sperie pe Oldenbarnevelt să-și mărturisească public vinovăția, după care el ar fi fost achitat. Dar cum Oldenbarnevelt a refuzat să-și recunoască vreo vină, sentința a fost menținută).

În conflictul dintre Protestatari și Contra-protestatari numele celui care a pierdut este evident: Oldenbarnevelt. Cât privește numele celui victorios este ușor de ghicit. Către sfârșitul anului 1618 la Dordt s-a întrunit un sinod național, care a susținut doctrina tradițională a predestinării, a interzis învățăturile lui Arminius și i-a obligat pe preoții protestatari să se exileze. De asemenea, el a întocmit și o listă întreagă de interdicții împotriva carnavalurilor, a actorilor ambulanți, a localurilor unde se vindeau băuturi alcoolice, despre care se spunea că „ispitesc lumea să se îndepărteze de calea sfințeniei". Câțiva istorici au susținut că „modestia plină de abstinență" a vieții olandeze din secolul al XVII-lea a fost o consecință directă a acestor decrete. Sinodul nu a făcut nici o concesie la nivelul relațiilor dintre biserică și stat. Preoții au continuat să fie numiți și revocați de către consiliile orășenești și nu au primit nici o însărcinare la nivelul luării deciziilor politice.

Tot ceea ce puteau să facă era să lupte pentru purificarea organismelor orașelor de oficialii Protestatari și catolici, mulți dintre aceștia aflându-se la loc în posturile lor către sfârșitul anilor 1620. Nici puterea Olandei nu a avut de suferit. Întrucât Olanda a continuat să ofere partea leului la nivelul bugetului general al Provinciilor Unite, era inevitabil – în special când războiul cu Spania a fost reluat în 1621 – ca deciziile ei să prevaleze în cadrul întrunirilor Statelor Generale. Până în anii 1630, noul avocat al Olandei, sau cum era cunoscut acum, drept Marele pensionar, avea tot atât de multă influență în Statele Generale ca și predecesorul său, Oldenbarnevelt. Probabil că cel mai mare beneficiar al crizei provocate de Protestatari a fost Casa de Orania. Încă o dată,

acum în vreme de pace și în cadrul unei crize interne, *stathouder/ul* a intervenit decisiv pentru a pune capăt neînțelegerilor. Dinastia de Orania a fost iarăși confirmată ca întruchipare a Provinciilor Unite și ca principala forță de apărare împotriva divizării politice.

2. Războiul cu Spania din 1621-1648

„Înțelegerea de 12 ani" convenită la Antwerp în 1609 a deschis calea unui adevărat război rece între Provinciile Unite și Spania. Fiecare parte încerca acum să o scoată din joc pe cealaltă și să capete vreun avantaj pregătindu-se cât mai bine pentru anul 1621 când erau programate să înceapă ostilitățile. În anii 1609-1614 (în timpul crizei politice de la Jülich și Cleves) și în 1619-1620 (în timpul perioadei boeme a războiului de 30 de nai), înțelegerea a fost aproape încălcată. În ambele ocazii, Spania și Provinciile Unite s-au aflat pe punctul de a se lăsa implicate într-un conflict general european, în tabere adverse. Până la urmă conflictul s-a desfășurat pe mare și numai atunci când continua penetrare a pieților spaniole de către olandezi a provocat arestări și acte de răzbunare.

Înțelegerea de la 1609 trebuia reînnoită după ce avea să expire. Deși cei doisprezece ani se apropiau de sfârșit, totuși nici una din părți nu făcea presiuni pentru a se semna un nou tratat. Influența principală de la curtea spaniolă trecuse în 1618 în mâinile grupului „șoimilor" conduși la început de către ducele de Zuñiga și apoi, după 1622, de către ducele de Olivares. Zuñiga l-a convins pe regele Filip al III-lea că prevederile pactului de la 1609 era dezavantajoase atât pentru interesele Spaniei cât și pentru reputația ei și că trebuiau obținute de la olandezi condiții mult mai bune, prin forță dacă era necesar. Condițiile la care se gândea Zuñiga și care au fost comunicate olandezilor erau libertatea religioasă pentru catolicii olandezi, redeschiderea estuarului de la Scheldt – și implicit a comerțului în Antwerp – și retragerea olandezilor de pe posesiunile spaniole din Indii. Moartea lui Filip al III-lea în 1621 și venirea pe tron a fiului său, Filip al IV-lea, nu a schimbat politica spaniolă față de Provinciile Unite.

În Provinciile Unite executarea lui Oldenbarnevelt însemnase eliminarea arhitectului pactului de la 1609 și făcuse ca puterea să treacă în mâinile unei tabere războinice conduse de cei din Amsterdam.

Cetățenii de frunte din Amsterdam doreau să extindă puterea comercială a orașului lor în defavoarea Spaniei, în principal prin înființarea Companiei Indiilor Occidentale, care să blocheze comerțul făcut cu Lumea Nouă.

Odată ce au fost aflate condițiile spaniolilor pentru reînnoirea pactului, interesele comerciale au făcut ca Olanda și celelalte provincii de pe coastă să treacă de partea celor din Amsterdam.

Războiul olandezo-spaniol dintre 1621-1648 a fost prin urmare foarte diferit de lupta din 1572-1609. În primul conflict atât spaniolii cât și rebelii aveau drept scop obiective mult mai limitate. Spaniolii erau interesați să obțină o poziție mai bună, pe când olandezii voiau să împiedice acest lucru și să câștige posibilități de comerț noi.

Războiul de uscat care a urmat după expirarea pactului din 1621 a constat aproape în întregime din asedii. Numai cu un singur prilej, în 1638 la Kallo, a avut loc o bătălie propriu-zisă. Restul războiului a constat din blocade, însuflețite doar de raiduri printre liniile inamice bine fortificate de ambele părți, pentru apărare. Comandantul forțelor spaniole, Ambrosio Spinola, a câștigat localitatea Jülich în 1622 și trei ani mai târziu, Breda. Acestea au fost toate succesele sale însă. Nici el, nici succesorul său, cardinalul infante Ferdinand, fratele lui Filip al IV-lea, nu au reușit să-și extindă controlul asupra teritoriului din interior al Provinciilor Unite. De partea olandeză, Mauriciu de Nassau a câștigat localitatea Cleves în 1625. După moartea sa survenită în acel an, comanda forțelor olandeze împreună cu toate responsabilitățile funcției de *stathouder* pe care o deținuse au fost asigurate de fratele său mai mic, Friedrick Heinrich. În 1629 Friederick Heinrich a cucerit s'Hertogenbosch, trei ani mai târziu a capturat Maastrichtul și în 1637 a recucerit Breda. Încercările sale de a împinge acest război mai adânc în profunzimea provinciilor sudice și de a cuceri Antwerpul s-au dovedit lipsite de succes.

Războiul pe mare s-a dovedit la fel de neconvingător. În 1621 locuitorii din Amsterdam au primit permisiunea Statelor Generale de a înființa Compania Indiilor Occidentale. În 1627 navele companiei au capturat 55 de corăbii spaniole în Marea Caraibilor și, un an mai târziu, cu prilejul bătăliei din Golful Matanzas, purtat pe lângă coastele cubaneze, întreaga flotă spaniolă a căzut în mâinile olandezilor. Aceste succese au fost ceva excepțional pentru că în toți ceilalți ani de război

compania nu a înregistrat mare lucru. În perioada anilor 1640 Amsterdamul și compania care era de acum aproape falită deveniseră, ca o ironie, aprigii susținători ai păcii.

Afacerile Companiei Indiilor Orientale s-au dovedit mai puțin dezastruoase. Deși compania nu a reușit să câștige nici Manila, nici Macao, două din principalele sale obiective, ea a reușit să pună mâna pe o bună parte din comerțul Spaniei din această regiune. Din insula Taiwan olandezii au început să penetreze comerțul Chinei, și din Ceylon și insulele Moluce, pe care le-au capturat în 1641, au început să-și extindă zona de influență economică asupra coastelor Indiei și Malayei.

Pot fi oferite câteva explicații despre natura în mare parte neconvingătoare și statică a războiului spaniolo-olandez din anii 1621-1648. În primul rând, nici una dintre părți nu dorea cu ardoare să realizeze un program mare de cuceriri. În schimb, atât spaniolii cât și olandezii au văzut războiul ca pe un mijloc de a se folosi de „diplomație prin alte mijloace". În acest fel, de-a lungul conflictului, conferințele de pace au avut loc cu regularitate, fiecare dintre cele două părți încercând să se folosească de ultima ei victorie ca de o miză pentru negociere. În al doilea rând, cât privește războiul de uscat, natura luptei, cu procesiunea ei de asedii, a împiedicat obținerea unor victorii rapide. După cum se plângea Spinola: „Pentru a captura un oraș al rebelilor, putea să fie nevoie de toată armata și se întâmplă să treacă o vară întreagă fără un succes cert".

La aceasta se adăuga faptul că nici Spania, nici Provinciile Unite nu aveau suficiente resurse pentru a susține o campanie mai lungă și de mai mare forță. În timpul anilor 1620 impozitele din Provinciile Unite au crescut cu aproape 50 la sută și în 1630 stările din Olanda au ajuns să manifeste o tot mai mare neplăcere de a finanța campaniile militare care nu erau strict defensive. Întrucât Olanda producea două treimi din bugetul de război, aceasta a impus constrângeri severe conducerii olandeze. Există de asemenea câteva izvoare care sugerează că Provinciile Unite nu aveau un număr suficient de oameni pentru a susține și războiul și o economie bazată pe comerț. În 1635 ambasadorul englez la Haga și-a informat superiorul în țară că el nu credea că olandezii „puteau cu ușurință sau dintr-o dată să găsească marinari sau navigatori în număr suficient pentru a-și desfășura negoțul pe mare și pentru a-și susține atât războinicii cât și navigația cu onoare și

în avantajul propriu". Ambasadorul a subliniat că o cincime din forța umană aflată în flota olandeză consta deja din englezi și scoțieni.

Între 1621 și 1648 Spania nu era doar angajată în luptele cu olandezii, ci și în promovarea cauzei Habsburgilor la nivelul conflictului general european cunoscut drept „Războiul de treizeci de ani". Din acest motiv, Spania nu avea cum să se dedice total războiului cu olandezii. În 1629 forțele spaniole au fost retrase din nord-vestul Europei și orientate spre Italia, unde au luat parte la războiul iscat de succesiunea Mantovei. Cinci ani mai târziu cardinalul infante Ferdinand, comandantul forțelor spaniole din Țările de Jos, a primit instrucțiuni să ajute trupele împăratului în lupta cu suedezii în sudul Germaniei. În 1635 Franța s-a implicat și ea în conflictele Războiului de treizeci de ani contra Spaniei și Habsburgilor și, prin intervenția ei, a obligat desfășurarea unităților spaniole de-a lungul frontierei sudice a Țărilor de Jos. În același timp, olandezii au exploatat faptul că războiul se purta între multe țări din Europa pentru a câștiga ajutor militar din partea Angliei, Danemarcei, Franței și Suediei.

Guvernul de la Madrid era foarte conștient de strâmtorările cu care se confrunta din pricina războiului cu olandezii. Din această cauză, într-o etapă timpurie a conflictului s-a luat decizia de a se purta o nouă formă de hărțuire în această parte a lumii. Deși acest element de noutate a atras atenția istoricilor recent, e limpede că „războiul de tip nou" a ajuns aproape la înfrângerea olandezilor și a forțat ajungerea la un acord în defavoarea acestora din urmă.

Chiar în ultimii ani ai secolului al XVI-lea, comandanții spanioli din Țările de Jos examinau cu interes posibilitatea exercitării unei blocade economice asupra Provinciilor Unite. Ideea a revenit la începutul anilor 1620. După cum a notat unul dintre consilierii lui Filip al IV-lea: „Întrucât olandezii își obțin toate câștigurile din negoț... dacă ar pierde controlul asupra comerțului atunci ar deveni mai puțin puternici ca inamici și am obține condiții mai bune pentru Spania". De aceea, în timpul anilor 1620, Spania a hotărât să-i lovească pe olandezi în punctul lor sensibil – spațiul de pe mare – de aceea a pornit o blocadă navală asupra Provinciilor Unite. Prima etapă în acest război economic a fost alungarea vaselor olandeze din porturile spaniole. Pentru a se asigura că olandezii nu încearcă să se folosească de alte drapele pentru a depăși restricțiile stabilite asupra negoțului lor, a luat naștere Comisia de Nord a Amiralității (*almirantazgo*) în 1624 pentru a cerceta care este țara de

origine a navelor de transport și a emite licențe. Apoi, a fost construită o *armada* formată din treizeci de galioane pentru a patrula prin Canalul Mânecii și Marea Nordului și pentru a urmări navele olandeze. În al doilea rând, au fost încurajați să acționeze corsarii, acordându-li-se sprijin pentru drumurile pe mare, ei fiind aceia care operând din Dunkerque, puteau jefui vapoarele încărcate cu heringi ale olandezilor. Succesul obținut de *armada* și de corsari a fost copleșitor. Între 1629 și 1638 aproape 2000 de ambarcațiuni olandeze au fost capturate și aproape o mie au fost scufundate. În consecință, asigurările de transport pe mare și taxele pe încărcătură au crescut, făcând din comerțul olandez un sector tot mai neprofitabil. Rutele comerciale au fost acaparate de negustătorii englezi și francezi, iar industria textilă s-a blocat.

Dacă guvernul spaniol ar fi reușit să mențină o blocadă eficientă atunci probabil că economia olandeză s-ar fi prăbușit. Totuși, începând de pe la 1630, flota olandeză s-a redresat, concentrându-si atacurile asupra cuiburilor de pirați de la Dunkerque. În 1639 o flotă de război trimisă de Filip al IV-lea să restabilească supremația navală spaniolă în apele flamande a fost învinsă de către amiralul olandez Tromp, în bătălia de la Downs.

Din nefericire pentru Spania, blocada a adus foarte multă pagubă și economiei spaniole, nu numai celei olandeze, pentru că Spania depindea de transporturile olandeze atât pentru importuri cât și pentru exporturi. După cum avea să noteze mai târziu un istoric: „Blocada instituită prin *almirantazgo* a închis ușa de tot oricărui fel de comerț, în asemenea măsură că în scurtă vreme Spania a rămas fără comerț, fără provizii alimentare, fondurile obținute din taxele vamale au scăzut, iar produsele țării nu aveau cum să iasă din țară". Același lucru s-a întâmplat și cu regiunea spaniolă a Țărilor de Jos, unde în 1629 i s-a dat drumul comerțului de uscat cu nordul pentru a salva industria flamandă de la prăbușire și garnizoanele spaniole staționate aici de la foamete. În 1644 Filip al IV-lea a acordat vaselor olandeze permisiunea de a intra în porturile din sudul Spaniei pentru a aduce grâne, iar trei ani mai târziu blocada a fost ridicată complet.

În 1646 au început la München negocierile oficiale de pace. Guvernul spaniol, care era acum preocupat de războiul cu Franța și care suferise o pierdere, prin secesiunea Portugaliei și a Cataloniei, era dornic să scape de problemele complicate pe care le avea cu olandezii. Orașele și stările din Provinciile Unite erau în cea mai mare

parte convinse că pacea ar fi adus cu ea perspective comerciale mai bune decât o făcuse războiul.

De asemenea, ele aflaseră de negocierile secrete dintre Spania și Franța, care ar fi permis provinciilor sudice să intre în componența Franței în schimbul ajutorului francez pentru restabilirea conducerii spaniole în Catalonia. Olandezii considerau că un guvern spaniol slab, adus la umilință, în provinciile sudice era de preferat unuia francez, ce ar fi avut gânduri expansioniste. Moartea *stathouder-ului* Friederick Heinrich în 1647 a făcut să dispară principalul adversar din partida pentru pace. Fiul și succesorul lui Heinrich, Wilhelm al II-lea, era lipsit de hotărârea și de experiența necesară pentru a duce un război, devenit de acum nepopular.

Deși a fost nevoie de timp pentru a câștiga toate forțele politice din Provinciile Unite pentru a-și da acordul față de încheierea Păcii de la Münster (1648), tratatul era în mod evident în avantajul olandezilor. Filip al IV-lea a fost de acord ca toate părțile din provinciile spaniole cucerite de armate olandeze să fie recunoscute ca făcând parte din republică, la fel se întâmpla și cu posesiunile olandeze din Indiile Occidentale și Orientale. Filip a promis de asemenea că vasele olandeze nu vor fi împiedicate să intre în porturile spaniole și că estuarul Scheldt va rămâne închis, în acest fel împiedicând o renaștere a comerțului în Antwerp.

Cea mai importantă clauză din tratat era aceea prin care Spania recunoștea oficial independența celor șapte provincii din nord ale Țărilor de Jos și renunța la toate drepturile de suveranitate asupra lor. Dovedindu-se inspirați în ceea ce privește alegerea momentului, olandezii au amânat publicarea tratatului în Provinciile Unite până pe 5 aprilie 1648. Motivul a fost înfățișat de ambasadorul Portugaliei la Haga, care scria într-o misivă: „Pacea a fost proclamată aici prin citirea articolelor tratatului în Curtea Supremă de Justiție la ora zece dimineața în ziua a cincea a acestei luni, fiind alese această zi și această oră pentru că în această zi și la această oră cu optzeci de ani în urmă au fost executați contele de Egmont și de Hornes de către ducele de Alba, în Bruxelles, iar stările au vrut ca libertatea lor să înceapă în aceeași zi și la aceeași oră la care cei doi gentilomi au murit pentru această cauză".

3. Economia și clasele sociale

Economia olandeză în secolul al XVII-lea se baza mai mult pe pescuit, pe comerțul la mare distanță și pe industrie. La fel ca în conflictul anterior cu Spania, capacitatea economică a republicii a putut face față războiului și a reușit să mențină independența noului stat în timpul războiului din 1621-1648. Dându-și seama de acest lucru, guvernul spaniol a încercat prin strategia blocadei pe care a adoptat-o să submineze prosperitatea nou formatei republici, bazându-se pe faptul că olandezii nu vor reuși să facă față eforturilor impuse de război. Spania nu a reușit să falimenteze Provinciile Unite, ceea ce a făcut ca economia să supraviețuiască, iar republica să învingă în final, dar a creat și condițiile pentru continuarea dezvoltării unui stat bazat în mod esențial pe clasa de mijloc.

Flota de pescuit a olandezilor, care activa mai ales în perimetrul cuprins între Rotterdam și Enkhuizen, era alcătuită din aproape două mii de „busuri", un fel de bărci speciale apte să care traulere mari și să asigure pe punte operația de conservare a peștilor. Busurile au dominat „bazinele bogate în pește" în Marea Nordului și întinderile pline de cod de pe lângă coastele Islandei. Se estimează că aproape o treime din populația olandeză era într-un fel sau altul implicată sau dependentă de pescuit, iar producția anuală de hering se ridica până la valoarea de aproape două milioane de lire, echivalentul exporturilor de postav ale Angliei pe un an. Cu îndreptățire a remarcat un contemporan că „bazinele bogate în pește au fost principalul produs de comerț și cea mai mare mină de aur" a Provinciilor Unite. Pe lângă producția de heringi, la Amsterdam a fost construită o flotă pentru vânătoarea de balene în zonele arctice, pentru a suplimenta uleiul necesar pentru producția de săpunuri și pentru alimentarea lămpilor. O stație pentru vasele de vânătoare de balene acționa la zece grade nord de Cercul arctic, la Spitzbergen.

Amsterdamul era cel care conducea în comerțul internațional olandez și în general în cel al Europei de nord-vest. În acest sens, Amsterdamul a luat locul pe care îl deținuse Antwerpul, care s-a aflat continuu sub o blocadă din anii 1580. Locuitorii din Amsterdam, în general toți negustorii olandezi, erau implicați în principal în transportul bunurilor de consum care erau apoi revândute, și nu în furnizarea de

produse pe piața internă. Pe la 1728 Daniel Defoe încă putea să descrie pe olandezi ca pe „cărăușii lumii, intermediarii comerțului, agenții și bancherii Europei. Ei cumpără ca să vândă din nou, preiau ca să dea mai departe, și în cea mai mare parte acest vast comerț este alimentat din toate colțurile lumii care pot furniza lumii toate cele".

Principala zonă a acestei activități mercantile era Marea Baltică, unde erau cumpărate grâne în schimbul vinurilor, peștelui și produselor textile. Grânele erau apoi transportate prin Olanda, unde unele erau desfăcute pentru consumul local, către Spania, Franța și zona mediteraneană. În anii 1620 două treimi din transporturile care intrau în Baltica prin Strâmtoarea Oresund erau alcătuite din nave olandeze, iar din întreaga flotă comercială olandeză o treime era implicată în comerțul din Baltica. La aceasta se adăuga faptul că olandezii se ocupau de transportul de metale din Suedia și Germania și de textile din Anglia și Germania. Transportau cu feribotul chiar și cărbune din Newcastle la Londra. În total, numărul vapoarelor olandeze era prin 1650 mai mare decât acelea ale restului Europei la un loc.

Mai puțin semnificativ pentru prosperitatea olandeză – pentru că acoperea doar șapte la sută din totalul transporturilor, iar profiturile erau rareori spectaculoase – era comerțul din Indii. În secolul al XVII-lea Compania Indiilor Orientale și-a mărit numărul de filiale comerciale, numite „fabrici", în Pacificul de vest și în Oceanul Indian. Pe la 1650 compania avea filiale în insulele Molucce, Java, Malaya, în India, Ceylon (Sri Lanka) și Taiwan. Aceste fabrici furnizau mirodenii, ceai și mătase, care erau transportate înapoi în Olanda pentru vânzare și pentru a fi nou exportate. După 1639 Compania Indiilor Orientale s-a bucurat și de monopolul asupra comerțului Japoniei, de la care obținea argint, aur și cupru. Compania Indiilor Occidentale, după o încercare nereușită de a-și stabili filiale comerciale în nord-estul Braziliei și în Angola, și-a concentrat atenția pe la mijlocul secolului asupra minelor de aur de pe coasta Guineei și asupra comerțului cu sclavi din partea spaniolă a Americii.

Doar în două locuri au întemeiat colonii olandezii: pe Insula Manhattan, în 1624, și la Capul Bunei Speranțe, în 1625. Prima colonie a fost ocupată de englezi pe la 1660, care au rebotezat-o din Noul Amsterdam, New York. Colonia de la Capul Bunei Speranțe s-a dezvoltat cu adevărat doar în secolul al XVIII-lea, datorită eforturilor

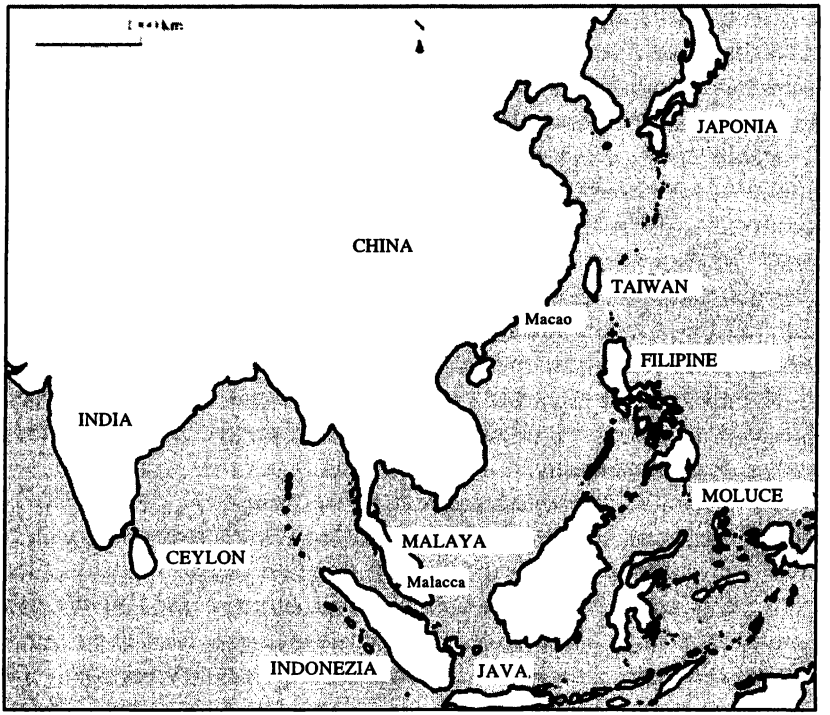

Factorii comerciale ale Companiei Indiilor Orientale, 1650

coloniștilor olandezi, care se ocupau cu agricultura. În cea mai mare parte, olandezii s-au mulțumit să ridice factorii fortificate și să câștige lupta cu potentații locali.

Comerțul olandez, atât în Europa cât și de aiurea, a fost susținut de un arsenal formidabil de mecanisme financiare care au asigurat menținerea siguranței asupra afacerii, iar capitalul privat era angajat în scopuri comerciale. Asigurările pentru transportul pe mare au început să fie emise prin anii 1590 și curând el a intrat în circuitul supervizării oficiale prin intermediul unei Camere de Asigurări. În anii 1660 chiar lingourile galioanelor spaniole au fost asigurate la Amsterdam. Pe la 1608 Amsterdamul avea propria sa bursă de mărfuri și în răstimp de câțiva ani câștigase și o piață pentru grâne, o bancă pentru schimb și o bancă pentru împrumuturi. Societățile pe acțiuni, care le permiteau

investitorilor mici să devină parteneri în întreprinderi comerciale înfloreau, cel care dorea să se înscrie putea la fel bine să cumpere o cotă parte dintr-o ambarcațiune pentru pescuit, dar să și cumpere acțiuni la Compania Indiilor Orientale.

Industria furniza oportunități alternative pentru investiții, care stimulau dezvoltarea. La Leiden, Amsterdam și Haarlem, postavul era produs, finisat prin vopsire, albire și croire, fiind gata pentru export. În ceea ce privește construcția de vapoare, olandezii se aflau la cârma progresului tehnic. Cu macaralele, cu ferăstraiele lor mecanice și cu celelalte mașinării care nu necesitau eforturi fizice, ei puteau să-i bată la preț pe competitorii lor europeni cu o treime. Construcția de nave încuraja și dezvoltarea altor industrii vechi: șantierele pentru sfori și odgoane, serviciile pentru aprovizionarea vaselor și peste muniții.

Agricultura a avut de câștigat de pe urma investițiilor masive făcute în terenuri, datorită tratamentelor de asanare și construirii unor noi diguri. Cumpărarea de pământ în zona rurală de către orășenii bogați a dus atât la infuzia de bani lichizi în fermele olandeze cât și la introducerea unor servicii de antreprenoriat. A apărut după aceea practica creșterii animalelor, au dispărut ogoarele necultivate prin introducerea rotației culturilor, cum ar fi inul și cânepa. Totuși, acestea au fost fenomene limitate la zona Olandei și a provinciilor de coastă. În provinciile Gelderland și Overijssel au supraviețuit metodele tradiționale de lucru al pământului și o clasă sărăcită, reprezentată de mica nobilime.

Deși în anumite locuri agricultura era o afacere, prosperitatea Provinciilor Unite se baza în mare parte pe comerț și industrie. Drept consecință, populația Provinciilor Unite tindea să se concentreze în orașe, unde se putea mai ușor găsi de lucru. Deja pe la 1620, 56 la sută dintre locuitorii Olandei erau orășeni, iar șase la sută din populație se înghesuia în Amsterdam. Pe la 1650 se poate presupune că mai bine de jumătate din întreaga populație olandeză era compusă din orășeni.

În alte părți din Europa, acolo unde agricultura era preponderentă, iar populația se ocupa mai ales de cultivarea pământului, puterea politică se afla în mâinile clasei proprietarilor de pământ, care era încă în mare parte sinonimă cu nobilimea. Spre deosebire de această stare de lucruri, în Provinciile Unite combinația dintre o populație care lo-

cuia mai ales la oraș și o economie puternică bazată pe negoț și pe industrie a dus la preluarea puterii politice de către elitele urbane. La nivelul stărilor provinciale ale Olandei, votul orașelor îl depășea pe acela al nobilimii cu optsprezece procente la unu. În Zeelanda, Utrecht, Friesland și Groningen, interesele urbane predominau, în mod similar. Doar în provinciile Overijssel și Gelderland, în mare parte agricole și retrase, erau nobilii capabili să-și mențină ascendentul în cadrul stărilor provinciale.

Elitele urbane, care dominau toate celelalte stări provinciale și prin urmare și Statele Generale, constau dintr-un mic grup de patricieni. Ei erau numiți în funcțiile civice prin procedura cooptării prin intermediul unor alegeri populare, și din această cauză ei reușeau ca clasă să-și conserve puterea politică. Până aproape de 1650 aceste oligarhii de patricieni constau mai ales din oameni de afaceri foarte înstăriți, care își clădiseră averile datorită comerțului făcut în Baltica, în zona bogată în pește din Marea Nordului, datorită transportului și industriei.

Familiile patricienilor se legau între ele prin căsătorie, iar fiul îi succeda fiului în consiliile orășenești. Totuși, patriciatul urban nu era deloc un grup închis. Noii îmbogățiți erau admiși în rândurile lui, în timp ce familiile de patricieni care sărăceau descopereau curând că nu mai aveau putere. De abia în cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea au introdus grupurile conducătoare restricții pentru a-i împiedica pe nou veniți să intre în rândurile lor, și în loc să se ocupe de comerț, și-au cheltuit energia în domeniul finanțelor, în arendarea proprietăților și în achiziționarea de conace impunătoare la țară. În acest fel, patricienii secolului al XVII-lea, Secolul de Aur, au fost înlocuiți de către așa-zișii „regenți" ai secolului al XVIII-lea, numit „Secolul perucii".

La un nivel mai jos de patriciatul urban se aflau negustorii cu mai puțin succes și meseriașii talentați. Majoritatea documentelor străine comentează sobrietatea și felul economicos de a fi al acestor grupuri, datorită cărora aveau rezerve pe are le puteau investi în afaceri. Negustorii mai mici și comercianții erau în general „mulțumiți că nu aveau o responsabilitate prea mare în guvern, dorind doar siguranță asupra averii lor". Cu toate acestea, ei căutau să găsească partide bune pentru copiii lor, pentru ca aceștia să urce în ierarhia patricienilor. În ceea ce-i privește, meșteșugarii au menținut sistemul bazat pe ghilde

de-a lungul secolului al XVII-lea, în acest fel împiedicându-i pe noii veniți și pe outsideri de a intra în competiție cu ei.

Probabil că aproape 40 la sută din populația urbană era alcătuită din *grauw* sau „gloata", care erau zilieri și reprezentau clasa cea mai de jos a locuitorilor din orașe. *Grauw*-ul avea tendința să locuiască în beciuri sau în zonele dosnice, de unde ieșea zilnic pentru a căuta de lucru. În vremuri de nevoie el era gata să iasă în stradă sau să pornească răzmeriție violente pentru a fi plătit mai bine sau pentru a fi angajat. Pentru a-l putea controla pe „acest dobitoc prost nărăvit", cu firea sa „josnică, pusă pe harță și necioplită, cu prostia sa de animal și caracterul său depravat", au luat ființă în majoritatea marilor orașe companii de gardieni civili.

Cei care treceau prin Provinciile Unite observau imediat contrastul mare dintre populația urbană și cea rurală. William Temple, un englez care scria rândurile de mai jos pe la 1670, lăuda sofisticarea orășeanului olandez:

1 Negustorii și micii comercianți, atât cei mari cât și cei mai mici, care locuiesc în orașe, se bucură de recunoașterea atât a străinilor cât și a concetățenilor, sunt mai agili (cu mintea ascuțită datorită comerțului și stilului de a comunica din orașe), deși nu au
5 inventivitate, care este darul unor minți mai înfierbântate, totuși, imitația pe care o fac ei este deosebită, și până acum de multe ori au depășit în frumusețe originalul, dând dovadă de multă perseverență și de constantă aplicație pentru scopul pe care și-l propun și pentru care acționează. Se folosesc de aptitudinile și de
10 inteligența lor pentru a profita și de prostia altora.

Părerea lui Temple despre cei de la țară nu era la fel de bună:

1 Clovnii sau mitocanii (după cum sunt porecliți)... sunt un neam de oameni mai degrabă sârguincioși decât muncitori, stupizi și înceți la minte, nu prea se descurcă când le vorbești repede, te înțelegi cu ei dacă îi iei cu frumosul, și dau dovadă de rațiune
5 dacă le oferi răgazul necesar. La țară și în satele care nu sunt așa de apropiate de marile orașe, ei par mai direcți și cinstiți, mulțumiți cu ceea ce au, astfel că dacă din bunătate le oferi un

șiling pentru ceea ce valorează doar două parale, ei păstrează ce este prețul curent și îți dau restul. Dacă le ceri să ia toți banii, ei nu înțeleg ce vrei să faci și câteodată te întreabă dacă nu ești nebun. Se hrănesc cu buruieni, rădăcini și lactate, și prin asta presupun că nici puterea lor, nici vigoarea nu este pe măsura dimensiunii sau rotunjimii trupului lor.

William Temple situează într-un contrast clar orășenii și țăranii. În primul rând, salariile oferite pe munca pământului erau suficient de mari ca să atragă numeroși muncitori sezonieri ce veneau în fiecare vară să ajute la săpatul turbei și la strânsul fânului. În al doilea rând, deși cei de la țară erau mai ales oameni liberi și se ocupau de cultivarea propriilor terenuri sau se angajau ca muncitori la ferme, ei depindeau în foarte mare măsură de economia urbană. Mulți lucrători din agricultură erau angajați pe proprietățile orășenilor, alții își suplimentau veniturile lucrând manual diverse obiecte acasă, prin contract, toate acestea fiind destinate uriașei piețe din oraș, și depindeau de rețeaua de distribuție urbană.

Prin urmare, Provinciile Unite erau o republică alcătuită predominant din reprezentanții clasei de mijloc. Patricienii din clasa de mijloc dominau guvernul orășenesc, Statele Generale și majoritatea stărilor provinciale. Bogăția acestei clase mijlocii a fost aceea care a susținut lupta contra Spaniei. Influența clasei mijlocii urbane s-a făcut simțită adânc în zona rurală, unde forța de muncă de aici a devenit tot mai dependentă de orașe în cumpărarea produselor. Într-o singură privință a fost neîmplinit triumful clasei de mijloc, la nivelul Casei de Orania. *Stathouderii* au păstrat ceva din vechiul principiu aristocratic. Casa de Orania reprezenta pentru nord tot ceea ce mai rămăsese din marile familii de proprietari de pământuri, care odată stăpâniseră totul în Țările de Jos. În jurul dinastiei se constituise o rețea de clienți feudali proveniți din mica nobilime de țară. De-a lungul secolului al XVII-lea, chestiunea dacă guvernarea Provinciilor Unite să rămână domeniul clasei mijlocii sau să revină la o formă aristocratică, semi-monarhică sub conducerea Casei de Orania a reprezentat dilema principală.

4. Un secol de aur

Secolul al XVII-lea a fost „Secolul de Aur" pentru Provinciile Unite. În comerț și micul negoț de prăvălie olandezii erau primii din Europa; avuția și orașele lor impresionau pe toți cei care îi vizitau. Pe lângă aceasta, ei rezistaseră și în războiul cu Spania; mai târziu, în același secol, ei aveau să reziste cu succes și confruntărilor cu Anglia și Franța. Totuși, nu numai realizările economice și militare au făcut din secolul al XVII-lea olandez o epocă de aur. În literatură, filosofie, știință și artă, Provinciile Unite au contribuit în mod singular la civilizația Europei acelei vremi.

În 1609, catalogul de cărți din biblioteca municipală din Amsterdam conținea doar nouă titluri în olandeză, toate celelalte se aflau fie în latină, fie în franceză. De-a lungul câtorva decenii, această lipsă a fost acoperită, luând naștere o literatură olandeză cu tot specificul ei. În multe privințe interesul scriitorilor olandezi pentru proză și versuri în limba maternă reflectă o întărire a sentimentului identității naționale. Cea mai înaltă expresie a literaturii olandeze o reprezintă Biblia Statelor din 1637 (numită astfel pentru că a fost comandată de către Statele Generale), care a avut un efect la fel de profund asupra scrisului în limba olandeză precum a avut asupra stilului englez versiunea autorizată de Iacob I a Bibliei. Pentru cititorul european, operele literare ale lui Pieter Hooft (1582-1647), Constantine Huygens (1596-1687) și, mai ales, Joost van den Vondel (1587-1679) sunt în mare parte necunoscute pentru că nu au fost traduse. Totuși, în țara lor, acești scriitori s-au bucurat de faima pe care au avut-o în Anglia Shakespeare și Milton.

Două observații critice se pot, cu toate acestea, aduce realizărilor literare olandeze din secolul al XVII-lea. În primul rând, aceasta a fost o perioadă de experimente lingvistice, care se datora vârstei relativ tinere a limbii olandeze ca vehicul literar. De aceea, mare parte a prozei și poeziei olandeze dă impresia de artificial, de forțare pentru a intra în cămașa prea strâmtă de sorginte latină sau italiană. În al doilea rând, majoritatea scriitorilor olandezi ai Secolului de Aur nu vedeau literatura ca pe un scop în sine, ci ca pe un mijloc de a transmite adevăruri morale simple, deseori de natură religioasă. În acest sens, preocuparea lor s-a concentrat mai ales asupra mesajului și mai puțin asupra formei, chiar în defavoarea stilului și a clarității expresiei.

Provinciile Unite erau mai presus de toate „o societate deschisă". Ele au permis întotdeauna libertatea de conștiință și nu s-a făcut nici o încercare de a obliga pe cei care locuiau aici să împărtășească o anumită credință religioasă. Pe la 1620, după ce s-a potolit conflictul Protestatarilor, s-a manifestat puțină preocupare de a împiedica pe susținătorii lor sau pe cei de alte religii să se roage în public, fie că era vorba de evrei, de anabaptiști sau de Protestatari. O formă de mită instituționalizată le permitea congregațiilor de catolici să se întrunească cu știința consiliilor orășenești sau a magistraților. Nu s-au vădit nici intenții de a limita libertatea de expresie sau pe cea a presei; numai lucrările ce îndemnau la răzvrătire erau confiscate. Mai mult decât atât, în marile orașe un gânditor radical sau un intelectual nonconformist nu era luat în seamă. Un filosof care se mutase la Amsterdam era foarte mulțumit să scrie că trăiește „în mijlocul unei mari mulțimi de oameni ocupați, mai atenți la afacerile lor decât să fie curioși ce fac ceilalți... Am reușit să trăiesc ca un solitar și ca un om retras așa cum aș fi făcut în cel mai îndepărtat dintre deșerturi".

Marea libertate acordată credinței religioase a făcut din Provinciile Unite un paradis pentru filosofi. De aceea, ca o ironie, și pentru că în general universitățile olandeze erau niște instituții conservatoare, doi dintre cei mai mari filosofi care trăiau în Provinciile Unite, Descartes și Spinoza, erau: primul de origine franceză, iar al doilea, evreu.

Cea mai mare problemă cu care s-a confruntat filosofia la începutul secolului al XVII-lea a fost că vechea structură de idei religioase fusese sfărâmată de către Reformă și Renaștere. Nu mai avea nici un sens să te inspiri din materialul religios, pentru că nu mai exista un consens asupra curentului religios care trebuia urmat. La sfârșitul secolului al XVI-lea, de aceea, scepticismul era curentul filosofic dominant. Precum Montaigne în Franța, mulți susțineau că era imposibil să cunoști ceva cert, de aceea toți se îndoiau de toate. Războaiele civile cu caracter internațional ale perioadei au confirmat atitudinea de resemnare și de lipsă de speranță a intelectualilor.

Curentul filosofic principal din Provinciile Unite în timpul secolului al XVII-lea a contrazis presupunerea că era imposibil să știi sau să cunoști ceva. Hugo Grotius (1538-1645) a susținut că în ciuda neînțelegerilor din Europa timpului său, se mai puteau găsi legi bazate

pe un raționament corect care să reglementeze relațiile dintre state. Grotius se baza în analiza sa pe următoarea idee:

> Comunitățile au avut nevoie de un sistem juridic pentru a fi direct și corespunzător ocârmuite cu privire la schimburi și asociere, și deși acest ghid este bazat în mare măsură pe rațiunea omenească, el nu se referă în suficientă măsură și într-un mod direct la toate chestiunile; de aceea este posibil să fie introduse legi speciale ca efect al practicii exercitate de aceste națiuni. Așa cum într-un stat sau într-o provincie legea este introdusă pe baza unui obicei, așa și la nivelul rasei umane ca întreg este posibil să fie introduse legi derivate dintr-un comportament habitual al națiunilor.

Filosoful evreu Baruch Spinoza (1632-1677), care a trăit în Amsterdam, s-a folosit în mod similar de acest fel de raționament și de deducție logică pentru a demonstra existența unui singur univers guvernat de legi generale. Probabil însă că cea mai spectaculoasă și mai importantă teză filosofică a fost expusă de René Descartes, un gânditor francez care a trăit în Olanda din 1629 până în 1648. Descartes și-a început raționamentul prin a recunoaște viziunea scepticilor, afirmând că probabil tot ce am trăit și am văzut este creația unui demon ironic care ne-a umplut mințile de halucinații. De la această premisă, Descartes a reușit să-și susțină propria existență, existența lui Dumnezeu și, prin urmare, realitatea experiențelor noastre zilnice, inclusiv faptul că noi percepem principiile generale ale vieții. În acest fel, Descartes a invadat – cel puțin pentru o vreme – vederile scepticilor. Să încercăm să-i urmărim argumentarea:

> M-am hotărât să mă prefac că nimic din ce a intrat în mintea mea vreodată nu a fost altceva decât o iluzie a viselor mele. Imediat după aceea am devenit conștient că... în mod necesar eu care gândesc sunt ceva anume; și respectând adevărul: *Gândesc, deci exist*, mi-a fost atât de cert și de evident că toate extravagantele supoziții ale scepticilor nu pot să clatine acest gând încât mi-am spus că puteam să-l accept fără scrupule drept primul principiu al filosofiei pe care îl căutăm. Urmând acest

fir, reflectând asupra faptului că aveam îndoieli, și că în consecință ființa mea nu era perfectă, pentru că vedeam cu claritate că era o mai mare perfecțiune să cunoști decât să te îndoiești, am hotărât să cercetez de unde am ajuns să aflu originea faptului că am ajuns să gândesc la ceva mai perfect decât mine însumi, și am recunoscut cu limpezime că aceasta probabil că a venit dintr-o natură care era într-un fel mai perfectă... care era Dumnezeu... Aceasta ne spune că toate ideile și noțiunile noastre trebuie să aibă o bază de adevăr, pentru că nu ar fi posibil ca Dumnezeu, care este cu totul perfect și adevărat, să ni le fi insuflat dacă nu ar fi fost așa... Aș fi foarte mulțumit să continui și să înfățișez aici toată înlănțuirea de adevăruri pe care le-am dedus din acestea care au fost primele dar... cred că va fi mai bine dacă mă voi abține și le voi menționa doar în termeni generali... De exemplu, am observat anumite legi pe care le-a instituit Dumnezeu în așa fel în natură și cu ale căror noțiuni ne-a imprimat sufletele, încât reflectând asupra lor suficient de mult nu putem să ne îndoim că sunt imprimate în tot ce există sau ce se întâmplă pe lumea asta.

Filosofia a devenit știință a naturii. În Evul Mediu oamenii de știință au fost mulțumiți să repete aceleași idei ale scriitorilor clasici, chiar dacă ele contraziceau realitatea. Atunci când aveau îndoieli, oamenii de știință de atunci se refugiau în explicații teologice. În timpul Renașterii s-au făcut primii pași pentru a reexamina interpretările anterioare pe baza unor experimente și pentru a stabili legăturile care existau între diferitele concluzii. Accentul pus de Descartes și de alți filosofi asupra importanței decisive a experienței asupra existenței legilor generale a încurajat noua tendință în gândirea științifică. În parte ca o consecință, Provinciile Unite au devenit unul din cele mai mari centre ale Europei pentru studiul științelor naturale și medicale. În Olanda nu numai că au fost inventate telescopul și microscopul, dar au fost folosite de Christian Huygens și Anthonie van Leeuwenhoek pentru a cerceta inelele lui Saturn, respectiv bacteriile protozoare. Pe lângă aceasta, Huygens a inventat cronometrul, pompa cu aer și ceasul cu pendulă, și a descoperit legile care guvernează manifestarea undelor de lumină.

Lecția de anatomie a dr. Tulp, pictură de Rembrandt

Rondul de noapte (Compania căpitanului Banning Cocq), pictură de Rembrandt

La Leiden și Amsterdam breasla chirurgilor făcea în fiecare an disecția unui cadavru uman, confruntându-și propriile observații cu ale unor manuale în uz. Tabloul *Lecția de anatomie a dr. Tulp*, pictat de Rembrandt în 1632, surprinde tocmai un astfel de eveniment. Spre sfârșitul secolului Universitatea din Leiden devenise centrul principal european al cercetării medicale.

Realizările civilizației olandeze a secolului al XVII-lea sunt strâns asociate de artiști, faimoși fiind Vermeer, Steen, Hals, De Hooch și, bineînțeles, Rembrandt. Trăsătura distinctivă a școlii de artă olandeze este simplitatea subiectului compoziției și tratarea realistă a evenimentelor zilnice. Realizarea tehnică a creațiilor artiștilor olandezi se baza pe o tradiție ce data din vremea Școlii flamande de la sfârșitul Evului Mediu. Alegerea subiectului și dimensiunea relativ mică a picturilor olandeze avea însă o cu totul altă origine: cererea pieței.

Clasa de mijloc olandeză și mulți dintre cei situați mai jos în ierarhia socială erau avizi colecționari de tablouri. Un călător englez povestește pe la 1640 că: „Toți se străduiesc în general să-și împodobească casele, în special exteriorul și camerele de la stradă, cu piese scumpe: fie că e vorba de măcelari sau brutari, de multe ori chiar fierari, cavafi, cu toții vor să aibă atârnate tablouri lângă cămin sau pe goluri. Așa se obișnuiește, asta este înclinația și plăcerea pe care o au acești oameni, de a colecționa tablouri". În alte țări unde patronii artiștilor sunt cei din marea nobilime, subiectul tablourilor pe care le comandă reflectă valori aristocratice: scene de luptă, legende din Antichitate și portrete de dimensiuni mai mari decât modelul lor din realitate, înfățișându-i pe oameni îmbrăcați în haine de gală. Tablourile trebuiau să fie atât de mari cât să umple pereții unor case impunătoare și să-i impresioneze pe oaspeți. Spre deosebire de acest obicei din restul Europei, în Provinciile Unite, unde clasa de mijloc constituia principala piață pentru produsele unui artist, tablourile trebuiau să fie mai mici (ca să se potrivească cu casele, care erau mai mici) și de asemenea să se conformeze unui set de valori mai umile. Descrierile splendorilor și extravaganțelor nu aveau mare înțeles pentru locuitorii din Amsterdam sau Haarlem. În schimb, obiecte care erau obișnuite cu un fel de viață mai simplu erau cerute pentru a fi pictate de către artiștii de aici, iar ei, ca să-și câștige pâinea, trebuiau să se conformeze.

Femeie și fată tânără într-o curte, tablou de Pieter de Hooch

Subiectul tipic al picturilor olandeze era reprezentat de scene din viața de zi cu zi: peisaje urbane, peisaje înfățișând marea sau câmpul, sau întâmplări fericite din timpul mesei sau ieșiri la plimbare, oameni pe gheață, tablouri înfățișând cămine îngrijite și podele bine frecate, naturi moarte cu obiecte familiare. Totuși, portretele erau genul cel mai obișnuit, iar multe dintre ele erau portrete de grup. Șefii de breaslă, directorii societăților de întrajutorare și ai unităților de ofițeri din garda civică comandau deseori artiștilor să le facă portretul, pentru a lăsa posterității amintirea lor de cetățeni preocupați de ceilalți. În

acest sens, cea mai de seamă pictură olandeză din secolul al XVII-lea este tabloul lui Rembrandt „Rondul de noapte", care eternizează o companie de gărzi civile din Amsterdam.

Arta olandeză din secolul al XVII-lea, precum republica însăși, era în mod tipic un produs al clasei de mijloc. Totuși, excepția pe care am notat-o mai jos persista și în artă.

În jurul Casei de Orania s-a format o „cultură de curte" care era foarte diferită de formele culturale predominante ale societății olandeze. *Stathouder*-ul Friedrick Heinrich era astfel patronul pictorilor Van Dyck și Rubens, care erau cei mai de seamă artiști de curte ai Europei occidentale. Diane, nimfe splendide în peisaje de inspirație italiană se aflau în rezerva de subiecte a „artei de curte". Chiar în arhitectură, Casa de Orania patroana formele neo-clasice care aveau mai mult în comun cu stilul grandios al marilor case din provinciile spaniole decât cu umilul baroc al Olandei timpului. Cu extravaganța și strălucirea lor curtenească *stathouderii* se comportau mai mult ca niște mari aristocrați decât ca „întâii slujitori" ai unei republici a clasei de mijloc.

5. Wilhelm al II-lea

În precedentele două secțiuni ale acestui capitol am arătat poziția ciudată pe care o avea Casa de Orania în Provinciile Unite. Această republică întemeiată de clasa de mijloc avea drept familie conducătoare, care deținea cea mai mare putere, o dinastie de aristocrați. Diferența esențială care marca dinastia de Orania de restul societății și-a găsit expresie în pictură și în arhitectură și în „stilul de curte". Pe lângă aceasta, în jurul Casei de Orania s-a format un grup de supuși, compus mai ales din nobilimea care mai exista. O altă trăsătură a familiei era bogăția personală, care derivă predominant din pământurile sale și nu din comerț.

Ar fi greșit însă să ne referim la poziția deținută de Casa de Orania numai în funcție de clasa socială, să o considerăm o aristocrație în mijlocul reprezentanților clasei de mijloc. Casa de Orania se bucura de o reputație și o influență care depășeau limitele claselor sociale. Wilhelm (I) de Orania condusese mișcarea de revoltă împotriva cârmuirii spaniole, fiii săi continuaseră lupta și contribuiseră la finalizarea ei cu succes. În cadrul crizei provocate de mișcarea Protesta-

tarilor *stathouder*-ul intervenise pentru a rezolva o problemă internă care amenința să degenereze în război civil. Mai mult decât atât, prin acțiunile lui Mauriciu din 1618-1619 Casa de Orania demonstrase care erau simpatiile ei politice și religioase. Ea luptase pentru apărarea curentului calvinist de orientare tradițională și pentru unitate împotriva dominației politice a Olandei. Din acest motiv, Casa de Orania putea în mod normal conta pe sprijinul clerului și al celor șase provincii și pe opoziția din Olanda.

Este relativ corect să spunem despre Casa de Orania că era „monarhia neoficială" a Provinciilor Unite. Într-o anumită măsură, acesta este și modul în care a fost percepută la vremea respectivă, ca purtătoare a dreptului divin pentru a fi farul călăuzitor al republicii. Pentru a cita cuvintele poetului olandez Vondel, *stathouderii* au fost: „Aceia care prin cuvântul lui Dumnezeu au făptuit, pentru a servi binele obștesc". În ceea ce-i privește, *stathouder*-ul Friederick Heinrich împreună cu fiul și succesorul său, Wilhelm al II-lea, și-au asumat bucuroși un rol semi-monarhic în cadrul guvernului și politicii republicii. Amândoi au urmat o politică dinastică și au stabilit legături strânse prin căsătorie cu dinastia de Stuart. Wilhelm al II-lea s-a căsătorit cu Mary Stuart, fiica regelui Carol I al Angliei, la vremea respectivă existând și posibilitatea unei căsătorii între Prințul de Wales (devenit ca rege Carol al II-lea) și o prințesă de Orania. În timpul anilor 1640, Friederick Heinrich a încercat să implice Provinciile Unite în războiul civil din Anglia, de partea regelui. În același timp, Friederick Heinrich, folosindu-se de scuza războiului cu Spania, a făcut câteva reforme preliminare în guvernul Provinciilor Unite și a format un cabinet (*Secreet Besogne*) care a dus la reducerea influenței pe care o aveau Statele Generale. În politicile dinastice și centralizatoare duse de Casa de Orania istoricul Pieter Geyl a văzut acționând „principiul monarhic".

Odată încheiată pacea cu Spania în 1648, a izbucnit o mișcare contra influenței și ambițiilor nutrite de Casa de Orania. Conducerea a fost preluată de stările din Olanda și în parte din acest motiv stările celorlalte provincii s-au raliat în jurul lui Wilhelm al II-lea, care preluase puterea după moartea tatălui său, în 1647, devenind *stathouder* al celor șapte provincii. Chestiunea în jurul căreia a izbucnit conflictul a fost refuzul Olandei de a păstra armata numeroasă care se formase în recent încheiatul război. Wilhelm al II-lea s-a opus desființării armatei

olandeze. În primul rând, el a sperat să folosească aceste forțe împotriva Angliei și, în al doilea rând, el știa ce putere îi oferea în treburile politice comanda asupra armatei.

În 1649 stările Olandei au ordonat unităților militare din provinciile lor să se dizolve. Statele Generale, la rugămintea lui Wilhelm, au declarat ilegal acest ordin, dar Olanda a persistat în acțiunea ei. În iulie 1650 Wilhelm, cu consimțământul Statelor Generale, a organizat o lovitură de stat în Olanda, care amintea de ceea ce realizase unchiul său Mauriciu în 1618. Wilhelm a invadat Olanda și a procedat la purificarea consiliilor locale orășenești, acuzându-le că au uneltit pentru „fărâmițarea și dizolvarea uniunii". Pe 30 iulie el și-a făcut intrarea în Haga și a arestat stările Olandei.

Dacă Wilhelm ar fi trăit mai mult, atunci probabil că întreaga constituție a Provinciilor Unite ar fi fost revizuită pentru a permite o coordonare centralizată mai fermă sub dominația Casei de Orania, dar la sfârșitul anului Wilhelm a murit de variolă. Fiul său, viitorul Wilhelm al III-lea, era deja conceput, nu încă și născut. În acel moment, prin urmare, nu exista succesor care să poată să preia poziția de comandă pe care o acaparase Wilhelm.

În starea de confuzie care a urmat morții lui Wilhem al II-lea, stările au reușit să-și refacă poziția. O Mare Adunare a fost solicitată de către Olanda în 1651. Alcătuită din numeroase delegații ce veneau din toate provinciile, Marea Adunare avea dreptul de a face legi fără să se consulte nici cu stările locale, nici cu Statele Generale. S-au făcut manevre pentru ca Adunarea să accepte împreună cu Olanda faptul că pentru acel moment nu era necesar un *stathouder* și că toate împuternicirile cu care fusese învestită această funcție ar trebui să revină stărilor provinciale.

Bineînțeles că după întrunirea Marii Adunări, stările Olandei au preluat din nou controlul asupra politicii interne și externe. Sub orientarea „marelui pensionar" al Olandei, Johan De Witt, Provinciile Unite s-au angajat în războaie contra Suediei (1658-1660) și Angliei (1652-1654; 1665-1667) în primul rând pentru a păstra supremația comercială olandeză împotriva provocărilor lansate de noii rivali economici. Succesul cu care De Witt a condus Olanda în aceste războaie a făcut ca el să fie recunoscut drept un om de stat de prim rang. Pentru a limita ambițiile expansioniste ale regelui Ludovic al XIV-lea al

Franței, De Witt a creat o Triplă Alianță în 1668 cu foștii săi adversari, Anglia și Suedia și a făcut din Provinciile Unite membrul fondator al unei coaliții internaționale.

Reputația lui De Witt se baza mai ales pe felul în care conducea afacerile externe. Când politica sa externă a căzut, a căzut și el. În 1670 Carol al II-lea, regele Angliei, a renunțat la alianța sa cu olandezii și s-a înțeles cu Franța, semnând Tratatul de la Dover. Doi ani mai târziu, noii parteneri au declarat război Provinciilor Unite. Deși flota olandeză s-a dovedit suficientă pentru a apăra coastele Olandei și Zeelandei împotriva armatei maritime a Angliei, războiul de uscat cu Franța a provocat invadarea unor mari părți ale republicii. Fiul lui Wilhelm al II-lea, Wilhelm al III-lea, se dovedise a fi deja un bun administrator și comandant. De Witt a știut să se folosească de iscusința lui Wilhelm, nelăsându-l însă, în același timp, să jinduiască după poziția pe care o avusese tatăl său, să nutrească ambițiile acestuia. În acest moment, când apărarea Olandei în fața armatei lui Ludovic al XIV-lea ajunsese să fie asigurată doar cu ajutorul câtorva poldere inundate, stările Olandei au solicitat demisia lui De Witt și l-au proclamat *stathouder* pe Wilhelm. În acest fel, De Witt a renunțat și la funcția de „mare pensionar", dar acest lucru nu era suficient pentru populația speriată din Haga. Astfel că el a fost prins de mulțimea înfuriată, linșat, iar trupul său făcut bucăți, ca un avertisment cumplit.

Sub conducerea lui Wilhelm al III-lea (1672-1702), Provinciile Unite au recuperat pământurile pe care le ocupase Ludovic al XIV-lea. După aceasta, olandezii au devenit parteneri într-o serie de noi coaliții împotriva Franței. Mărturie a rolului central jucat de Provinciile Unite la nivelul diplomației internaționale a perioadei o constituie cele trei conferințe de pace ale lui Ludovic al XIV-lea, care s-au ținut pe pământul olandez – la Nijmwegen, în 1678, la Ruyswick în 1679 și (deși aceasta a fost ținută după moartea lui Wilhelm al III-lea) la Utrecht în 1714. În ciuda realizărilor lui Wilhelm pe arena internațională și a alegerii sale ca rege al Angliei în 1689, Provinciile Unite au continuat să ezite între o formă de guvernare monarhică sub cârmuirea Casei de Orania, și o republică sub orientarea Olandei. La moartea lui Wilhelm al III-lea, în 1702, a început o a doua perioadă a *stathouderatului* sub conducerea unui „mare pensionar" de Olanda care a durat până în 1747. În acel an o invazie a țării condusă de către Franța a

provocat aceeași reacție ca în 1672, o revoluție a grupului de Orania în timpul căreia Wilhelm al IV-lea a fost numit *stathouder*. După această dată, amenințarea stârnită de posibilitatea revoltei claselor de jos a determinat Casa de Orania să se apropie de clasa conducătoare de atunci din Olanda, iar guvernarea republicii a început să șchioapete din cauza compromisurilor timide făcute până când Provinciile Unite au fost desființate de către francezi în 1795.

***Să luăm notițe despre** „Provinciile unite între 1609 și 1650"*

Următoarele titluri și întrebări vă vor ajuta să luați corect notițe:

1. Protestatarii și Contra-protestatarii
1.1. Guvernul
1.2. Olanda și Oldenbarnevelt
1.3. Erastianismul și Arminianismul
1.4. Conflictul religios
1.5. Victoria Contra-protestatarilor

Sunteți de acord cu părerea conform căreia criza provocată de Protestatari a fost generată mai puțin din motive religioase cât de argumente privitoare la felul în care ar trebui guvernate Provinciile Unite?

2. Războiul cu Spania
2.1. Reluarea războiului
2.2. Încetarea temporară a războiului
2.3. Războiul economic
2.4. Pacea de la Münster

Enumerați cauzele eșecului spaniolilor de a-i cuceri pe olandezi, în perioada 1621-1648.

3. Economia și clasele sociale
3.1. Comerțul
3.2. Finanțele, industria și agricultura
3.3. Clasele sociale

În ce fel erau Provinciile Unite „o republică a clasei de mijloc"?

4. Secolul de Aur
4.1. Literatura
4.2. Filosofia și știința
4.3. Arta

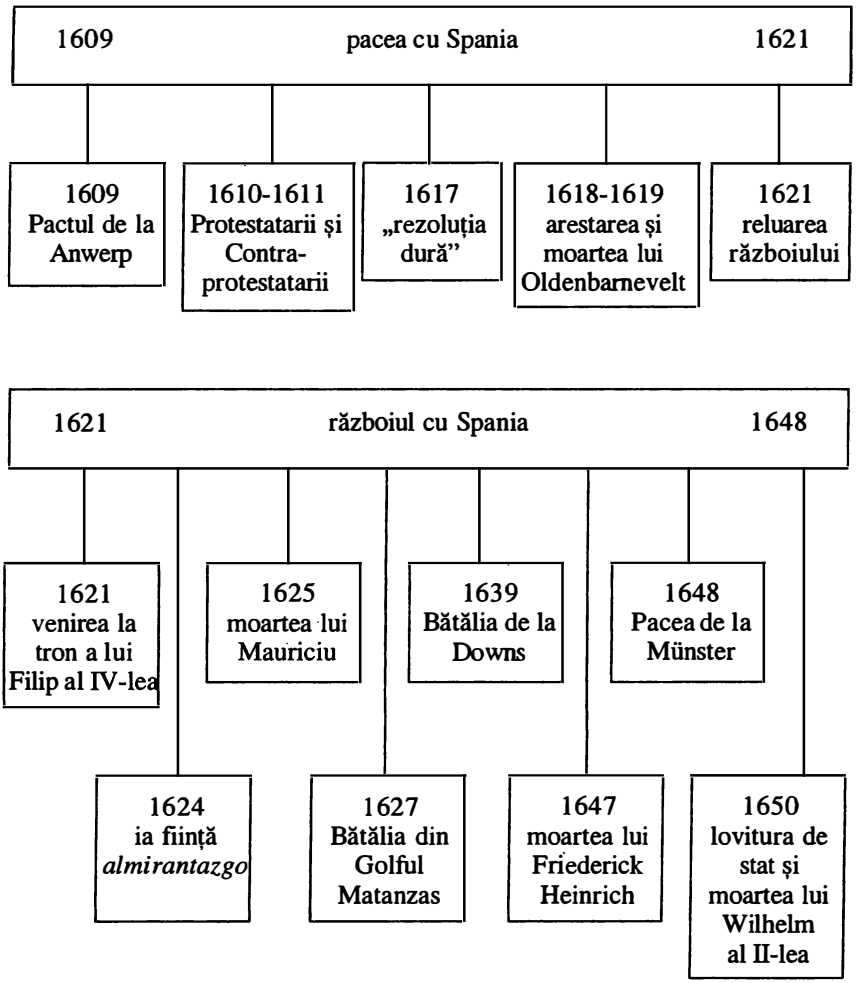
1609
pacea cu Spania
1621
1609 Pactul de la Anwerp
1610-1611 Protestatarii și Contra-protestatarii
1617 „rezoluția dură"
1618-1619 arestarea și moartea lui Oldenbarnevelt
1621 reluarea războiului
1621
războiul cu Spania
1648
1621 venirea la tron a lui Filip al IV-lea
1625 moartea lui Mauriciu
1639 Bătălia de la Downs
1648 Pacea de la Münster
1624 ia ființă *almirantazgo*
1627 Bătălia din Golful Matanzas
1647 moartea lui Friederick Heinrich
1650 lovitura de stat și moartea lui Wilhelm al II-lea

Sumar – Provinciile Unite între 1609-1648

În ce mod oglindea arta olandeză societatea în prima jumătate a secolului al XVII-lea?

5. Wilhelm al II-lea

5.1. Casa de Orania

5.2. Criza din 1650

5.3. Provinciile Unite între 1650 și 1795

În ce măsură relevă criza din 1650 că problemele care provocaseră mai înainte criza Protestatarilor nu fuseseră rezolvate?

***Să răspundem la întrebări bazate pe izvoare despre** „Provinciile Unite între 1609 și 1650"*

1. Criza Protestatarilor

Citiți relatarea ambasadorului englez despre guvernarea Provinciilor Unite, de la pagina 98 și relatarea conversației cu Oldenbarnevelt de la pagina 100. Să răspundem la următoarele întrebări:

a) În partea a doua a descrierii sale, autorul se referă la Provinciile Unite ca la „provinciile dezbinate". Cum anume ar fi putut organizarea politică a provinciilor Unite, așa cum este înfățișată aici, să dea seamă pentru lipsa lor de unitate?
b) Ce alte elemente de neunitate din Provinciile Unite sunt relevate de Oldenbarnevelt în cel de-al doilea pasaj?
c) Ce remediu sugerează Oldenbarnevelt pentru eliminarea acestor divizări?
d) În ce măsură, dacă există așa ceva, ar fi compromis remediul propus de Oldenbarnevelt, propriile sale principii?
e) Explicați ce înțelegeți prin termenii „teocrație" și „erastianism". Folosind dovezile oferite de relatarea aceste conversații, explicați de ce ar fi fost mai probabil ca Oldenbarnevelt să aleagă cel de-al doilea principiu.

2. Societatea olandeză

Citiți cele două extrase despre societatea olandeză urbană și rurală, care sunt oferite la paginile 114-115. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Care consideră autorul că sunt calitățile deosebite ale orășenilor olandezi? Cât de convingătoare considerați că sunt explicațiile sale pentru a demonstra aptitudinile lor speciale?
b) Explicați ce a vrut probabil să zică autorul când a scris că locuitorii de la țară sunt mai degrabă „sârguincioși decât muncitori".
c) Ce ne spune alimentația populației rurale despre tipul de agricultură practicată în Provinciile Unite?

d) Ce lumină aruncă aceste citate asupra plusurilor și minusurilor economiei olandeze din secolul al XVII-lea?

3. Un secol de aur

Citiți extrasul din Grotius de la pagina 118 și pasajul citat din opera lui Descartes *Discurs asupra Metodei*, de la paginile 118-119. Priviți cele două reproduceri ale tablourilor lui Rembrandt de la pagina 120 și cea a tabloului lui De Hooch, de la pagina 122. Răspundeți la următoarele întrebări:

a) Cine erau „scepticii" menționați de Descartes?

b) Cum au ajuns Grotius și Descartes la aceste concluzii? Ce metodă deductivă au ei în comun?

c) Ce anume datorează știința practicată de personajele din tabloul lui Rembrandt *Lecția de anatomie* tipului de metodă filosofică practicată de Grotius și Descartes?

d) Deși tehnicile și subiectele tablourilor *Rondul de noapte* de Rembrandt și *Scenă din curte* al lui De Hooch diferă mult, în ce fel se adresau aceluiași tip de privitor? Oferiți un răspuns exhaustiv.

CAPITOLUL 7

Analiză: înflorirea Provinciilor Unite

1. Războiul, guvernul și economia

Orice explicație s-ar dat pentru înflorirea de care s-au bucurat Provinciile Unite, ea trebuie să țină seamă de realizările economice pe care și-au bazat faima olandezii. Munca la fundarea țării la sfârșitul secolului al XVI-lea avea să continue și în secolul următor. Comerțul și industria Provinciilor Unite au continuat să prospere, în timp ce aceleași ramuri în partea de sud doar și-au revenit până la nivelul începutului de secol al XVI-lea. Dincolo de toate, infuzia de capital, de negustători și de meseriași care s-au refugiat aici din pricina persecuțiilor sau a depresiei economice din sudul Țărilor de Jos a fost cea care a furnizat rezervorul de îndemânări și de averi pe baza cărora republica și-a întemeiat vistieria. Dezvoltarea industriei de postav de la Leiden în timpul primelor decenii ale secolului al XVII-lea depindea, de exemplu, de meșteșugarii care veniseră la oraș din vechiul centru de tradiție în producerea textilelor, Hondschoote din Flandra. Registrele de impozite din Amsterdam indică faptul că o treime din cei mai bogați cetățeni ai orașului erau refugiați din sud. Pe lângă aceasta, blocada economică asupra Antwerpului, „legalizată" prin Pacea de la Münster din 1648, a avut drept efect schimbarea traseului comercial dinspre provinciile sudice către nord, în special către portul Amsterdam.

Condițiile financiare ale Provinciilor Unite au făcut ca banii care se acumulau să fie folosiți cu eficiență. Deja din secolul al XVI-lea criza pământului bun pentru agricultură care putea fi cumpărat a avut drept efect mutarea investițiilor dinspre comerț către industrie. Dezvoltarea în secolul al XVII-lea a operațiunilor bancare și a societăților pe acțiuni avea să ducă la acumularea de rezerve suplimentare de capi-

tal pentru afaceri. Se poate foarte bine ca Provinciile Unite să fi fost, așa cum au argumentat unii istorici, prima țară europeană capabilă să se dezvolte conform unui ritm sigur, dar această teorie nu poate fi verificată. Este sigur faptul totuși, că pe la 1650, republica acoperea grosul transporturilor din Europa, că era principalul centru de mărfuri și de asigurări maritime. Era de asemenea principalul furnizor de pește conservat și cel de-al doilea producător (după Anglia) de postav din Europa. Invențiile care au făcut posibilă revoluția agrară din secolul al XVIII-lea își aveau sursa în Provinciile Unite, unde au fost practicate pentru prima dată noi metode în ramurile agriculturii.

Economia a fost cea care a făcut posibil lungul război cu Spania și a dus povara tot mai mare a cheltuielilor militare. Fără aceste formidabile resurse, cele două milioane de olandezi nu ar fi avut cum să-și apere țara împotriva Imperiului spaniol care, în ciuda declinului său, domina în Peninsula Iberică, pe cuprinsul său trăind cam zece milioane de persoane. Pe la 1640 republica cheltuia 19 milioane de florini pe an cu întreținerea unităților militare, ceea ce reprezintă o creștere de cinci ori a sumelor plătite în anii 1590. Impozitele și împrumuturile de stat au atras averile private spre vistieria publică. Pe la 1651 datoria Olandei era de 153 de milioane de florini, ceea ce reprezenta echivalentul a 12 flote întregi compuse din galioane. Înaltul nivel al cheltuielilor militare s-a datorat în mare măsură costurilor fortificațiilor. Pe la mijlocul secolului al XVII-lea aproape fiecare oraș olandez era încercuit de metereze masive, și această trăsătură de geografie militară explică în parte, după cum am văzut, caracterul stagnant al războiului de uscat dus cu Spania între 1621 și 1648.

Războiul a ajutat economia olandeză doar în etapa de dinainte de 1609. În această perioadă timpurie a avut loc catastrofala prăbușire a economiei din sud și „Marea migrație" către nord, de ambele fenomene beneficiind Provinciile Unite. După 1621, totuși, doar industria de armament a fost cea care a prosperat. Creșterea cheltuielilor militare a reorientat veniturile spre canale neproductive care furnizau puțin chiar dacă cererea pentru produse sau servicii era mare. Armata a profitat de pe urma forței de muncă care ar fi fost mai bine utilizată în industrie sau agricultură. Avantajul indirect al războiului, care a permis negustorilor olandezi să invadeze piețele spaniole din Indii, a fost micșorat de pagubele provocate transportului și pescuitului prin blocada din anii 1620 și 1630. Nu e nevoie de nici o altă mărturie

pentru a demonstra răul produs economiei de război decât menționarea presiunilor făcute în anii 1640 de către orașele Olandei, pentru a se pune capăt ostilităților. În această vreme chiar și Amsterdamul, vocea dominantă a partidei războiului din anii 1620, ajunsese să înțeleagă care erau beneficiile păcii.

Cel mai mare serviciu adus de război Provinciilor Unite a fost reducerea tensiunilor cauzate de un guvern dezorganizat și cu probleme. În vreme de război toate provinciile au trebuit să recunoască superioritatea Olandei, pentru că bogăția ei ducea greul războiului. În mod asemănător, clasele conducătoare din orașe și stările Olandei au fost nevoite să se obișnuiască cu influența pe care o avea Casa de Orania, care asigura atât conducerea militară cât și dinastia *stathouder*-ilor care părea să întruchipeze obiectivele naționale. Odată ce s-a făcut pace, conflictele mocnite în guvernul descentralizat al Provinciilor Unite au erupt, așa ca în 1618 și 1650, amenințând să degenereze într-un război civil. După cum a remarcat un pamfletist olandez, adresându-se țării sale natale în 1650: „Războiul v-a asigurat unirea și unitatea, pacea vă aduce certuri și destrămare".

Trebuie spus că în ciuda acestui lucru, războiul cu Spania a împiedicat dezvoltarea instituțiilor politice. Nu prea erau ocazii de a reforma structura greoaie a guvernului în timp ce se desfășura războiul, iar când s-a făcut pace cadrul era deja stabilizat pentru a se mai putea trece la o revizuire radicală și durabilă, așa cum o indică prima perioadă a *stathouderatului*.

Până la mijlocul secolului al XVIII-lea Provinciile Unite au experimentat doar variații pe vechile teme, în vreme ce confruntarea constituțională dintre Olanda, celelalte șase provincii și Casa de Orania era în plină demarare.

2. Explicații într-un cadru mai larg

Dacă vom ignora nuanțele discrete oferite de evenimentele istorice și ne vom concentra pe aspectele mari, putem să ajungem să oferim o altă explicație pentru înflorirea Provinciilor Unite. Perioada timpurie modernă reprezintă o vreme a transformărilor economice. Vechea ordine feudală este eliminată și înlocuită de una bazată pe principii capitaliste. Tranziția a fost, bineînțeles, una treptată, nu a cuprins atât

țară după țară, cât zone și regiuni. Totuși, pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, Europa occidentală se afla evident în pragul revoluției industriale, așa cum cu trei secole înainte baza ei era aproape totalmente în agricultură. Provinciile Unite au deschis calea pentru această schimbare. Era vorba de o societate a clasei de mijloc, care se nutrea din industrie și comerț înainte de toate. În acest fel, olandezii au putut să profite din plin de capitalism și de deschiderea unor noi piețe.

Politologii liberali au ocazia de a sublinia că un stat bazat pe clasa de mijloc, ghidându-se după principiile profitului, este foarte tolerant și respectă în mare măsură libertatea personală. Această părere este discutabilă, dar nu și originală, pentru că în descrierea Provinciilor Unite făcută în anii 1670 de către William Temple, el face aceeași observație. Totuși, este neîndoielnic că, indiferent care au fost cauzele, într-o vreme când în majoritatea statelor europene funcționa un adevărat mecanism al terorii, deseori în numele religiei, Provinciile Unite erau în mod remarcabil o societate liberă. Elitele orășenești făceau puține eforturi pentru a impune conformitatea chiar în practica religioasă. Drept consecință, au putut înflori aici filosofia și știința. De asemenea, datorită faptului că republica era dominată de o clasă de mijloc urbană, s-a dezvoltat un stil de pictură de mare rafinament. Pe când celelalte țări europene erau înăbușite de o cultură aristocratică și de curte, civilizația Provinciilor Unite era una a virtuților temperanței și a podelelor bine lustruite.

Înflorirea economiei și a culturii olandeze nu s-au manifestat însă multă vreme. Până în secolul al XVIII-lea, chiar și pictura s-a manierizat, calitățile ei fiind remarcate doar prin tehnică. În Anglia și Germania s-au manifestat filosofi și oameni de știință faimoși și (cu excepția medicinii) Provinciile Unite au recăzut într-o condiție mediocră din punctul de vedere al vieții intelectuale. Deși probabil economia olandeză nu a decăzut complet, ea a încetat să se mai dezvolte. În comerț conducerea au luat-o Anglia și Franța, măsurile lor protecționiste lipsindu-i pe olandezi de piețele externe de care depindeau atât de mult. James Boswell, care a vizitat Olanda în anii 1760, a constatat că marile orașe de odinioară „au decăzut în mod întristător, iar mulțimile de șomeri umpleau străzile. În Leiden, manufactura de postav, contractat în timpul secolului al XVIII-lea, a scăzut cu aproape două treimi. Proporția transporturilor olandeze din comerțul făcut în regiunea Balticii ajunsese

la jumătate. Datorită intervenției în această ramură a flotelor de pescuit ale altor țări, industria de producere a heringului conservat s-a prăbușit. Pe lângă aceasta, nivelul de impozitare ridicat care se percepea în țara lor i-a împins pe olandezii întreprinzători dincolo de granițe, acolo unde se puteau folosi de talentele și ingeniozitatea lor cu profit mai bun.

Se poate spune de aceea că Secolul de Aur olandez a durat cu indulgență un secol. Această scurtă perioadă de înflorire l-a făcut pe un istoric să remarce că, în cele din urmă, Secolul de Aur nu a fost decât un eveniment accidental și că ar trebui să căutăm explicația pentru faima olandezilor din această perioadă în slăbiciunea de care au dat dovadă vecinii republicii. Cu siguranță, în cea mai mare parte a secolului al XVII-lea statele Europei au fost sfâșiate de războaie civile. Pământurile Franței, Angliei și Germaniei erau atât de divizate încât situația aceasta nu le mai permitea să contracareze puterea economică în ascensiune a olandezilor. Odată ce norocul s-a întors de partea lor, au putut fi introduse măsuri forte pentru a-i lipsi pe olandezi de comerțul exterior pe baza căruia prosperau și au putut lua ființă organizații industriale concurente. Restul l-a înfăptuit războiul. Deși în cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea olandezii încă mai puteau să facă față Angliei și Franței, participarea lor la războiul de succesiune al Spaniei (1702-1713) a lăsat țara epuizată din punct de vedere financiar și militar. Aici se afla dovada că olandezii nu aveau resursele de a juca un rol important în afacerile Europei și că secolul următor putea într-adevăr să aparțină de acum Angliei, Franței și Prusiei.

Să luăm notițe despre „Analiză: înflorirea Provinciilor Unite"

Acest capitol este în primul rând menit să pună laolaltă teme care au fost tratate separat în Capitolul 6. Analiza ar trebui să furnizeze în plus o incitare pentru idei și interpretări care să vă ajute să vă plasați argumentele într-un cadru personal atunci când abordați întrebările-eseu.

1. Războiul, guvernarea și economia
1.1. Motivele prosperității olandeze
1.2. Războiul și economia
1.3. Războiul și guvernul
2. Explicații generale

2.1. Capitalismul și Secolul de Aur
2.2. Declinul

***Să răspundem la întrebări-eseu despre** „Provinciile Unite între 1609 și 1650"*

În examinările de grad superior, întrebările despre Provinciile Unite în secolul al XVII-lea nu apar cu certitudinea cu care apar cele despre mișcarea de revoltă. Cu toate acestea, ele sunt puse destul de frecvent ca această temă să merite a fi studiată ca subiect de examen. În întregul lor, întrebările se împart aproape egal între chestiunile de politică și cele de economie:

> „De ce au fost olandezii atât de prosperi în secolul al XVII-lea?"
> „Explicați dezvoltarea comerțului olandez la începutul secolului al XVII-lea".
> „Bazele comerțului maritim au fost cauzele prosperității olandeze în secolul al XVII-lea".

Sunteți de acord cu această părere? Materialul pentru aceste eseuri este inclus în secțiunea „Economia și clasele sociale", din capitolul precedent și este rezumat împreună cu câteva detalii și interpretări în capitolul intitulat „Analiză". Vă puteți structura primele două eseuri cauzal, și în acest sens vă dați seama că enunțul „Explicați dezvoltarea lui x" înseamnă același lucru cu „De ce s-a dezvoltat x"? Hotărâți-vă asupra unui număr (cel puțin trei și nu mai mult de cinci) de răspunsuri directe la întrebări și fiecare să înceapă cu termenul „fiindcă". Aranjați-le în ordinea importanței. Aceasta vă va furniza un plan pentru răspuns. Veți începe cu ideea cea mai importantă sau cu cea mai puțin importantă?

La cel de-al treilea răspuns, va trebui să vă exprimați îndoiala asupra părerii conform căreia, după cum ați aflat deja de-acum, bazele maritime nu au fost „cauza prosperității olandezilor". Totuși, trebuie să evaluați într-o oarecare măsură termenii întrebării, nu dați la o parte citatul dintr-o dată. Începeți prin a sublinia rolul economic jucat de factoriile olandeze peste hotare, apoi încercați să oferiți explicații mai bune pentru prosperitatea olandeză.

În chestiunile politice, întrebările tind să aibă un caracter general. De aceea este improbabil că veți fi întrebați lucruri specifice despre Oldenbarnevelt sau Wilhelm al II-lea. Nici nu va trebui să arătați în amănunțime câte lucruri știți despre criza Protestatarilor.

> „Cum a contribuit Casa de Orania la dezvoltarea Țărilor de Jos în secolul al XVII-lea?"
> „În ce privințe au fost Provinciile Unite din secolul al XVII-lea în chip evident «Provinciile Dezbinate»"?

Acestea sunt întrebări formulate în termeni foarte egali, de aceea nu există doar un singur chip corect de a răspunde la ele. Atunci când evaluați rolul Casei de Orania în politica Provinciilor Unite va trebui să-i analizați separat „funcția unificatoare", poziția ca monarhie *de facto* și conflictul cu stările Olandei (atât în 1618 cât și în 1650). La cea de-a doua întrebare va trebui să realizați o descriere minuțioasă a guvernării Provinciilor Unite, făcând referiri și la acele elemente care au provocat discordie. Analizați de asemenea factorii și influențele care au împiedicat republica să se dezmembreze: Casa de Orania, războiul cu Spania, tradiția toleranței, dependența celor șase provincii de Olanda.

Foarte rar se pun întrebări despre realizările culturale ale Olandei.

> „Sunteți de acord cu teza conform căreia în termenii realizării economice și culturale Provinciile Unite au reprezentat statul cel mai avansat din secolul al XVII-lea?"

Oricât de mult v-ar tenta, nu faceți pur și simplu o descriere a economiei și culturii olandeze în secolul al XVII-lea. Întrebarea are o capcană: „cel mai avansat". De aceea, eseul vostru trebuie să înceapă cu un paragraf despre cum poate fi evaluată realizarea economică și culturală. De asemenea, trebuie să vă referiți și la celelalte țări europene. În acest fel va trebui să faceți scurte considerații despre realizările economice ale, să zicem, Angliei, Franței sau Spaniei timpului, și să analizați dacă aceste state au ajuns la un nivel superior de dezvoltare Provinciilor Unite.

Documente despre „Țările de Jos: de la revoltă la independență, 1550-1650"

Principalele antologii care conțin documente în acest sens sunt:

1. **E. H. Kossman și A. F. Mellinck,** *Texts concerning the Revolt of the Netherlands* (Cambridge University Press, 1974) și
2. **Herbert Rowen,** *The Low Countries in Early Modern Times* (Macmillan, 1972).

Următorul volum, care a fost prima dată publicat în 1673, a fost editat de George Clark.

3. **Wiliam Temple,** *Observations Upon the United Provinces of the Netherlands.* (Oxford University Press, ediția a 2-a, 1972).

Relatări despre Țările de Jos la începutul secolului al XVII-lea se află remarcabil culese în:

4. **C. H. Firth,** *Stuart Tracts* (Constable, 1903).

Mulțumiri:

Se cuvin mulțumiri pentru permisiunea de a folosi citate din lucrările lor următorilor:

M. C. Rady, *Emperor Charles V* (Longman), pagina 10.

Joy Shakespeare și Maria Dowling, „Religion and Politics in MidTudor England", *Bulletin of the Institute of historical Research*, paginile 10-11.

James Bruce Ross și Mary Martin McLaughlin, *The Portable Renaissance Reader* (Penguin/Viking), pagina 12.

Herbert H. Rowen, *The Low Countries in Early Modern Times* (Macmillan), paginile 21-23, 42, 44, 49-59.

Peter Pierson, *Philip II of Spain* (Thames and Hudson), paginile 23-24.
E. H. Kossman și A. F. Mellinck, *Texts Concerning the Revolt of the Netherlands* (Cambridge University Press), paginile 30-31, 50-51.
C. H. Firth, *Stuart Tracts* (Archibald Constable & Co), pagina 61.
Ed. **Sir George Clark**, *Sir William Temple's Observations Upon the United Provinces of the Netherlands* (Oxford University Press), pagina 79, 92-93, British Library Department of MSS, Harley MS 4298, pagina 83.
Public Record Office, London, pagina 86 (Datorez această referință amabilității domnului Andrew Thrush).
Charles S. Edwards, *Hugo Grotius: The Miracle of Holland* (Nelson-Hall Chicago), pagina 95.
Traducere **F. E. Sutcliffe**, *Descarte's Discourse on Method and other Writings* (Penguin), pagina 96.

Lecturi suplimentare

Cărțile clasice despre revolta olandeză și despre Provinciile Unite sunt:

Pieter Geyl, *The Revolt of the Netherlands* (Williams and Norgate, 1932) și *The Netherlands in the Seventeenth Century*, 2, volume (Benn, 1961-64).

Amândouă lucrările au fost înlocuite între timp ca lucrări de referință, deși ele se mai găsesc încă pe rafturile majorității bibliotecilor de școală. Cele mai accesibile și mai la zi lucrări despre Țările de Jos sunt:

Geoffrey Parker, *The Dutch Revolt*, ediția a 2-a (Penguin, 1985).

Jonathan Israel, *The Dutch Republic and the Hispanic World 1606-1661* (Oxford University Press, 1982).

Charles Wilson, *The Dutch Republic* (World University Library, 1968).

Toate aceste cărți merită să fie consultate dacă doriți informații suplimentare, dar primele două vă oferă o perspectivă prea amănunțită asupra evenimentelor, care vă poate crea confuzii.

Două cărți recent publicate care se adresează în primul rând studentului sunt:

K.W. Swart, *William the Silent and the Revolt of the Netherlands* (Historical Association Pamphlet, 1978).

History Today vol. 34, iulie-august 1984 (conține o serie de scurte articole ce-l comemorează pe Wilhelm de Orania).

Abordările particulare din:

Geoffrey Parker, *Spain and the Netherlands 1559-1659* (Fontana, 1979)

sunt cu siguranță potrivite cu nivelul vostru de pregătire, de treaptă superioară. Cartea este o antologie a studiilor autorului despre mișcarea de revoltă olandeză și despre republica olandeză. Cu precauție însă se poate recomanda unui student de nivelul vostru de cunoștințe o carte întreagă de studiu pe această problemă, dar există în schimb patru cărți care se pot citi ușor și care au un subiect fascinant:

C.V. Wedgwood, *William the Silent* (Jonathan Cape, 1944) – o biografie scrisă elegant și care transmite atmosfera acelor timpuri.

C.R. Boxer, *The Dutch Seaborne Empire 1600-1800* (Hutchinson, 1965) – despre comerțul olandez, despre expansiunea olandezilor și despre asociațiile maritime.

Geoffrey Parker, *The Army of Flanders and the Spanish Road* (Cambridge University Press, 1972) – despre cum a trăit armata spaniolă în Țările de Jos, cum a luptat și cum s-a răsculat.

J.L. Price, *Culture and Society in the Dutch Republic during the Seventeenth Century* (Batsford, 1974) – explică în cuvinte simple ce s-a întâmplat în arta olandeză, în știință și în filosofie în această perioadă.

Probabil că în școala voastră sau la librăria de cartier există pe raft un exemplar prăfuit din:

J.L. Motley, *Rise of the Dutch Republic* (1856 și multe alte ediții ulterioare).

Cartea lui Motley este mare, dar nu este niciodată plicticoasă. Autorul știe să relateze într-un stil anecdotic expresiv și narațiunea lui este plină de vivacitate. Poate că analiza lui, în urmă cu 130 de ani, era chiar captivantă.

Lucrările profesorilor W.S. Maltby și J.W. Smit, ambii citați și în studiul de față, sunt:

W.S. Maltby, *Alba: A Biography of Fernando Alvarez de Toledo 1507-1582* (University of California Press, 1983).

J.W. Smit, „The Present Position of Studies Regardind the Revolt of the Netherlands", *Britain and the Netherlands*, I, sub redacția lui J.S. Bromley și E. H. Kossman (Chatto and Windus, 1960).

INDEX

Aerschot, duce de 41, 42, 49, 57, 85, 129
almirantazgo 107, 119, 144
Alba, duce de 26, 27, 29-36, 38-40, 45, 48, 51, 56, 71, 79, 85, 86, 89, 91, 92, 99, 108, 109, 143
Anjou, duce de 58, 62-65, 77, 143
Antwerp, 7, 8, 10, 11, 14, 17, 41, 70, 75, 80, 103, 104, 108, 109, 131, 143
Arminius 98-100, 102, 143
Arras, Unirea și Pacea de la 56, 59, 60, 62, 64, 65, 68, 69, 85, 89, 143

Carol al V-lea 3, 4, 14, 16, 89, 143
Cerșetorii mărilor 33, 34, 37, 45
Coligny, amiralul 32, 33, 143
Compania Indiilor Occidentale 104, 110, 112, 143
Contra-protestatarii 96, 99, 101, 143
Consiliul intern 89, 143
Consiliul împotriva tulburărilor 29, 32, 43, 143

Descartes 117-119, 130, 143
Don Juan de Austria 43, 55, 64, 67, 69, 143

Edictul veșnic 49, 55, 143
Egmont, Casa și contele de 6, 19, 20, 22, 24, 29, 32, 40, 54, 85, 108, 143
Elisabeta I a Angliei 48, 77, 143
Farnese, vezi Parma
Ferdinand, cardinalul-infante 104, 106
Filip I cel Frumos 3, 21, 26, 55, 72, 91, 143
Filip al II-lea 14, 16, 40, 46, 48, 59, 66, 68, 74, 85, 88-90, 94, 143
Filip al III-lea 74, 75, 80, 103, 143
Filip al IV-lea 103, 104, 106, 107, 108, 143
Friederick Heinrich 104, 108, 124, 143

Geyl, Pieter 30, 84, 91, 124, 141, 143
Grotius 117, 118, 130, 140, 143

Hornes, Casa și contele de 6, 19, 20, 24, 29, 32, 40, 41, 54, 85, 108, 143

Johann Cazimir 58, 59, 65, 143

Lalaing, contele 58, 85, 143
Leicester, contele de 76, 143

Maltby, William 30, 142, 143
Marea Adunare 125, 143
Margareta de Austria 4, 9, 143
Margareta de Parma 18, 51, 143
Matthias, arhiducele 57, 58, 63, 65, 89, 143
Mauriciu de Nassau 71, 76, 77, 80, 84, 91, 104, 143
Mook, bătălia de la 39, 48, 143
Münster, Pacea de la 108, 127, 131, 143

Nonsuch, Tratatul de la 71, 143

Oldenbarnevelt 77-80, 86, 97-103, 127, 129, 137, 143
Orania-Nassau, Casa de 6, 57, 143

Pacificarea de la Ghent 40, 43, 45, 49, 55, 61, 89, 92, 143
Parker, Geoffrey 50, 84, 140, 141, 142, 143
Parma, ducele de 59, 71, 78, 85
Protestatarii 96, 99, 101, 127, 143

Requesens 39, 40, 45, 55, 72, 85, 143
Rembrandt 121, 123, 130, 143
„Rezoluția dură" 101, 143

Scheldt, râul 7, 70, 74, 103, 143
Smit, J. W. 85, 88, 93, 95, 142, 143
Spinola, Ambrosio 104, 105, 143
Spinoza 117, 118, 143

Wilhelm (I) de Orania 19, 27, 34, 35, 45, 47-49, 54, 55, 64, 66, 67, 71, 76, 84, 141
Wilhelm al II-lea 108, 123, 124, 126, 128, 137, 143
Wilhelm al III-lea 25, 126, 144
Wilhelm al IV-lea 126, 144
Wilhelm Ludovic de Nassau 76, 144
Witt, de 125, 126, 144

acces la istorie

Editorul colecției: Keith Randell

Colecția *Acces la istorie* oferă o introducere concisă și foarte accesibilă în studiul perioadelor importante ale istoriei europene. Fiecare titlu este o lectură plăcută adresată elevilor, studenților, dar și publicului larg. Toate capitolele includ planuri de studiu pentru elevi și studenți.

Lucrarea înfățișează lupta provinciilor de nord din Țările de Jos împotriva Spaniei pentru dobândirea independenței, precum și ascensiunea economică și culturală a acestei zone în așa-numitul „secol de aur" olandez. Sunt analizate cauzele revoltei anti-spaniole și factorii care au determinat înflorirea Provinciilor Unite în prima jumătate a secolului al XVII-lea. O discuție asupra structurii constituționale a Republicii olandeze și a toleranței confesionale manifestate în acest spațiu geografic completează în mod armonios acest excurs istoriografic.

ISBN 973-684-385-8

9789736843853